

Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden turvapaikanhakijataustaisten nuorten ohjauksen haasteet

Ehjä ry:n tuetun asumisen
ohjaajien näkökulmia

Sosiaalialan koulutusohjelma,
Sosionomi (YAMK)
Opinnäytetyö
Syksy 2010

Pirjo Nykänen

Koulutusohjelma		Suuntautumisvaihtoehto
Sosiaalialan koulutusohjelma		Sosionomi (YAMK)
Tekijä/Tekijät		
Pirjo Nykänen		
Työn nimi		
Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden turvapaikanhakijataustaisten nuorten ohjauksen haasteet EHJä ry:n tuetun asumisen ohjaajien näkökulmia		
Työn laji	Aika	Sivumäärä
Opinnäyte	Syky 2010	74 + 3 liitettä
TIIVISTELMÄ <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa tietoa itsenäistymisvaiheessa olevien, ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijataustaisten nuorten ohjauksesta tuetussa asumisessa. Tavoitteena oli tietoa tuottamalla tukea kyseisen ryhmän kanssa työtään aloittavia uusia ohjaajia. Teoreettinen viitekehys koostuu ohjauksen ja monikulttuurisen ohjauksen näkökulmista. Tutkimuskysymyksiä oli kolme, jotka käsittelivät ohjaustyön ja monikulttuurisen ohjauksen haasteita tuetussa asumisessa kyseisen asiakasryhmän parissa sekä haastateltavien esiin tuomia kehittämisohjeita.</p> <p>Laadullisessa tutkimuksessa haastateltiin seitsemää Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry:n tuetun asumisen ohjaajaa. Aineiston keruumenetelmänä käytin teemahaastattelua. Aineiston analyysi oli aineistolähtöinen. Aineistosta löysin kolmetoista teemaa, jotka järjestin neljän otsikon alle.</p> <p>Tutkimustuloksina ohjauksen haasteisiin muotoutui ohjaajan psyykkinen kuormittuminen, nuorten mielenterveyden tukeminen, tukiprosessin vaiheisiin liittyvät haasteet, luottamuksellisuuden luominen tukisuhteessa ja työntekijän rooliin liittyvät kysymykset. Monikulttuurisen ohjauksen haasteita olivat kieleen ja nuoren ymmärtämiseen, arvoihin ja asenteisiin liittyvät haasteet sekä kulttuurisensitiivisen reflektion vaatavuus. Lisäksi haasteena koettiin suomalaisen palvelujärjestelmään pereytyttäminen.</p> <p>Hankaluus ymmärtää nuoren taustaa ja sen merkitystä, nuorten kokeman yksinäisyyden vaikutus ohjaajan työhön sekä nuoren mielenterveyden tukeminen kuvaavat tämän tutkimuksen mukaan ohjaajan työn suurimpia haasteita. Työryhmän ja oman sisäisen reflektion oppiminen kuuluu olennaisena osana työssä kehittymiseen. Monikulttuurisen ohjauksen haasteina ilmenevät selkokielen oppiminen, monikulttuurisen tietoisuuden kasvaminen sekä ristiriitatilanteiden eettinen pohtiminen yhdessä työryhmänä. Kehittämisohjeiksi esille tulee erilaisten menetelmien ja välineiden luominen nuoren mielenterveyden tukemiseen ja arviointiin sekä nuorten työllistymisen parantamiseen liittyvää resurssien lisäämistä eri keinoin.</p>		
Avainsanat		
tuettu asuminen, ilman huoltajaa saapunut turvapaikanhakija nuori, ohjaaja, monikulttuurinen ohjaus,		

Degree Programme in		Degree
Social Services		Master of Social Services
Author/Authors		
Pirjo Nykänen		
Title		
Challenges in Counselling the Young with Separated Refugee Minor Background Aspects of the Counsellors in Supportive Residential Accommodation of EHJÄ ry.		
Type of Work	Date	Pages
Master's Thesis	Autumn 2010	74 + 3 appendices
<p>ABSTRACT</p> <p>The aim of this study was to receive knowledge of counselling the young with separated refugee minor background in supportive residential accommodation of Ehjä ry. The young asylum seekers who have got their residence permit move from family group homes or group homes into their own flats while turning eighteen years. The purpose of this study was to support counsellors who start working with this new client group. The theoretical frame of reference consists of aspects of counselling and multicultural counselling. There were three study questions; the first dealing with the challenges in counselling the young in supportive residential accommodation, the second dealing with the challenges in multicultural counselling and thirdly interviewees' suggestions for developing the work.</p> <p>In this qualitative study there were seven interviewees, who were working as counsellors in supportive residential accommodation of the Federation of Special Welfare Organisations Ehjä ry. As for methods of collecting the data, I used theme interview. The analysis of the study was inductive. I found thirteen themes, which I divided into four titles.</p> <p>As for results, I found that challenges in counselling the young were psychological stress of the counsellor, supporting the mental health of the young, challenges in the process of the support, creating the trust between the counsellor and the young client and the questions of the role of the counsellor. The challenges in multicultural counselling were concerning the language and understanding the young, the values and attitudes and finally, the demands of the culturally sensitive reflection. In addition, introducing the Finnish society for the newcomer was felt challenging.</p> <p>The results lead to the conclusion that the greatest challenges in counselling, according to this study, are difficulties in understanding the background of the young and its meaning. Also the loneliness experienced by the young reflects to the work of the counsellor. Supporting the mental health of the young is also experienced as challenging. Learning to reflect internally, also in work team is crucial in gaining professional competence. The challenges of multicultural counselling seems to be learning plain language, increasing multicultural awareness and considering the ethical questions together as a work team. Finally, as suggestions for development and further studies turn out to be creating different methods and tools for supporting and valuating the mental health of the young. Also improving the young's possibilities for employment by increasing the counsellors' work resources.</p>		
Keywords		
supportive residential accommodation, counselor, separated refugee minor, multicultural counseling		

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	1
2	EHJÄ RY TUKITOIMINNAN JÄRJESTÄJÄNÄ	2
3	TUETTU ASUMINEN	5
4	YKSINTULLEET TURVAPAIKANHAKIJATAUSTAISET NUORET	8
4.1	Määritelmiä	8
4.1.1	Turvapaikanhakija	8
4.1.2	Ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapunut lapsi tai nuori	9
4.2	Lähdön syitä	10
4.3	Yksintulleiden määrät ja lähtömaat	11
4.4	Yksintulleiden pakolaislasten ja nuorten mielenterveys	11
4.5	Yksintulleiden koulutaustat	13
4.6	Vastaanotto Suomessa	14
4.6.1	Asuminen	14
4.6.2	Mielenterveyspalvelut	15
4.6.3	Perusopetus	15
4.6.4	Oikeus edustajaan	16
4.6.5	Oikeus perheen yhdistämiseen	17
5	NUOREN KOTOUTUMINEN	18
5.1	Kotoutuminen käsitteenä	18
5.2	Sopeutuminen on prosessi	19
5.3	Opiskelu kotoutumisen avaintekijänä	21
6	OHJAAMISEN TEORIAA	22
6.1	Ohjaus käsitteenä	22
6.2	Verkostotyö ohjaustyön menetelmänä tuetussa asumisessa	25
6.3	Monikulttuurisen ohjauksen lähtökohtia	26
6.4	Dialogi monikulttuurisen ohjaamisen välineenä	28
6.5	Monikulttuurisen ohjauksen lähestymistavat	29
6.6	Ohjaajan reflektoinnin tärkeys	31
6.7	Monikulttuurisen ohjauksen kompetenssit	32

7	TUTKIMUSASETELMA	33
7.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	33
7.2	Tutkimusmenetelmä	33
7.3	Aineiston keruu	34
7.4	Analyysi	36
7.5	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	37
8	TULOKSET	38
8.1	Ohjaukseen liittyvät haasteet	38
8.1.1	Psyykkinen kuormittuminen ohjaajan työssä	39
8.1.2	Työntekijän rooli ja työn rajaaminen	40
8.1.3	Nuorten mielenterveyden tukeminen	42
8.1.4	Tukiprosessin vaiheet	45
8.1.5	Luottamuksellisuuden luominen tukisuhteessa	50
8.2	Nuoren elämäntilanteeseen liittyvät ilmiöt	53
8.3	Monikulttuuriseen ohjaukseen liittyvät haasteet	55
8.3.1	Kieleen ja nuoren ymmärtämiseen liittyvät haasteet	55
8.3.2	Erilaiset arvot ja asenteet	57
8.3.3	Ongelmattomat kulttuurierot	59
8.3.4	Kulttuurisensitiivisen reflektion vaativuus	60
8.3.5	Suomalaiseen palvelujärjestelmään perehdyttäminen	62
8.4	Tuetun asumisen toiminnan kehittämis ehdotuksia	63
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	65
9.1	Ohjaustyön haasteet	66
9.2	Monikulttuuriseen ohjaukseen liittyvät haasteet	68
9.3	Ohjaustyön kehittämis ehdotukset	70
10	POHDINTA	71

LIITE 1	Yksintulleiden tilasto
LIITE 2	Teemat ja haastattelukysymykset
LIITE 3	Kompetenssirunko

LÄHTEET

1 JOHDANTO

Maahanmuuttajien määrä on Suomessa noussut erityisesti kahden viimeisen vuosikymmenen aikana. Se on tuonut sosiaalialalle uudenlaisen, monikulttuurisen työkentän ja sen mukana uudet haasteet ja vaatimukset etniseltä taustaltaan erilaisten ryhmien kohtaamiseen ja ohjaukseen. Tämän vuoksi kulttuurien välisestä ammattitaidosta on tullut tärkeä osa sosiaalialaa niillä alueilla Suomessa, joissa maahanmuuttajien määrä on suuresti kasvanut.

Yksi erityinen ryhmä maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden joukossa on alaikäisinä ilman huoltajaa saapuneet turvapaikanhakijat. Ilman huoltajaa saapuneiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden lukumäärä on kasvanut huomattavasti erityisesti vuosina 2008 ja 2009. Useita alaikäisten ryhmä- ja perheryhmäkoteja sekä tukiasumisyksiköitä on avattu vuosien 2008–2009 vaihteessa eri puolille Suomea ja ohjaustyö ryhmän parissa on viime vuosina laajentunut. Lasten ja nuorten saadessa oleskeluluvan, heistä suurin osa sijoitetaan kuntiin perheryhmäkoteihin eri puolille Suomea. Itsenäistyessään he kuitenkin usein jäävät vaille sosiaalista tukiverkkoa selviytymään puutteellisella kielitaidolla heille vielä vieraassa yhteiskunnassa. Tähän pakolaistaustaisten maahanmuuttajanuorten tuen tarpeeseen herättiin Suomessa jo 1990-luvun loppupuolella. Tällöin käynnistyi myös EIJ ry:n toteuttama tuetun asumisen projekti pääkaupunkiseudulla. Tuettua asumista järjestetään tällä hetkellä neljällä paikkakunnalla. EIJ ry:n RAY:n tukema tuettu asuminen muistuttaa lakisääteistä jälkihuoltoa, vaikkakaan ryhmäkodeista itsenäistyville ei ole oikeutta jälkihuoltoon lastensuojelulain nojalla. Näin ollen kunnilla ei ole velvollisuutta tukea perhe- ja ryhmäkodeista itsenäistyviä nuoria. Ilman huoltajaa saapuneiden turvapaikanhakijoiden määrän raju nousuminen 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla on lisännyt huolta näiden nuorten sopeutumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan.

Olen työskennellyt tuetun asumisen ohjaajana joitakin vuosia jo oleskeluluvan saaneiden ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden itsenäistymisvaiheessa olevien nuorten parissa. Tämän ryhmän ohjaamiseen liittyvää tietoa on niukasti saatavilla. Syynä tähän on muun muassa se, että maahanmuuttajia koskeva viimeaikainen tutkimus on keskittynyt lähinnä maahanmuuttajaväestön sopeutumisen tutkimiseen. Sen sijaan suomalaisen työelämän sopeutumista maahanmuuttajien kohtaamiseen on tutkittu

vähän. (Brewis 2008:1.) Koska integraatio on molemminpuolista sopeutumista, on tärkeää tutkia paitsi maahanmuuttajien kokemuksia suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista, myös suomalaisten työntekijöiden kokemuksia maahanmuuttajien kanssa työskentelystä. Kulttuurien kohtaaminen johdattaa työntekijän ammatilliseen muutosprosessiin, jossa hän joutuu sopeutumaan uusien tulijoiden mukanaan tuomiin muutoksiin. Tästä syystä olen valinnut tutkimukseni aiheeksi ohjaustyön haasteet, joita tuetussa asumisessa työskentelevät sosiaalialan ohjaajat kohtaavat yksintulleiden nuorten parissa.

Tutkimukseni tarkoituksena on tuottaa tietoa itsenäistyvien ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijataustaisten nuorten ohjaamisesta tuetussa asumisessa. Tavoitteenani on tietoa tuottamalla pyrkiä tukemaan erityisesti maahanmuuttajanuorten kanssa työtään aloittavia ohjaajia. Tarkastelen ohjaustyön haasteita sekä yleisesti että monikulttuurisen ohjauksen näkökulmasta. Maahanmuuttajien parissa tehtävän ohjauksen erityisiä haasteita ovat aiemman tutkimuksen mukaan muun muassa erilaisista kulttuureista tulevien asiakkaiden kommunikaatiotyylien, arvojen ja toimintatapojen tunnistaminen. Maahan juuri saapuneilla ihmisillä on lisäksi kielellisesti ja etnisesti määräytyneitä käyttäytymismalleja, joita ohjaajien tulisi tuntea. Toisaalta myös valtakulttuuria edustavilla ohjaajilla itsellään on erilaisia asenteita, odotuksia ja arvoja, jotka vaikuttavat ohjausprosessiin. (Lairio – Leino 2007:53.)

Aloitan tutkimukseni esittelemällä EHJÄ ry:tä järjestönä sekä avaamalla tuettua asumista käsitteenä. Tämän jälkeen perehdyn ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijataustaisten nuorten kuvailemiseen ryhmänä. Tarkastelen tutkimuksessani ohjaustyön haasteita pureutumalla ohjauksen ja monikulttuurisen ohjauksen teorioihin. Tutkimuksessa haastattelen seitsemää tuetun asumisen ohjaajaa puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Analyysiosiossa käsittelen haastatteluista löytämiäni teemoja. Lopuksi esittelen tuloksia.

2 EHJÄ RY TUKITOIMINNAN JÄRJESTÄJÄNÄ

Erityishuoltojärjestöjenliitto EHJÄ ry on vuonna 1983 lastensuojelujärjestöjen perustama liitto, jonka tarkoituksena on edistää, tukea ja kehittää lastensuojelua ja

muuta erityishuoltotyötä, joka ehkäisee nuorten ja nuorten aikuisten sosiaalista syrjäytymistä. Liiton tehtävänä on toteuttaa kokeilu-, kehittämis- ja tutkimustoimintaa sekä harjoittaa tiedotus- ja julkaisutoimintaa. Jatkossa käytän järjestöstä lyhennettä Ehjä. Ehjä järjestää oman toimialaansa liittyvää koulutusta, esimerkiksi tukihenkilötoiminnasta kuntien sosiaalitoimille. Ehjä antaa myös lausuntoja ja tekee aloitteita viranomaisille. (Niemelä 2002:117.) Ehjän jäsenjärjestöihin kuuluvat Nuorten Ystävät ry., Perhekuntoutuskeskus Lauste ry, SOS-lapsikylä ry., Pelastakaa Lapset ry., Nuorten tukikodit ry, Barnavårdsföreningen i Finland rf. ja Auta Lasta ry. (EHJÄ ry. 2010)

Ehjän yksin Suomeen alaikäisinä tulleiden turvapaikanhakijataustaisten nuorten tukiasumistoimintaprojekti alkoi Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) tuen turvin vuonna 1996. Tarve nuorten tukemiseen turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyessä oli juuri havaittu. Projektin tavoitteena oli auttaa maahanmuuttajanuoria kokeilemalla erilaisten tukiasuntoratkaisujen ja niihin liittyvien tukitoimien toimivuutta. Kokeilutoiminta aloitettiin Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunkien, Uudenmaan lääninhallituksen ja myöhemmin Uudenmaan työvoima- ja elinkeinokeskuksen työvoimaosaston edustajien sekä sosiaali- ja terveysministeriön pakolaistoimiston kanssa, joiden edustajat muodostivat yhdessä projektiryhmän. Projektissa kokeiltiin eri tuetun asumisen malleja ja yhteistyökumppaneina toimivat useat tahot.¹ Kokeiluprojektin päättyessä vuonna 1999 Helsingin kaupunki lopetti maahanmuuttajanuorten tukiasumistoiminnan. Espoo ja Vantaa jatkoivat toimintaa RAY:n tukiessa toimintaa puolella osuudella. (Niemelä 2002:95,98,101.) Vantaa lopetti asumisyhteisön vuonna 2004.

Ehjän tuetun asumisen palvelut on tarkoitettu oleskeluluvan ja kuntapaikan saaneille 18–21 -vuotiaille itsenäistyville, turvapaikanhakijataustaisille nuorille, pääasiassa yksin alaikäisinä tulleille nuorille. Kuitenkin asiakkaaksi voi tulla myös erityisin perustein sosiaalityöntekijän aloitteesta pakolaistaustainen maahanmuuttajanuori, joka on esimerkiksi joutunut erimielisyyksiin vanhempien kanssa tai muuten tarvitsee tukea vaikeassa tilanteessa. Tukea räätälöidään myös suomalaisille jälkihuoltoonnuorille, mikäli kunnan sosiaalitoimi ottaa yhteyttä palvelun saamiseksi. (Toivikko 2008: 5.)

¹ Y-säätiö, MOKU-yhteistyöryhmä, Sos-Lapsikylä, kaupunkien alueelliset sosiaalitoimet, Helsingin lastensuojeluviraston tukiasuntotoimisto, kuntien ulkomaalaistoimisto, Koulutoimi, Työvoimatoimisto, Kivenlahden perheryhmäkoti, Folkhälsanin kansainvälisen lastenkoti sekä Perniön ja Ruukin vastaanottokeskukset.

Kunnilla ei ole velvollisuutta järjestää jälkihuoltoa tai tuettua asumista 18 vuotta täyttäneelle nuorelle, kuten on huostaan otetuilla nuorilla. Tuettua asumista on kuitenkin järjestetty esim. Espoon kaupungin Kivenlahden perheryhmäkodista itsenäistyville nuorille sekä Varsinais-Suomessa Raisiossa Turun vastaanottokeskuksen Pansion ryhmäkodista itsenäistyville. Vaasassa aloitettiin tukiasumistyö Oravaisten vastaanottokeskuksesta itsenäistyville nuorille keväällä 2008. Järvenpäässä aloitettiin tuettu asuminen syksyllä 2009. Ohjausta annetaan oleskeluluvan ja kuntapaikan saaneille nuorille edellä mainituissa kunnissa. Tuetussa asumisessa on tällä hetkellä kahdeksan työntekijää, joista kolme on vastaavaa ohjaajaa ja viisi ohjaajaa. Asiakaspaikkoja on yhteensä 40 nuorelle kolmella paikkakunnalla.

Ehjän tuetun asumisen toiminnan ammatillinen orientaatio sisältää piirteitä sosiaalipedagogiikasta sekä ratkaisukeskeisestä ajattelusta. Sosiaalipedagogiikan keskeisiin toiminnallisiin menetelmiin kuuluvan dialogin uskotaan olevan toimiva lähestymistapa myös pakolaistaustaisten nuorten kohtaamiseen. Tuetun asumisen toiminnan periaatteina pidetään ammatillisuutta ja tuen tavoitteellisuutta. Ammatillisuus määritellään työntekijän tietoisuudeksi itsestään ammattiroolin haltijana, eikä esimerkiksi vapaaehtoistyöntekijänä tai ystävänä. Nuorten kohtaaminen aidosti nähdään toiminnan perustana. Tavoitteena on arvostava suhtautuminen nuoreen sekä nuoren tilanteen kohtaamisen realistisesti. Ohjaajan läsnäoloa pidetään lähtökohtana työntekijän ja nuoren välisen luottamuksellisuuden ja välittämisen ilmapiirin syntymiselle. Riittävän ajan ja huomion antaminen uskotaan viestittävän nuorelle, että tämä on ohjaajalle tärkeä. Ehjässä pyritään pitämään nuorten määrä kohtuullisena ohjaajaa kohden (viisi nuorta yhdellä ohjaajalla). (Toivikko 2008: 6-7.)

Ehjä oli mukana syksyllä 2007 aloitetussa NUTUKKA-projektissa, joka perustettiin nuorten turvapaikanhakijoiden perusopetukseen keskittyvässä kansanopistohankkeessa. Järvenpään Diakoniaopistolle perustettuun NUMA-ryhmään (nuorten maahanmuuttajien perusaste) oli paikka kymmenelle nuorelle turvapaikanhakijalle. Nuoret olivat vielä turvapaikkaprosessissa, joten he eivät vielä olleet saaneet oleskelulupaa eivätkä myöskään kuntapaikkaa. Ehjä tarjosi nuorille ilta- ja viikonloppupainotteista ohjausta. Nuoret asuivat kansanopistossa ja opiskelivat suomenkieltä ja muita peruskouluaineita. Projektissa työskenteli neljä osa-aikaista työntekijää. (Mäkinen-Teinilä 2008) Projektin

jälkeen syksyllä 2009 Järvenpäässä aloitti yksi Ehjän ohjaaja kuntapaikan saaneiden nuorten tuetun asumisen toiminnan. (EHJÄ ry 2010)

3 TUETTU ASUMINEN

Sosiaalihuoltolaissa asumispalveluilla tarkoitetaan palvelu- tai tukiasumisen järjestämistä henkilöille, jotka erityisestä syystä tarvitsevat apua tai tukea asunnon tai asumisensa järjestämisessä. Asumispalveluita järjestetään palveluasunnoissa tai tukiasunnoissa, joissa henkilön itsenäistä asumista tai siirtymistä itsenäiseen elämään tuetaan sosiaalityöllä tai muilla sosiaalipalveluilla. (Sosiaalihuoltolaki 1982/710)

Tukiasuminen on vakiintunut asumispalvelumuoto niin lastensuojelussa kuin mielenterveys- ja päihdetyössäkin. Tukiasumisessa asunnon järjestämiselle ei kuitenkaan ole lakiin perustuvaa suoraa velvoitetta. Ainoastaan lastensuojelutoimenpiteiden piiriin kuuluneiden nuorten kohdalla on kunnilla velvoite järjestää nuorelle asunto osana jälkihuoltovelvollisuutta. (Heinonen 1997:6.)

Nuorten tukiasuminen on usein siirtymävaihe sijaishuollossa olevalle alle 21-vuotiaalle nuorelle. Sitä käytetään myös nuoren asumisen kriisiytyessä tai elämänhallintaa parannettaessa. Tukiasumisen kautta nuorella on mahdollisuus saada asunto silloinkin, kun hän on pienituloinen, hänellä on maksuhäiriöitä tai hänen laitostaustansa heikentää hänen asunnonsaantiaan. (Hannikainen – Kärkkäinen 1997:49–50.) Vaikka yksintulleiden nuorten tuen tarve on ilmeinen ja usein verrattavissa sijoitettujen, itsenäistyvien nuorten tuen tarpeeseen, ei kunnilla ole velvollisuutta järjestää jälkihuoltoa tai tuettua asumista 18 vuotta täyttäneille, alaikäisenä yksintulleille nuorille.

Tukiasunnot voidaan määritellä

“sosiaalityö- tai yksityisen palveluiden tuottajan omistamia tai käytössä olevia asuntoja henkilöille, jotka tarvitsevat tilapäistä tai pitkäaikaista tukea siirtyäkseen myöhemmin itsenäiseen asumiseen. Joissain tapauksissa tuettu asuminen voi olla pysyvääkin.” (Heinonen 1997:4.)

Asuntona voi olla Ehjässä joko kunnan Maahanmuuttajapalveluiden kaupungilta

välivuokrattu asuinyhteisön soluasunto tai yksiö tai nuorelle vuokrattu kaupungin tai muun tahon, esimerkiksi Y-säätiön asunto, johon tukea annetaan. Tällä hetkellä Ehjällä on ainoastaan Espoossa niin sanottu viiden paikan asuinyhteisö, joka koostuu kolmesta tavallisesta kerrostaloasunnosta. Loput asunnoista on nuorten omia vuokra-asuntoja, joissa asuvia nuoria Ehjässä kutsutaan “yksin asuvien ryhmäksi”.

Tukiasumistoiminnan lähtökohtina voidaan pitää seuraavia toteutustasoja:

- Asunnon saannin turvaaminen
- Kontrolli ja reagointi häiriöihin; asunnon säilyttäminen
- Arjesta selviytyminen ja elämäntaitojen kehittyminen
- Ihmissuhde/-eet ja yhteisöllisyys
- Tavoitteellinen toiminta, yhteisyys

(Heinonen 1997:10.)

Ehjän tuetussa asumisessa voidaan varmasti puhua myös kotoutumisen tukemisesta, joka kattaa nuorten ohjaamisen ja ohjeistamisen moniin suomalaisen yhteiskunnan käytäntöihin niin virallisissa kuin epävirallisissakin yhteyksissä. Tuetun asumisen pyrkimyksenä on kuitenkin “räätälöidä” kullekin nuorelle hänen omaan elämäntilanteeseen sopiva asumisen ja tuen kokonaisuus (Heinonen 1997:10). Ehjän ohjaustyön välineenä ovat tukisuunnitelma ja sen päivitys säännöllisin väliajoin, jolloin voidaan arvioida tuen tarvetta ja nuoren kehitystä. Yksi tärkeimmistä nuoren elämään vaikuttavista asioista on myös päivätoiminta ja -rytmi, joten opiskelu- tai työharjoittelupaikka ovat ensimmäisiä asioita, joihin kiinnitetään huomiota.

Ehjän tuetun asumisen toiminta ohjaustyössä on jaettu kolmeen vaiheeseen, 1) nuoren tulovaiheeseen, 2) tukivaiheeseen sekä 3) lähtövaiheeseen. Tulovaihe sisältää sosiaalityöntekijän tai muun tahon arvion nuoresta ja hänen tilanteestaan, yhteydenoton Ehjän työntekijöihin sekä hakulomakkeen täytön nuoren kanssa. Lisäksi ohjaajat haastattelevat nuoren ja mikäli nuori aloittaa tukisuhteen Ehjässä, tulovaiheessa sovitaan ja hoidetaan muuttoon liittyvät käytännön asiat. Nuoren aktiivinen tukivaihe kestää 6-36 kuukautta nuoren tilanteen mukaan. Jälkihuolto-oikeuden omaavien nuorten tuki kestää yleensä kolme vuotta. Tukivaiheessa nuorta kannustetaan itsenäiseen asioiden hoitamiseen. Psykososiaalinen tuki korostuu tässä vaiheessa. Tuen tavoitteena on löytää

myös nuoren omaa verkostoa, joka toimii nuoren tukena myös Ehjän tuen jälkeen. Lähtövaiheessa tärkeinä elementteinä ovat valmistautuminen tuen jälkeiseen elämään, tulevaisuuden kartoitus sekä jatkotuen tarpeen kartoitus. On tärkeää myös päättää tuki yhdessä sovitusti nuoren kanssa. (Toivikko 2008: 12–14.)

TAULUKKO 1. Ohjaustyön prosessit (Toivikko 2008 mukaillen).

Tulovaihe	Tukivaihe	Lähtövaihe
<ul style="list-style-type: none"> ■ Sosiaalityöntekijän tai muun tahon arvio nuoresta ja hänen tilanteestaan ■ Yhteydenotto Ehjän työntekijään ■ Hakulomakkeen täyttö nuoren kanssa ■ Ehjän työntekijä haastattelee nuoren ■ Mikäli nuori aloittaa Ehjän tuessa, sovitaan ja hoidetaan muuttoon liittyvät asiat 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Tuen kesto 6-36 kuukautta nuoren tilanteen mukaan ■ Jälkihuolto-oikeuden omaavilla nuorilla tuki voi kestää enintään kolme vuotta ■ Psykososiaalinen tuki korostuu ■ Nuoren verkoston löytäminen 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Valmistautuminen tuen jälkeiseen elämään ■ Nuoren tulevaisuuden kartoitus ■ Jatkotuen tarpeen kartoitus ■ Tuki päätetään sovitusti yhdessä nuoren kanssa

Ehjän tuetun asumisen keskeisenä työmuotona ovat nuorten luona tehtävät kotikäynnit, joiden avulla saavutetaan myös ne nuoret, jotka eivät muuten osallistuisi viranomaistapaamisiin. Työmuodon hyvänä puolena on se, että ohjaaja näkee nuoren arjen taitojen laadun. Kotikäynnit auttavat myös luottamuksen saavuttamisessa sekä auttavat ohjaajaa näkemään nuoren ymmärryksen tason esimerkiksi viranomaisten lähettämien kirjeiden ymmärtämisessä. Kotikäynntejä kuitenkin tehdään nuoren tarpeen mukaan lisäten tai vähentäen. (Toivikko 2008: 10.)

Parityö sekä yksilötyö ovat myös Ehjän käyttämiä menetelmiä nuorten kohtaamisessa. Parityö on ohjaajan jaksamista ylläpitävä ja lisäävä tekijä, eritoten haasteellisten nuorten kanssa tehtävässä työssä. Mikäli nuoren epäillään käyttävän päihteitä tai hän on ennalta-arvaamaton ja henkisesti kuormittava, on parityöskentely varsinkin kotikäynnillä suositeltavaa. Se toimii myös perehdytyksen välineenä. Yksilötyössä nuoreen toisaalta saa paremman ja läheisemmän kontaktin. Yksilötyöskentely soveltuu tilanteisiin, joissa

nuori on pärjäävä ja hänet tunnetaan hyvin. (Toivikko 2008:10.)

4 YKSINTULLEET TURVAPAIKANHAKIJATAUSTAISET NUORET

Tuettuun asumiseen omassa kunnassaan päästyään nuori on kokenut jo paljon niin kotimaassaan kuin turvapaikkaprosessin aikanakin. Ohjaajan on tärkeää hankkia tietoa nuoren taustasta sekä tuntea turvapaikkaprosessia edeltäneet vaiheet ymmärtääkseen nuoren kokemuksia vaikka se on haasteellista. Seuraavassa käsittelen yksintulleiden lasten ja nuorten taustaan liittyviä seikkoja sekä Suomessa vastaanottoon liittyviä palveluita.

4.1 Määritelmiä

4.1.1 Turvapaikanhakija

Kansainvälisten sopimusten perusteella, henkilöillä jotka ovat kokeneet vainoa, on oikeus anoa turvapaikkaa turvalliseksi katsomassaan maassa. Näillä henkilöillä on perusteltua aihetta pelätä joutua kotimaassaan vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tietyn sosiaalisen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi. YK määrittelee pakolaisen vuoden 1951 pakolaissopimuksessa ja vuoden 1967 lisäpöytäkirjassa. (Pakolaisen oikeusasemaa... 1951)

Turvapaikanhakija on henkilö, joka pyytää suojaa ja oleskeluoikeutta vieraassa maassa. Jos hän saa turvapaikan, hän saa maassa pakolaisen aseman. Turvapaikkamenettelyssä tutkitaan ja ratkaistaan, voiko henkilö saada oleskeluluvan jollakin toisella perusteella. Kiintiöpakolaisella on taas YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n myöntämä pakolaisasema ja hänelle on myönnetty maahantulolupa pakolaiskiintiön puitteissa. (Maahanmuuttovirasto 2008A)

Suurin osa alaikäisistä turvapaikanhakijoista saa oleskeluluvan suojelutarpeen tai inhimillisen syyn perusteella. Turvapaikkaa ei vuonna 2007 saanut Suomessa kukaan. Oleskelulupa suojelutarpeen perusteella myönnetään, jos hakijaa uhkaa kotimaassaan tai pysyvässä asuinmaassaan kuolemanrangaistus, kidutus tai muu epäinhimillinen tai

ihmisarvoa loukkaava kohtelu. Syynä voi myös olla aseellinen selkkaus tai ympäristökatastrofi. Yksilöllisten, inhimillisten syiden perusteella otetaan huomioon hakijan haavoittuva asema kotimaassa ja ne olosuhteet, joihin hän siellä joutuisi. (Maahanmuuttovirasto 2008)

4.1.2 Ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen saapunut lapsi tai nuori

Ilman huoltajaa tulleilla pakolaislapsilla tai -nuorilla tarkoitetaan alle 18 -vuotiaita, muualla kuin kotimaassaan eläviä lapsia tai nuoria. He ovat syystä tai toisesta joutuneet eroon molemmista vanhemmistaan tai muusta huoltajastaan. Vanhemmat ovat voineet sodan keskellä joutua eroon lapsistaan tai jopa kuolleet. Jotkut lapset ovat täysin yksin ja jotkut saattavat elää sukulaistensa huostassa. Kaikki nämä lapset ovat oikeutettuja kansainväliseen suojeluun useiden kansainvälisten ja alueellisten asiakirjojen nojalla (ks. lähteet/lait ja asetukset). Lapsi saattaa hakea turvapaikkaa vainon, ihmisoikeusloukkausten tai kotimaan aseellisten selkkausten tai levottomuuksien perusteella. Lapsi tai nuori voi myös olla ihmiskaupan uhri ja on saattanut kokea seksuaalista tai muunlaista hyväksikäyttöä tai riistoa. Myös äärimmäisen puutteelliset olot kotimaassa saattavat ajaa nuoria pakenemaan Eurooppaan. Vanhempien tai muun huoltajan turvaa vaille jääminen saattaa altistaa lapsen tai nuoren monille sosiaalisille ja psyykkisille haittavaikutuksille. (Lastensuojelun Keskusliitto 2001:9; Williamson 1998:51.)

Ilman huoltajaa maahan tulevista alaikäisistä käytetään englannin kielessä sanaa “unaccompanied minors” (ilman huoltajaa tullut) tai “separated minors” (eroonjoutunut). Separated minor -termi kuvaa ehkä paremmin niitä ongelmia, joita nämä lapset kohtaavat. Lapset on erotettu vanhemmistaan tai vanhemmastaan usein tahtomattaan. Joskus lapsella saattaa olla mukanaan saattaja, joka ei välttämättä ole kykenevä tai sopiva ottamaan lapsesta vastuuta. (Lastensuojelun Keskusliitto 2001:9.)

Suurin osa kaikista ilman huoltajaa olevista lapsista ja nuorista pakolaisista yrittää muuttaa turvaan lähelle omaa kotimaataan naapurivaltioihin, niin omasta halustaan kuin myös taloudellisten syiden vuoksi. Hyvin pienellä osalla näistä lapsista on mahdollisuus matkustaa kauemmaksi. Ne, joiden vanhemmilla, sukulaisilla tai muilla tukijoilla on mahdollisuus rahoittaa lapsen matka, matkustavat kauemmaksi, kuten Eurooppaan tai

Pohjois-Amerikkaan. Joskus ihmisten on vaikeaa ymmärtää, kuinka vanhemmat voivat lähettää lapsensa niin kauaksi. Usein vanhemmat kuitenkin ajattelevat lasten omaa parasta haluten suojata lastaan vahingolta vaikka päätös lapsen kauas lähettämisestä on raskas. (Williamson 1998:51.)

Suomen poliittisessa ja julkisessa keskustelussa on yksintulleista, alaikäisistä turvapaikanhakijoista käytetty nimitystä ”ankkurilapset”. Käsitteen käyttö saattaa olla kyseenalaista ja leimaavaa. Käsitteeseen sisältyy ajatus, että lapset ovat tulleet Suomeen vain saadakseen oman perheensä Suomeen. Suurin osa hakijoista tulee kuitenkin maista, joissa on jatkuva sotatila, aseellisia selkkauksia tai muuten vaaralliset olot. Käsite saattaa lisätä vääristyneitä asenteita ja stigmatisoida ilman huoltajia Suomeen saapuneita turvapaikanhakijalapsia. Sitä voidaan kutsua jopa näiden lasten syrjinnäksi Lapsen oikeuksien sopimuksen nojalla. (Parsons 2010:80–81.) Alaikäisten lähettäminen turvaan toiseen maahan ei ole suomalaisille kuitenkaan uusi ilmiö. Vuosina 1939–1944, talvi- ja jatkosodan aikana Suomesta lähetettiin lapsia Ruotsiin ja Tanskaan yhteensä noin 70 000. (Räty 2002:175.)

4.2 Lähdön syitä

Lasten ja nuorten kotimaasta lähdön syyt ovat moninaisia. Jokaisella lapsella ja nuorella on oma tarinansa. Wendy Ayotte (2000) on tehnyt tapaustutkimuksen, jossa on haastateltu 67 henkilöä viidessä eri Euroopan maassa. Heistä 19 oli nuoria, joilla oli yksintulleiden taustat kuudesta eri maasta sekä 48 ammattilaista, jotka koostuivat useista eri ammattiryhmistä ja järjestöistä ja jotka työskentelivät yksin alaikäisinä tulleiden lasten ja nuorten parissa. Hänen tutkimuksen mukaan yleisimpinä alaikäisten lähdön syinä ovat aseelliset konfliktit, suora tai epäsuora vaino ja ero vanhemmista. Lisäksi syinä ovat muut kaoottiset tilanteet, pakolaisleirien turvattomuus, lasten kidutus, köyhyys ja kärsimys. Ayotte listaa myös lasten salakuljetuksen ja hyväksikäytön, perheen hajoamisen, vanhempien kuoleman, koulutusmahdollisuuksien puutteen ja haavoittumisen. Osa lapsista ja nuorista on paennut lapsisotilaaksi joutumista tai kärsinyt vainoa etnisen syntyperänsä vuoksi. Usein lapset on lähettänyt matkaan joku muu kuin huoltaja, esimerkiksi perheystävä tai muu tuttu. (Ayotte 2000:10, 24–25.)

Useat lapset ja nuoret tulevat maista, joissa ei ole virallista rekisteriä syntymäpäivistä tai

he ovat syntyneet kotona, eivätkä ole saaneet virallista syntymätodistusta. Joskus lapsi tai nuori ei tiedä oikeaa syntymäpäiväänsä tai jopa -vuotta tai ei uskalla kertoa sitä erinäisistä syistä johtuen. On myös nuoria pakolaisia, jotka ovat saattaneet valehdella ikänsä. Iän määrittäminen ei ole kuitenkaan ongelmattonta. Iän määrittäminen määrittää hakijan joko ala- tai täysi-ikäiseksi. Siitä seuraa kuinka hakijan etua arvioidaan häntä koskevissa päätöksissä. Alaikäisen eli lapsen etua arvioidaan Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti. Se takaa lapsille oikeuden edustajaan, majoituksen järjestämisen sekä tukitoimia koulun ja terveydenhuollon suhteen. Yleensä lapset eivät ymmärrä iänmäärittämyksen merkitystä turvapaikka-asialleen ja oikeuksilleen ja uskovat, että iänmäärittäminen on välttämätöntä tehdä. Iänmäärittämyksestä ei kuitenkaan ole vielä kansallista lainsäädäntöä, vaikkakin sen mahdollistaa turvapaikkamenettelydirektiivin 17 artiklan 5. kohta. (Parsons 2010:50–51.)

4.3 Yksintulleiden määrät sekä lähtömaat

Ilman huoltajaa Suomeen tulevia alaikäisiä on saapunut vuosittain hyvin vaihtelevia määriä. Tulijoita on kaikenikäisiä pienistä vauvoista teini-ikäisiin, mutta 14–17-vuotiaat ovat suurin joukko hakijoista. Enemmistö hakijoista on poikia. (Helander – Mikkonen 2002:33.) Alaikäisten tulijoiden määrä on vaihdellut 70–220 henkilön välillä vuodesta 2002, mutta vuonna 2008 saapui Suomeen 706 yksin tullutta alaikäistä turvapaikanhakijaa ja vuonna 2009 määrä oli 557. Eniten alaikäisiä turvapaikanhakijoita saapui Suomeen vuonna 2009 Somaliasta (193), Irakista (148) ja Afganistanista (84). (Ks. Liite 1) (Maahanmuuttovirasto 2010A)

4.4 Yksintulleiden pakolaislasten ja -nuorten mielenterveys

Pakolaistaustaisten lasten ja nuorten kehitykseen vaikuttavat useat tekijät kuten altistuminen organisoidulle väkivallalle, pakoon liittyvät kokemukset sekä kokemukset uuteen kulttuuriin sopeutumisessa vastaanottavassa maassa. Sodan vaikutuksia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin ja kehittymiseen on tutkittu (Garbarino 1991; Macksoud – Dyregrov – Raundalen 1993). Suojaavina ja riskitekijöinä on arvioitu muun muassa traumaattiseen stressiin altistumista, sukupuolta ja ikää. Myös vanhempien läsnäolon, sosiaalisen tuen määrän ja kulttuurin on nähty olevan tärkeitä tekijöitä selviytymisessä. (Almqvist 1997:7.)

Kaikilla pakolaistaustaisilla lapsilla ja nuorilla on menetyksen ja eron kokemuksia. Näitä ovat muun muassa oman kodin ja omaisuuden menetys, ystävien, sukulaisten, sosiaalisen verkoston ja oman kulttuurin menettäminen. Menetystensä lisäksi ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten täytyy sopeutua uuteen kulttuuriin ja löytää uudet sosiaaliset verkostot. Heidän on myös opittava uusi kieli ja kulttuuriset tavat. Yksin tulleet lapset ja nuoret tuntevat usein itsensä turvattomiksi ja hylätyiksi. (Almqvist 1997:7; Helander – Mikkonen 2002:103.)

Ilman huoltajaa tulemisen vaikutukset lapseen ja nuoriin vaihtelevat paljon lapsen iän ja kehityksen kypsyden mukaan. Kokemukset sekä turvallisuuden tai turvattomuuden tunteet ennen pakoa vaikuttavat myös lapsen ja nuoren tilanteeseen uudessa maassa. Pakolaislapsen ja -nuoren normaaleja reaktioita pakolaisuuteen ovat uuteen maahan tullessa muun muassa selviytymisestä noussut syyllisyys, pelko, että kaikki on lapsen omaa syytä, sekä viha ja tuska siitä, etteivät vanhemmat pystyneet suojelemaan heitä. Nämä tunteet saattavat korostua juuri yksin tulleella lapsella ja nuorella, koska vain hän perheestä on yksin päässyt turvaan. (Williamson 1998: 58.)

Suomalaisen tutkimuksen (Sourander 1998) mukaan, jossa haastateltiin noin 50 ilman huoltajaa saapunutta alaikäistä, noin puolella pakolaislapsista ilmeni psyykkisiä oireita, joita voidaan pitää kliinisesti merkittävinä. Surullisuus, impulsiivisuus, huolestuneisuus, mielialan voimakas vaihtelu, yksinäisyys, epäluuloisuus ja keskittymisvaikeudet ovat yleisimpiä oireita pakolaislapsilla. Somaattiset oireet ja itsemurha-ajatukset olivat myös yleisiä huolenaiheita. Vanhemmilla pakolaislapsilla oli nuorempia enemmän voimavaroja selviytyä traumaattisista pakolaiskokemuksista. (Sourander 2007)

Länsimainen psykologinen hoito on usein vierasta pakolaisille. Lapsilla saattaa olla käsitys, että hoito on tarkoitettu ainoastaan hulluille. Usein käännytään perinteisten parantajien puoleen tai osallistutaan seremonioihin ja rituaaleihin, joita tosin voi olla vaikeaa löytää uudessa maassa. Usein pakolaiset ajattelevat käytännöntason ratkaisujen olevan parhaita vastauksia ongelmiinsa, kuten rahan ansaitseminen tai itsenäisyyden saavuttaminen. He odottavat lähinnä neuvoja vaikeuksissaan ja ajattelevat terapian olevan tarpeetonta. (Richman 1998:44–45.)

Useat pakolaistaustaiset lapset ja nuoret kärsivät post-traumaattisesta stressihäiriöstä. (PTSD) (Almqvist 1997:9). Usein se liittyy depression, käytöshäiriöihin ja päihdeongelmiin (Sourander 2007: 480). ICD-10 luokituksen mukaan, joka on ollut Suomessa käytössä vuodesta 1996, post-traumaattiset tilat voidaan jakaa traumaprosessin eri vaiheisiin. Niitä ovat akuutti stressireaktio, traumaperäinen stressihäiriö, sopeutumishäiriö stressiin ja traumaan liittyvä dissosiaatiotila. Akuutti stressi on ohimenevä reaktio poikkeukselliseen fyysiseen ja psyykkiseen stressiin. Akuutti stressireaktio on jaettu lievään, keskivaikeaan ja vakavaan stressireaktioon. Oireiden määrä kasvaa lievästä vakavaan. Vakavassa stressireaktiossa täyttyvät lisäksi dissosiaatiivisen sekavuustilan kriteerit. Traumaperäinen stressihäiriö, PTSD, on reaktio katastrofaaliseen traumaan, joka menee yli ihmisen tavanomaisten kokemusten. Siinä tapahtuman traumat vaivaavat mieltä jatkuvasti, mielikuvat ja tapahtumaan liittyvät välähdykset toistuvat. Siihen liittyy myös tapahtuneen välttämistä ja turhautumisen tunteita sekä fyysistä kiihtyneisyyttä, joka ilmenee ahdistuksena, ylivilkkautena, säikkymisenä, keskittymisvaikeuksina, hermostuneisuutena tai raivonpuuskina. Sopeutumishäiriö stressiin ilmenee reaktiona stressiin. Niitä voivat olla alakuloinen mieli, ahdistuneisuus, ärtyneisyys ja käyttäytymisen häiriöt. Nuorilla sopeutumishäiriö näkyy käyttäytymishäiriönä, kun lapset taas taantuvat. Traumaan liittyvä dissosiaatiotila on traumaattiseen stressiin liittyvää käyttäytymistä, jossa traumaattinen kokemus on suljettu pois osasta tietoisuutta. Se estää traumaattisen kokemuksen käsittelyä. Oireina voi olla amnesia, muistamatonta pakkovaellusta tai jopa ekstaattinen transsi. (Väisänen-Karttunen)

Pienille lapsille näyttäisi perheen turvallisuus olevan erityisen suojaava tekijä. Kouluikäisten ja sitä nuorempien tyypillisiä PTSD-oireita ovat univaikeudet, pelkotilat, eroahdistus ja regressio. Myös pakonomaiset ja toistuvat ahdistavat leikit kuuluvat näihin oireisiin. Koulu- ja nuoruusikäisillä oireet usein ovat keskittymisvaikeuksia, ongelmia ystävyssuhteissa, aggressiivisuus ja negatiivinen tulevaisuuden kuva. (Sourander 2007:480–481.)

4.5 Yksintulleiden koulutaustat

Koulu ja opiskelu ovat erityisen tärkeitä asioita ilman huoltajaa tulleille lapsille ja nuorille. He tuntevat usein velvollisuudekseen opiskella, jotta he tulevaisuudessa

voisivat auttaa perhettään. Jollei heidän ole mahdollista saada perhettään uuteen maahan, koulutus antaa heille positiivisemman kuvan tulevaisuudesta. Pakolaistaustaisilla lapsilla ja nuorilla on yleensä suuret odotukset koulusta ja he haluavat tavoitella pitkälle. (Richman 1998: 61.)

Alaikäisenä yksintulleiden lasten ja nuorten koulutausta on hyvin kirjavaa. Osa nuorista on käynyt koulua monta vuotta ja omaa hyvät opiskelutaidot, kun taas osa heistä saattaa olla täysin luku- ja kirjoitustaidottomia. (Richman 1998: 61.) Koulutausta vaikuttaa suuresti uuden kielen oppimiseen ja uuteen ympäristöön sopeutumiseen (Vainio-Mattila 2004: 187).

4.6 Vastaanotto Suomessa

Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanottoa suunnittelee ja koordinoi Suomessa Maahanmuuttovirasto yhdessä Ely-keskusten kanssa. Vastaanotosta on säädetty laissa maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta (493/1999). Maahanmuuttoviraston tehtäviin kuuluu turvapaikanhakijoiden vastaanoton käytännön toiminnan ohjaus ja suunnittelu. (Maahanmuuttovirasto 2010B)

Ryhmänä alaikäiset turvapaikanhakijat on hyvin heterogeeninen. Heillä on monenlaisia kokemuksia ja tarpeita. Palveluja järjestettäessä olisi syytä nähdä heidät ensisijaisesti lapsina ja nuorina, vasta sitten pakolaisina. Lapsille tulisi taata turvallinen kasvuympäristö, välttämällä asuinpaikan tarpeettomia siirtoja. Turvalliset ja pysyvät ihmissuhteet ovat erityisen tärkeitä, niin viranomais- kuin sukulais- ja vertaisverkostoissa. (Räty 2002:177–178.)

4.6.1 Asuminen

Alaikäisinä lapset asuvat useimmiten ryhmä- tai perheryhmäkodeissa. Ryhmäkodit voivat sijaita eri puolella Suomea sijaitsevien vastaanottokeskusten yhteydessä ja lapset ja nuoret asuvat siellä odottaessaan turvapaikkahakemustensa käsittelyä kunnes saavat turvapaikkapäätöksen. Ryhmäkodeissa asuvat myös niin sanotut Dublin-hitti lapset, joilla on ollut turvapaikkahakemus aiemmin jossakin toisessa Euroopan turvalliseksi

määritellyssä maassa sekä ulkomaalaislain 50 §:n mukaisesti tilapäisen oleskeluluvan saaneet alaikäiset turvapaikanhakijat. Dublin-hitti lasten hakemuksia ei käsitellä yleensä Suomessa vaan hänet käännytetään vastuussa olevaan valtioon. Perheryhmäkodeissa asuvat lapset ja nuoret, jotka ovat saaneet jo oleskeluluvan eli positiivisen päätöksen turvapaikkahakemukseen. Lapset pyritään sijoittamaan lähisukulaisten luokse, mikäli heitä löytyy. Jos se ei onnistu, voivat lapset asua perheryhmäkodissa ja viettää sukulaisten luona viikonloppuja tai lomia. (Maahanmuuttovirasto 2010C, Parsons 2010:35; Rätty 2002:177.) He odottavat perheenyhdistämistä tai asuvat perheryhmäkodeissa 18 -vuotiaiksi asti, mikäli eivät jostain syystä ole saaneet perhettään Suomeen. (Helander – Mikkonen 2002:36, 39)

Oleskeluluvan saaneet tai sitä odottavat 16–17-vuotiaat nuoret sijoitetaan usein tukiasuntoyksiköihin. Ne sijaitsevat yleensä ryhmä- ja perheryhmäkotien läheisyydessä. Kokeilussa on myös ollut niin sanottu kansanopistomalli, jossa nuoret ovat asuneet ja opiskelleet kansanopistoissa. Kokeilu päättyi vuoden 2009 lopussa. (Parsons 2010:36.)

4.6.2 Mielenterveyspalvelut

Turvapaikanhakijoille järjestetään välttämättömät sosiaali- ja terveyspalvelut ja muu välttämätön perustarpeiden turvaaminen. Niille lapsille, jotka tarvitsevat erityistä tukea, on annettava soveltuvaa neuvontaa ja kuntoutusta sekä mielenterveyspalveluita. Oleskeluluvan saaneet lapset saavat palvelunsa kunnalta. Ongelmana on kuitenkin ollut se, että Suomessa ei ole mielenterveys- ja terapiapalveluja, jotka olisivat erikoistuneet lasten traumaperäisiin kokemuksiin. Kidutettujen kuntoutuskeskus (KITU) on erikoistunut auttamaan aikuisia kidutuksen uhreja. Käytännössä lapset ovat päässeet mielenterveyspalveluiden asiakkaisiksi kiireellisissä psykoosi tilanteissa. (Parsons 2010:42.)

4.6.3 Perusopetus

Suomessa Perusopetuslain (21.8.1998/628) mukaan oppivelvollisia ovat lapset, jotka asuvat vakituisesti Suomessa. Velvollisuus alkaa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta ja kestää siihen, kun oppimäärä on suoritettu tai sen alkamisesta on kulunut 10 vuotta. Kunta on velvollinen järjestämään kunnassa asuville oppivelvollisille

perusopetusta ja esiopetusta. Alaikäinen turvapaikanhakija on lapsi, jolla ei vielä ole pysyväisluonteista oleskelulupaa Suomessa, joten tämän vuoksi hän ei ole oppivelvollinen Suomessa. Kunta ei ole velvollinen järjestämään opetusta tai valmistavaa opetusta, joka sisältää suomen kielen ja äidinkielen opetuksen. Lapsen oppivelvollisuus päättyy hänen ollessa 17-vuotias, joten kunta ei ole velvollinen järjestämään perusopetusta 17-vuotiaille turvapaikanhakijoille. (Parsons 2010:44–45.)

Koulunkäyntimahdollisuudet vaihtelevat suuresti paikkakunnittain. Alaikäisillä lapsilla ja nuorilla tulisi olla mahdollisuus koulunkäyntiin, oman äidinkielen käyttämiseen ja ylläpitämiseen. Äidinkielen käyttöä voidaan tukea palkkaamalla henkilökuntaa, joka osaa kieltä tai luomalla suhteita lapsen oman etnisen ryhmän jäseniin. Oman uskonnon harjoittaminen ja kulttuurin ominaispiirteiden säilyttäminen on myös tärkeää. (Räty 2002:178.) Lasten mahdollinen koulunkäynti saattaa keskeytyä mahdollisten siirtojen myötä vastaanottokeskuksesta toiseen. Kesken lukuvuotta tapahtunut siirto saattaa aiheuttaa sen, että koulupaikkaa ei järjesty koululuokkien jo ollessa täysiä. Myös opettajien saatavuus vaikuttaa opetuksen järjestämiseen. Vähemmistövaltuutettu on pyytänyt Euroopan komissiota toimiin, koska Suomi ei ole täyttänyt alaikäisten turvapaikanhakijoiden koulunkäyntiin ja opetukseen liittyviä direktiivin (32003L0009) velvollisuuksia. (Parsons 2010:45.)

4.6.4 Oikeus edustajaan

Laissa maahanmuuttajien kotoutumisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (9.4.1999/493) (jatkossa nimitän lakia kotolaiksi) määritellään, että pakolaislapsella, tilapäistä suojelua saavalla lapsella, oleskelulupaa tai turvapaikkaa hakevalla lapsella, joka on Suomessa vailla huoltajaa tai laillista edustajaa, on oikeus saada pitkäaikainen edustaja. Hän on lapsen ainoa laillinen huoltajan puheenvaltaa käyttävä henkilö ja hänen tehtävänä on huolehtia, että lapsen etu otetaan aina huomioon lasta koskevassa päätöksenteossa. Hänen tehtäviinsä kuuluu olla yhteydessä viranomaisten, oikeusavustajan sekä muiden turvapaikkaprosessissa mukana olevien tahojen kanssa. Hänen pitää taata, että lasta koskevat päätökset ovat tämän edun mukaisia ja että hänen huolenpitonsa on asianmukaisesti järjestetty. Hänen tulee olla lapsen mukana poliisin tekemässä puhuttelussa sekä Maahanmuuttajaviraston turvapaikkapuhuttelussa. Hänen tulee huomioida lapsi yksilönä ja ottaa huomioon lapsen kansallinen, kielellinen,

uskonnollinen ja sivistyksellinen tausta. Hänen tulee myös kuulla lasta sekä huomioida lapsen mielipide tehdessään päätöksiä. Hän huolehtii myös, että lapsen perheen jäljittäminen aloitetaan ja mahdollinen perheenyhdistämisprosessi aloitetaan. (Edustajana turvapaikkamenettelyssä 2010:7; Lastensuojelun Keskusliitto 2001:16; Parsons 2010:46 – 47.)

Edustajan tehtävistä on säädetty kotolaissa. Lisäksi Sisäasiainministeriö on kirjannut ohjeen edustajien tehtävistä ja niihin liittyvistä palkkioista sekä kulukorvauksista. (SMDno/2009/2369) Ohjeet ovat Parsonsin (2010) mukaan olleet melko yleisellä tasolla. Alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyessä sekä monien uusien edustajien myötä ovat kasvaneet myös epäselvyydet ja ristiriidat edustajan tehtäviin liittyen. Ristiriitaisuudet eri edustajien toimissa voi luoda ihmetystä lapsissa. (Parsons 2010:46–47.)

Käytännössä lapselle on valittu edustaja vastaanottokeskuksen välityksellä. Edustaja on yleensä henkilö, jolla on kokemusta sosiaali- ja lastensuojelualalta sekä tietämystä maahanmuuttajuuteen liittyvistä asioista vaikkakaan laissa ei ole mitään erityisvaatimuksia kelpoisuuteen liittyen. Hakemus edustajan määräämisestä tehdään paikalliselle käräjäoikeudelle, joka vahvistaa määräyksen. (Parsons 2010:46.) Oikeus edustajaan päättyy, kun nuori täyttää 18 vuotta. Tällöin oleskeluluvan saanut nuori joutuu myös muuttamaan pois perheryhmäkodista ja itsenäistymään usein ilman omaa verkostoa.

4.6.5 Oikeus perheenyhdistämiseen

Ulkomaalaislaki (301/2004) säätelee Suomessa asuvan ulkomaalaisen oikeusasemaa ja muun muassa perheenyhdistämistä. Lisäksi siinä on kiinnitetty huomiota lapsen etuun häntä koskevassa päätöksen teossa. (UlkL 6§) Ilman huoltajaa saapuneilla alaikäisillä turvapaikanhakijoilla on oikeus perheenyhdistämiseen. (UlkL 37§) Perheenyhdistämisprosessi voidaan aloittaa, kun alaikäisellä hakijalla on oleskelulupa tai turvapaikka Suomessa. (UlkL 38§)

5 NUOREN KOTOUTUMINEN

5.1 Kotoutuminen käsitteenä

Kotoutuminen käsitteenä on varsin uusi Suomessa. Sitä alettiin käyttää 1990-luvun lopulla suomenkielisenä vastineena sanalle integraatio. Vuonna 1999 valmistui Suomessa kotoutumislaki, joka määrittelee kotoutumisen maahanmuuttajan yksilöllisenä kehityksenä ja jonka tavoitteena on osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla säilyttäen omaa kieltä ja kulttuuria. Kotolaki säättää kunnan järjestämään kotouttamistoimenpiteitä, joihin kuuluu muun muassa henkilökohtaiset kotoutumissuunnitelmat TE-toimistossa, kielikoulutus ja työharjoittelut. Kotoutumiseen vaikuttavat monet seikat, niin maahanmuuttajan omat kuin myös vastaanottajamaan asenteet ja valmiudet. (Lepola 2002:11,14.)

Maahanmuuttajan kannalta kotoutuminen saattaa kestää vuosia ja se on eräänlainen prosessi, jossa on erilaisia vaiheita. Uuteen maahan saapuessaan pakolaisten, niin lasten kuin aikuistenkin, on käsiteltävä oma identiteettinsä uudelleen, keitä he ovat ja mihin he kuuluvat. Moninaiset tunteet siitä, mitä on tapahtunut, monet menetykset ja pelon tunteet vaivaavat mieltä. (Richman 1998:31.) Maahanmuuttajuus ja pakolaisuus ovat myös siirtymiä yhteiskunnasta toiseen, joiden haasteena on täysivaltaisen jäsenyyden saavuttaminen uudessa yhteiskunnassa. Liisa Malkin (1995) mukaan käsite välitila sopii erityisen hyvin pakolaisille, koska maastapaon seurauksena heidän kansalaisuutensa tai jäsenyytensä lähtömaassa on kyseenalainen, eikä heitä hyväksytä vielä vastaanottavan yhteiskunnan ”alkuperäisiksi” jäseniksi.

Pakolaistaustaiset, vielä teini-iässä olevat nuoret läpikäyvät välitilan siirtymävaiheita, niin sanottua liminaalitilaa. Murrosikä on tyypillinen kehityssiirtymävaihe, jossa siirrytään lapsuudesta aikuisuuteen. Siirtymässä omaksutaan ja saavutetaan uusia, kulttuurisesti määrittäneitä rooleja, statuksia ja ikään liittyviä statuksia. (Alitolppa-Niitamo 2003:19.) Yksin tulleilla pakolaistaustaisilla nuorilla on siis useita, päällekkäisiä prosesseja, jotka liittyvät sekä nuoruuden kasvuhaasteisiin että uuteen maahan sopeutumiseen. Tilanne voi käydä ylivoimaiseksi, mikäli nuorella ei ole omaa verkostoa tukena.

5.2 Sopeutuminen on prosessi

Kulttuuriin sopeutumisen prosessi voidaan jakaa neljään vaiheeseen, jotka kuvaavat niitä haasteita ja kokemuksia, joita maahanmuuttaja kohtaa uudessa maassa ja kulttuurissa. Jokaisessa vaiheessa maahanmuuttajan asenteet ja uskomukset ovat prosessissa, jotka muuttavat hänen käsityksiään a) itsestään, b) samaan etniseen ryhmään kuuluviin jäsenistä, c) muista vähemmistöryhmistä sekä d) valtaväestön jäsenistä. (Nissilä – Lairio 2005:206) Seuraavat vaiheet ovat pelkistettyjä ja jokainen kokee ne yksilöllisesti.

1. Ihastus

Ihastuksen vaiheessa uusi maa tai ympäristö koetaan usein hyvin myönteisesti. Tätä vaihetta kutsutaan myös honeymoon -vaiheeksi, jolloin henkilö on usein innostunut ja utelias näkemään ja oppimaan mahdollisimman paljon uutta uudesta maasta. Tämä ei tosin välttämättä päde pakolaisina maahan tulleisiin.

2. Kriisi

Kriisivaiheen alkaessa henkilö alkaa nähdä jo uuden maan ja kulttuurin negatiivisia piirteitä. Tämä saattaa johtaa jopa kaiken ympäröivän kritisoimiseen ja voi johtaa siihen, jolloin henkilö kokee että mikään ei toimi. Tämän seurauksena henkilö kokee itsensä ärtyneeksi ja väsyneeksi ja hän voi alkaa vetäytymään omiin oloihin. Edes uuden kielen osaaminen ei aina auta tässä vaiheessa. Stressitilanne saattaa muuttua kärjistyen paniikkitilanteeksi ja kulttuurishokiksi.

3. Vastustus

Tämä on omaan kulttuurin puoleen omistautumisen vaihe. Uusi kulttuuri nähdään oman kulttuurin vastakohtana.

4. Itsetutkistelu

Tässä vaiheessa aletaan ymmärtää, että uuden kulttuurin ongelmat johtuvat arvojen, uskomusten ja käyttäytymisen erilaisuudesta. Vaihetta voidaan kutsua myös kasvavan realismin vaiheeksi, jossa nähdään että joka kulttuurissa on sekä hyvät että huonot puolet.

5. Eheyttävä tiedostaminen

Yksilöt käyttävät uusia ongelman ratkaisutaitojaan paremmalla onnella.

Oman ja uuden kulttuurin integrointi.

(Sue – Sue 1990)

Pakolaisnuorten tilanne voi olla vielä epämääräisempi ja vaarallisempi kuin aikuisten, koska heidän luokittelunsa on vaikeampaa olemassa olevien määritelmien ja normien suhteen sekä vastaanottavalle yhteisölle että maahanmuuttajayhteisölle. (Krulfeld 1994) Linda Caminon (1994) mukaan he kuuluvat sekä ikäluokkien että kansalaisuuksien välitilaan. Alitolppa-Niitamo (2002) kutsuu murrosikäisenä tai sen kynnyksellä uuteen maahan tulleita nuoria välisukupolveksi, koska he ovat “monien määritelmien, statuksien, normien ja odotusten liminaalissa eli välitilassa.” Tällainen rooli on hämmentävä sekä nuorelle että heidän ympäristölleen. Useat samanaikaiset välitilat voivat luoda syrjäytymisen riskin ja rajoittaa henkilöä löytämästä omaa viiteryhmiään. Nuoren sosiaalisen ja kulttuurisen identiteetin, aseman ja roolien muovautuminen on jatkuva prosessi. (Alitolppa-Niitamo 2001:128, 132.)

Etniseen vähemmistöön kuuluvan nuoren sosiaalisen ja kulttuurisen identiteetin, aseman ja roolien muovautuminen on jatkuva prosessi. Maahanmuuttajat rakentavat aktiivisesti elämäänsä säilyttäen sen arvokkaan omasta kulttuurista, jonka voivat pitää uudessa maassa. Vähemmistöön kuuluvat nuoret luovat kulttuurisia sekoituksia (*cultural mixtures*), jotka koostuvat globaaleista, kansallisista, paikallisista ja alakulttuureista. Ne reagoivat keskenään ja ovat kokoajan muuttuvia. Nuorten kulttuuriin sopeutuminen on monesti nopeampaa kuin aikuisten ja nuoret luovat usein radikaalimpia kulttuurisia hybridejä kuin aikuiset. Aikuiset maahanmuuttajat kokevat ne usein uhkaavina. (Alitolppa-Niitamo 2001:132,133.)

Pakolaisilla on myös erilaisia ajatuksia omasta tulevaisuudestaan. Osa haluaa palata takaisin kotimaahansa niin pian kuin se on mahdollista, osa taas ei voi ajatella enää palaavansa kotimaahansa poliittisten syiden vuoksi tai koska ovat kärsineet maassaan niin paljon. (Richman 1998:32)

Ilman huoltajaa Suomeen alaikäisinä tulleet 18 vuotta täyttäneet nuoret, jotka eivät ole saaneet perhettään vielä Suomeen, ovat erityisen haavoittuvainen ryhmä. On tutkittu, että hyvillä perhesuhteilla on ratkaiseva vaikutus nuorten maahanmuuttajien akkulturaatio-ongelmien ehkäisemisessä. (Liebkind – Jasinskaja – Lahti 2000: 112)

Koska nuori on asunut Suomessa ehkä vuoden tai kaksi, voi hänellä olla suuria vaikeuksia siirtyä itsenäiseen asumiseen. Vaarana voivat olla yksinäisyys, turvattomuuden tunne, syrjäytyminen ja jopa opintojen keskeyttäminen. Monet käytännön asiat voivat tuntua vaikeilta, kuten raha-asioden hoito, ruoan laittaminen ja ostosten tekeminen. (Helander – Mikkonen 2002:135.) Sosiaalinen verkosto on puutteellinen ja nuoren saattaa olla vaikeaa solmia ystävyssuhteita erityisesti suomalaisten kanssa. Lisäksi kielitaidon puute voi johtaa moniin vaikeuksiin ja väärinkäsityksiin, esimerkiksi virallisten asioiden hoidossa. Huoli perheestä ja omat vaikeat kokemukset lähtömaasta ja pakomatkalta saattavat vaivata mieltä vielä pitkäänkin.

5.3 Opiskelu kotoutumisen avaintekijänä

Uuden kielen oppiminen ja opiskelu tai työssäkäyminen ihmissuhteiden lisäksi nähdään kuuluvan uuteen maahan sopeutumisen avaintekijöihin. Erityisesti nuorilla opiskelupaikan löytäminen ja saaminen on erittäin tärkeä osa uuteen maahan kotoutumista. Oleskeluluvan ja kuntapaikan saaneille maahanmuuttajanuorille on perustettu omia perusasteen luokkia, jotka on jaettu koulutustasojen mukaan. Esimerkiksi Espoossa on 16–24-vuotiaille maahanmuuttajanuorille perustettu niin sanottu NUMA-ryhmä, jonka tavoitteena on tukea nuorten kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan sekä auttaa heitä saavuttamaan jatko-opinnoissa tai työelämässä tarvittava suomenkielen taito. Oppilaat ovat NUMA-koulussa keskimäärin puolitoista vuotta. (Vainio-Mattila 2004: 187.)

Oppilaanohjaus kuuluu NUMA-luokkien jokapäiväiseen elämään. Opiskelutaitojen oppiminen, suomalaisen koulutusjärjestelmään tutustuminen sekä oman opiskelupolun suunnitteleminen ovat keskeisiä elementtejä perusasteella. Oppilaanohjaus on hyvin henkilökohtaista, koska nuorten koulutustausta vaihtelee suuresti. Se on myös hyvin kokonaisvaltaista, koska oppilaiden ongelmat eivät ainoastaan liity opiskelupaikan löytämiseen vaan hyvinkin arkisiin huoliin ja ongelmiin. Vainio-Mattila mainitsee myös yksintulleet ryhmänä, jotka tarvitsevat erityisen paljon aikaa ja huomiota. Nuorilla on paljon haasteita, joista Vainio-Mattila mainitsee muun muassa väliin jääneen murrosiän, osa haluaisi edetä epärealistisen nopeasti seuraavalle asteelle, väliin jääneiden kriisien läpikäyminen, perheen menetykset sekä rakkaushuolet. (Vainio-Mattila 2004:189–190.)

Maahanmuuttajanuorten koulutusmahdollisuudet eivät kuitenkaan ole yhtä suuret kuin suomalaisilla nuorilla. Vainio-Mattilan opettajan kokemuksen mukaan kolmasosa NUMA-opiskelijoista etenee hyvää vauhtia. Toinen kolmannes etenee, mutta suuren tuen turvin. Viimeinen kolmannes ei etene runsaalla lisätuella eikä ohjauksella. Ongelmaryhmänä ovat vähäiset koulutaustan omaavat sekä luku- ja kirjoitustaidottomat. Suomalaisen peruskoulutodistuksen saaminen edellyttää suuria ponnistuksia, useilla se jää suorittamatta. Hitaasti opinnoissaan eteneville on vähän jatkokoulutusmahdollisuuksia, heille tarvittaisiin paljon työpainotteisia opiskelupaikkoja, esimerkiksi työpajoja. (Vainio-Mattila 2004:193.) Maahanmuuttajakoulutuksen saatavuus vaihtelee suuresti eri puolilla Suomea. Pääkaupunkiseudulla on eniten maahanmuuttajille suunnattuja opintoja.

6 OHJAAMISEN TEORIAA

Ohjauksesta puhutaan nykypäivänä monessa yhteydessä. Ohjausta annetaan opinto- ja ammatinvalinnanohjauksessa niin nuorille kuin aikuisillekin elinikäisen oppimisen tuoman trendin myötä. Lisäksi on syntynyt sosiaaliohjauksen käsite, jota on alettu käyttämään sosiaalialalla. Kasvavan maahanmuuton vuoksi on mukaan astunut monikulttuurisen ohjaamisen kenttä, joka tuo oman lisänsä ohjaustyön haasteisiin. Ohjauksen teorioita on tällä hetkellä yli sata ja niitä on jaoteltu eri suuntauksiin. (Lairio – Puukari – Nissilä 2001:42.) Olen kuitenkin tässä tutkielmassa kiinnostunut monikulttuurisesta ohjauksen teoriasta, koska se on ajankohtainen, tärkeä ja uusi näkökulma uuden asiakasryhmän kohtaamiseen. Aluksi kuitenkin käsittelen ohjausta yleisellä tasolla. Parhaimmillaan ohjaaja voi toimia ikään kuin siltana kulttuurien välillä, tukemassa maahanmuuttajan uuden identiteetin luomisessa (Koivumäki 2007:3).

6.1 Ohjaus käsitteenä

Ohjaus käsitteen määrittelemineen on todettu olevan varsin vaikeaa, koska se on käsitteenä hyvin monitasoinen ja – merkityksellinen (Lairio – Puukari 2001:9). Ohjausta on tutkittu yksilötasolla kasvatustieteellisestä ja psykologisesta näkökulmasta prosessina, johon kuuluu välittämistä, toivoa, rohkaisua, selventämistä ja aktivoimista.

Ohjausta voidaan pitää myös asiakaslähtöisenä auttamissuhteena, jossa erilaiset ohjausmenetelmät ovat käytössä tavoitteellisessa prosessissa (Nykänen – Karjalainen – Vuorinen – Pöyliö 2007:202.). Ohjauksen teoreettisina pääsuuntina pidetään psykoanalyttista, behavioristista, kognitiivista ja humanistista suuntausta (Peavy 1999:18–19). Toisaalta Lairio, Puukari ja Nissilä (2001:46–47) ovat jakaneet ohjauksen lähestymistavoiksi psykodynaamisen, eksistentiaalis-humanistisen, konstruktivistisen ja monikulttuurisen lähestymistavan. Ohjausmenetelmiä on useita erilaisia, mutta mikään menetelmä ei ole osoittautunut toisia paremmaksi. Peavyn (1999:18–19) mukaan siihen on monia syitä. Ensinnäkin ohjaajan persoona on yhtä tärkeä tekijä kuin hänen käyttämänsä menetelmä. Toiseksi ohjattavilla on hyvin erilaisia tarpeita ja pitäytyminen vain yhdessä menetelmässä estää ohjaajaa vastaamasta kunkin asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin. Lisäksi usein eri menetelmillä on joitakin yhteisiä piirteitä.

Ohjausta tarjotaan ensisijaisesti niille, joilla on haasteita erilaisissa elämänkaaren kehitysvaiheissa. Vakavampien ongelmien ja häiriöiden käsittely kuuluu terapiaan. Ohjauksen päämääränä on auttaa ohjattavaa auttamaan itse itseään. (Lairio – Puukari 2001:10.) Nykyään korostetaan ohjattavan olevan oman tilanteensa ja ratkaisujensa paras asiantuntija. Hänen tavoitteensa ja tulkintansa tulisivat olla työskentelyn lähtökohtina. (Onnismaa 2007:27–28.)

Ohjaajan ja asiakkaan viestinnän toimivuuden merkitystä painotetaan useimmissa ohjausmenetelmissä. Peavyn (1999) mukaan useimmissa ohjausmenetelmissä on viisi tekijää, joiden avulla pyritään auttamaan ihmisiä erilaisissa ongelmissa:

1. Ohjaussuhde tarjoaa tukea, huolenpitoa, lohtua ja toivoa.
2. Asiakkaalle annetaan tarvittaessa asiallista ja oikeaa tietoa.
3. Asiakkaita autetaan selventämään ja luomaan kuvaa omista tavoitteistaan ja omasta tulevaisuudestaan.
4. Asiakkaita autetaan tunnistamaan omia voimavarojaan ja rajoituksiaan.
5. Asiakkaita autetaan tekemään ja toteuttamaan vaihtoehtoisia valintoja ja suunnitelmia. Heitä autetaan käsittelemään tavoitteiden saavuttamisen tiellä olevia esteitä. Kertovalla kielellä ilmaistuna asiakkaita autetaan löytämään omat äänensä ja toimintamahdollisuutensa tarinoissa, joita he kertovat ja

luovat.

(Peavy 1999:19.)

Ohjaajan työntekijän rooliin kuuluu vahvistaa ohjattavan toimintakykyä ja välttää valmiiden ratkaisumallien tarjoamista. Ohjausvuorovaikutuksessa saatu tieto ohjattavan sosiaalisesta todellisuudesta on ohjaajan ja ohjattavan yhdessä tulkitsemaa tietoa. Ohjauksen tavoitteena on saada selville ohjattavalle tärkeät merkitykset erityisesti tämän tulevaisuudesta, johon ohjaus keskittyy. Toiset tulkinnat ja merkitykset voivat olla ohjattavalle ”oikeampia” ja jotkut tulkinnat voivat tukea ohjattavaa ja hänen voimavarojaan paremmin. (Onnismaa 2007: 24–26.)

Ohjauksen tavoitteellisuutta ja tavoitteiden toteutumista on hyvä tarkastella ajoittain. Lairio ja Puukari esittävät tarkastelun pohjaksi seuraavia onnistuneen ohjauksen tuloksia:

- *Ohjattavat näkevät ongelmansa erilaisessa kontekstissa.* He alkavat ottaa vastuuta itsestään, ongelmistaan sekä niiden ratkaisemisesta.
- *Ohjattavat hyötyvät ongelmiensa ymmärtämisestä.* Kun asiakas on tietoinen omasta ongelmastaan, hän tulee tietoiseksi myös ongelmiin liittyvistä tunteista, ajatuksista, käyttäytymismalleista sekä vuorovaikutussuhteista.
- *Ohjattavat reagoivat uudella tavalla vanhoihin ongelmiin* eli he oppivat toimimaan mielekkäämmällä tavalla ongelmatilanteissa.
- *Ohjattavat oppivat kehittämään toimivia vuorovaikutussuhteita.* Sosiaalinen tukiverkosto vahvistaa muutosta, joten suhteiden parantaminen muihin ihmisiin on tärkeää.

(Hackney – Cornier 1996)

Ohjaussuhteen rakentumista voidaan tarkastella myös jaottelulla, jossa tarkastellaan ohjaussuhteen vuorovaikutuksen laatua kolmessa eri ulottuvuudessa. Jaottelua on käytetty erityisesti terapeuttisissa vuorovaikutussuhteissa, mutta se voi hyödyllinen jäsentämään myös ohjaussuhdetta.

- 1) Perusihmissuhde
- 2) Transferenssisuhde
- 3) Työskentelysuhde

Perusihmissuhde luo perustan ohjaussuhteen rakentumiselle, joka on yleisinhimillistä vuorovaikutusta, jossa osoitetaan kiinnostusta ja arvostusta toista kohtaan. Siihen kuuluvat ohjaajan ja ohjattavan toisiinsa kohdistamat tunteet, havainnot, asenteet ja toiminnot. Keskeistä siinä on luottamuksellisen ilmapiirin syntyminen. Työskentelysuhde on tietoista ja tavoitteellista toimintaa, jonka pääpaino on ohjauksessa. Se sisältää ohjauksen tavoitteet, ohjausstrategiat, ohjattavan valmiudet sekä ohjaajan ja ohjattavan sitoutumisen ohjaukseen. Perusihmissuhde ja työskentelysuhde ovat kiinteästi vuorovaikutuksessa keskenään, vaikka ne voidaankin teoreettisesti erottaa toisistaan. Transferenssisuhde viittaa psykodynaamisesta ajattelusta nousevaan näkökulmaan, jonka mukaan ohjattavan elämänhistorian merkityksellisten lapsuuden ja nuoruuden ihmissuhteiden vaikutus aktivoi ohjattavassa tunteita myöhemmissä ihmissuhteissa. Tunteet voivat olla myönteisiä tai kielteisiä. Ohjaajan on hyvä tiedostaa, että ohjattavien voimakkaat kielteiset reaktiot tai tunneilmaisut voivat johtua tunteiden siirrosta eli transferenssista. Toisaalta ohjaajalla voi itsellään syntyä vastatransferenssi, jotka nostavat ohjaajalle aiemmin koettuja tunteita esiin. Transferenssiin liittyvää tunteiden dynamiikkaa on hyvä tiedostaa oman jaksamisen kannalta sekä ohjattavan reaktioiden ymmärtämiseksi. (Puukari 2007:226–227; Puukari – Taajamo 2007:18–19; Lairio – Nissilä – Puukari – Varis 2001:136.)

6.2. Verkostotyö ohjaustyön menetelmänä tuetussa asumisessa

Tukiasumisen ohjaus on suurelta osin myös verkostotyötä. Nuorella saattaa olla useita asiakkuuksia, joiden käytössä hän tarvitsee tukea. Tällaisia voi olla esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimen asiakkuus, Kelan ja TE-toimiston asiakkuudet, ulkomaalaispoliisin ja Maahanmuuttoviraston asiakkuus. Tärkeitä verkostoja ovat myös koulut ja mahdolliset mielenterveysasiantuntijat. Tukiasumisen ohjaajalla on kuitenkin usein eniten tietoa nuoren arjessa selviytymisestä, koska tukeen sisältyy paljon kotikäyntityötä. Ohjaajalle syntyy ehkä realistisin kuva nuoren arjen selviytymisestä ja hänellä on vastuu siirtää siitä tietoa verkoston muille jäsenille. Tukiasuminen on avohuollon asumispalvelumuoto ja asukkaat ovat täysikäisiä ja täysvaltaisia kansalaisia, joten ohjaajan ei tarvitse eikä

hän saa tehdä kaikkia asioita nuoren puolesta. Ohjaajan tehtävänä onkin luoda edellytyksiä itsenäiseen selviytymiseen, ohjata nuorta palveluiden piiriin ja toimia yhdyshenkilönä ja edunvalvojana asukkaan ja hänen verkostonsa välillä. (Heinonen 1997:17.)

Moniammatillinen verkostotyö on parhaimmillaan sitä, että eri ammattitaustasta tulevat yhteistyökumppanit täydentävät toistensa ammattitaitoa. Ammatillaiset tietävät kehen olla yhteydessä, kun tarvitsevat täydentävää asiantuntemusta. Pahimmillaan se voi olla epätietoisuutta vastuista ja avunhakijoiden tilanteiden joutumista umpikujiin. (Seikkula – Arnkil 2005:9.) Maahanmuuttajien kanssa työskentelevillä tulisi olla perustietoa maahanmuuttaja-asioista. Luottamus on verkostomaisen työskentelyn elinehto. (Taajamo – Puukari – Lätti 2007:213.)

6.3 Monikulttuurisen ohjauksen lähtökohtia

Monikulttuurisesta ohjauksesta on tullut viime vuosikymmenten aikana tärkeä suuntaus ohjausalalla yhteiskuntien monikulttuuristumisen vuoksi. Suomessa siitä on tullut ajankohtainen, koska eri kulttuureista tulleiden ohjattavien määrä on kasvanut nopeasti erityisesti pääkaupunkiseudulla. (Lairio – Puukari – Nissilä 2001:47.) Monikulttuurisella ohjauksella tarkoitetaan ammatillista kohtaamista, jonka tavoitteet riippuvat siitä toimintaympäristöstä, jossa ohjaus tapahtuu. Monikulttuurisessa ohjauksessa ohjaaja ja ohjattava tulevat joko eri kulttuureista, edustavat erilaista etnistä ryhmää tai puhuvat eri kieltä äidinkielenään. Ohjauksen haasteissa on siis kaksi eri puolta; ohjattavilla eli vähemmistökulttuuriin kuuluvilla asiakkaila on erilaisia tapoja, uskomuksia, maailmankuvia ja arvoja, jotka eroavat valtavirtaa seuraavien ohjaajien vastaavista. Toinen puoli on se, että ohjaajilla voi olla asenteita, odotuksia, arvoja ja ohjaustekniikoita, jotka eivät ole ohjausprosessia tukevia tai voivat jopa haitata sitä. (Payne 1999:208.)

Maahanmuuttajatyötä tekevällä ohjaajalla on suuri vaikutus maahanmuuttajien valtautumisprosessissa. Sillä tarkoitetaan maahanmuuttajan yleisen riippuvuuden vähenemistä ja vaikutusmahdollisuuksien lisääntymistä, oman yhteisön elämiseen osallistumista. Ohjaajan haasteena on ottaa huomioon toisesta kulttuurista tuleva ihminen kokonaisvaltaisesti toisaalta yksilönä (monikulttuurisen ohjauksen universaali

näkökulma) ja toisaalta oman kulttuurinsa edustajana (kulttuurispesifi näkökulma). (Metsänen 2000:155, 185; Puukari – Taajamo 2007:15, 17.)

Monikulttuurisen ohjauksen yksi tärkeistä puolista on, että ohjaaja on tietoinen kulttuurin vaikutuksesta sekä ohjaajan kuin asiakkaan persoonallisuuteen ja käyttäytymiseen. Ohjaajan ja ohjattavan taustan ja taustaan liittyvien normien, arvojen ja ihanteiden tiedostaminen on myös tärkeää. (Metsänen 2000:180, d'Ardenne – Mahtani 1992) Suomalainen kulttuuri kuuluu maihin, joissa vallitsee yksilöllinen kulttuuri. Tämä tuo erityisen haasteen ottaa huomioon ja käyttää hyödyksi yhteisöllisen kulttuurin lähtökohtia, jotka vaikuttavat ohjattavan tapaan hahmottaa elämää ja jossa perhe, suku ja laajempi yhteisö ovat suuremmassa roolissa. On tilanteita, joissa ohjaajan on hyvä olla yhteydessä etnisen yhteisön tärkeisiin edustajiin tai pidempään Suomessa asuneisiin yhteisön jäseniin. (Launikari – Puukari – Lairio 2007:194, 196.)

Eri kulttuuritaustat ohjaajan ja ohjattavan välillä vaikuttavat myös heidän väliseen viestintään. Tämä aiheuttaa väistämättä haasteita toistensa ymmärtämiseen ja ajatusten välittymisestä kuulijalle. Kulttuurieroja voi olla muun muassa keskustelussa asiaan menon nopeudessa. Esimerkiksi Aasiassa asioita pohjustellaan, perustellaan ja lähestytään hienovaraisesti. Tämä voi aiheuttaa yllätyksiä suomalaiseen tehokkuuteen tottuneeseen ohjaajaan. Myös nonverbaalinen viestintä voi aiheuttaa yllätyksiä. Länsimaissa puheensisältö merkitsee enemmän kuin eleet, kun taas arabialaisissa ja monissa aasialaisissa maissa puheentyyli, ilmeet ja eleet ovat puheen tulkinnassa erityisen suuressa roolissa. (Lairio – Nissilä – Puukari – Varis 2001:151–152.)

Ohjaajan on hyvä tiedostaa maahanmuuttajan kulttuuriin sopeutumisen eli kotoutumisen vaiheet. Maahanmuuttajat käyvät läpi vaiheita, joissa heidän suhtautumisensa uuteen kulttuuriin vaihtelevat. Tämä on kuitenkin hyvin yksilöllinen prosessi. Tiedostaessaan nämä vaiheet, ohjaaja pystyy huomioimaan ne ohjaussuhteen luomisessa ja toteutuksessa. Alaikäisinä Suomeen yksin tulleet nuoret ovat olleet Suomessa usein vain vähän aikaa. Tämä ilmenee erityispiirteinä, jotka myös tulee ottaa huomioon ohjaustyössä. Erityisesti se vaikuttaa ohjattavan tiedonpuutteena suomalaisesta yhteiskunnasta ja Suomen kielen heikkona hallintana. (Lairio – Nissilä – Puukari – Varis 2001:138–142.)

On hyvä muistaa myös ne erityishaasteet, jotka liittyvät pakolaisten traumaattisiin kokemuksiin. Osalla sotaa paenneista ja kidutetuista on kivuliaita kokemuksia, jotka väistämättä tulevat esille ohjaajan ja ohjattavan kohdatessa ja yhdessä työskennellessä. Ne voivat näkyä ohjattavassa muun muassa masennuksena ja muina tunne-elämään ja käyttäytymiseen liittyvinä häiriöinä. Ohjaaja tarvitsee rohkeutta ja herkkyyttä kohdata näitä vaikeita kokemuksia ohjattavassa. Tärkeää on kuitenkin ohjata ohjattava tällöin ammattiauttajan luokse. (Taajamo – Puukari – Lätti 2007:21; Charpentier 2005:329; Puukari – Lairio – Nissilä 2001:193.)

6.4 Dialogi monikulttuurisen ohjaamisen välineenä

Dialogisuus on kommunikointi menetelmä, joka on enemmän kuin keskustelua. Se on myös kasvatussuhde, jossa ohjaajalla on vastuu tehdä kaikkensa ohjattavan kasvun edistämiseksi. Ohjaaja käyttää persoonaansa työvälineenään. Dialoginen asenne tukee ihmisen kasvua ja ottaa huomioon toisen näkökulman. Suhde on molemminpuolinen. Dialogissa ollaan avoimessa yhteydessä toiseen, omana itsenään. Oman itsen, prosessien ja muuttumisen löytäminen avoimesti on olennaista, koska toisen prosessia ei voi kohdata. Toisen ajatuksiin tutustuminen on tärkeää. (Ojanen 2000:63.) Ohjaussuhteen luominen on keskeinen elementti nuoren tukemisessa. Erityisesti nuoren luottamuksen saavuttaminen on edellytys sille, jotta nuori kokee itsensä turvalliseksi. Avoimuudella on oma merkityksensä, jotta väärinymmärrykset tulevat selvitettyä. (Lairio – Puukari 2001:136–137.)

Koistinen (2007) toteaa, että dialogin syntyminen yksin tulleiden pakolaistaustaisten lasten ja nuorten kanssa lähtee hitaasti liikkeelle. Yhtenä suurena syynä siihen on yhteisen kielen puuttuminen ja mahdollinen tulkinkäyttö. Hän toteaaakin, että yksinkertaisen kielen eli selkokielen käyttäminen on hyvin tärkeää vuorovaikutusongelmien minimoimiseksi. On myös syytä olla tietoinen kulttuuritekijöistä sekä kielellisessä että ei-kielellisessä viestinnässä. On hyvä tiedostaa ja hyväksyä elämäntapojen erot, tunteiden ilmaisun erot, hädän ilmaisemisen erot ja lasten kasvatuserot. Sukupuoliroolit ovat myös erilaisia, koska tytöt ja pojat sosiaalistetaan eri kulttuureissa eri tavoin. (Koistinen 2007:136–137; Richman 1998:41.)

Dialogin rakentamista voi harjoittaa yksin tulleen nuoren kanssa ohjaus- ja opetustilanteissa jokapäiväisessä elämässä. Nuorelle kasvaa tunne, että hänestä välitetään eikä hän jää yksin. Tämä voi olla avuksi nuoren kotiutumisessa uuteen kotimaahansa. Nuorten kanssa käytävä arkinen kanssakäyminen on pohjana dialogiselle keskustelulle, joka voi siirtyä minä-sinä -tasolle. Koistisen mukaan suostuminen vuorovaikutteisuuteen rakentaa siltaa luottamukselliseen dialogiin, jonka kautta nuori myöhemmin voi olla avoin puhumaan koti-ikävästään, pakomatkastaan, lähiomaisiin liittyvistä huolistaan ja muista peloistaan. Sen rakentaminen on hidasta, eikä luottamuksellista dialogia aina synnykään. (Koistinen 2007:137.)

Puukarin ja Taajamon (2007) mukaan monikulttuurisessa ohjauksessa on tärkeää dialogi, jossa voi olla avoin oppiakseen uutta ja olla vuorovaikutuksessa yli kulttuurirajojen. Siinä kahden tai useamman kulttuurin jäsenet voivat parhaimmillaan

1. jakaa omastaan, eli avata toisille omaa kulttuuriaan
2. oppia toisista kulttuureista ja toisilta kulttuureilta
3. oppia toisten kulttuurin jäsenten kautta uusia tapoja tarkastella omaa kulttuuriaan
4. oppia kommunikoimaan uusilla tavoilla, joille on ominaista moninäkökulmaisuus ja erilaisten tulkintaperusteiden tunnistaminen ja
5. rakentaa em. lähtökohdista käsin uudenlaista monikulttuurisuutta, jossa ei vain opita hyväksymään kulttuurien eroja vaan voidaan *yhdessä luoda uudenlaista kulttuuria*

(Puukari – Taajamo 2007: 17–18.)

6.5 Monikulttuurisen ohjauksen lähestymistavat

Monikulttuurinen ohjaus voidaan jakaa kahteen lähestymistapaan, kulttuurispesifiseen ja universaaliin suuntaukseen. Kulttuurispesifinen (emic) suuntaus painottaa etnisen taustan ja rodun vaikutusta ohjattavan arvoihin ja normeihin. Tämän suuntauksen haasteena on etnisten ryhmien erilaisuus, joten tämä lisää ohjaajan paineita tietää ryhmien tavoista ja arvoista. Suuntauksen vahvuus on se, että etnisen taustan edustajat kokevat tulevansa kohdatuiksi oman kulttuurin edustajina. Universaali (etic) suuntaus korostaa ohjattavan yksilöllisyyttä ja ottaa huomioon hänen tarpeensa ja odotukset. Se näkee ihmisen ainutlaatuisena ja ottaa huomioon sen, että henkilö kuuluu myös tiettyyn

sukupuoleen, sosiaaliseen luokkaan, seksuaalisen suuntautumisen, omaa poliittisia näkemyksiä ja uskonnon ja niin edelleen. Tämän ohjauksen etuna on stereotypioinnin välttäminen. Molempien suuntausten äärimmäinen seuraaminen voi johtaa pahimmassa tapauksessa yksipuoliseen ymmärtämiseen monikulttuurisesta ohjauksesta. (Launikari – Puukari 2005:30; Lairio – Puukari 2001:134.) Aikaisemmin nämä monikulttuurisen ohjauksen näkökulmat on nähty toistensa vastakohtina, mutta nykyään ne nähdään toisiaan täydentävinä näkökulmina ja suuntauksina. (Puukari – Taajamo 2007:17.)

Puukari (2003) pitää tärkeänä ohjaajan kulttuuritietämyksen kehittymiselle ohjaajan ja ohjattavan suhteen rakentumisen luottamukselle ja avoimuudelle sekä asiakkaan erilaisen elämänhistorian ja kulttuuritaustan huomioon ottamisen. Hän painottaa, että puhtaan tiedon hankkiminen asiakkaan kulttuurista voi johtaa ohjaajaa harhaan tarkoittaen tällä, että jokaisen persoonassa on sekä yksilöllinen että yhteisöllinen ulottuvuus, oma ja yhteinen tapa kokea ja hahmottaa kulttuuritaustaa. Puukari pitää tärkeimpänä lähtökohtana pyrkimystä laajentaa omia näkökulmia ja ymmärrystä siihen, että toisesta kulttuurista tulevilla on eri lähtökohdat ja käsitykset. On myös muistettava, että menetelmät, jotka ovat toimineet oman kulttuurin piirissä kasvaneiden ohjauksessa, eivät välttämättä toimi toisesta kulttuurista saapuneiden kanssa, ainakaan täysin. Tämä johtaa siihen, että ohjaajan tulisi huomioida omien menetelmiensä kulttuuriset rajoitukset, myös kielitaitoon liittyvät haasteet sekä laajentaa menetelmiensä valikoimaa ja käyttää niitä joustavasti. On hyvä myös muistaa, että useat länsimaissa kehitetyt menetelmät ovat yksilölähtöisiä taustaltaan eikä niissä ole huomioitu sitä yhteisöä, josta ohjattavat tulevat. Käyttäessään jotain tiettyä menetelmää, esimerkiksi arviointilomaketta, on ohjaajan hyvä kertoa ohjattavalle mistä menetelmästä on kyse ja mikä sen tarkoitus on. (Puukari 2003:147–149.)

Monikulttuurisen ohjauksen vastakohtana voidaan nähdä etnosentrinen ohjaus. Siinä ohjauksen periaatteet määräytyvät ohjaajan oman kulttuurin kautta. Monikulttuurisen tietoisuuden korostamisen taustalla onkin ajatus siitä, että kaikki ohjaajat ovat aluksi etnosentrisiä jossain määrin. Jokainen hahmottaa todellisuutta alun pitäen oman kulttuurin näkökulmasta. Etnosentrisessä ohjauksessa ei tiedosteta, että omat ajattelu- ja toimintatavat ovat yksi mahdollisuus monista mahdollisuuksista. Lisäksi siinä voidaan ajatella, että oman kulttuurin, kansan tai rodun arvot tai maailmankatsomus ovat muita parempia tai arvokkaampia. (Lairio – Nissilä – Puukari – Varis 2001:135,149.)

6.6 Ohjaajan reflektoinnin tärkeys

Toimiminen maahanmuuttajien kanssa ja siten vieraaseen kulttuuriin tutustuesssa, tuo väistämättä myös oman toiminnan pohtimisen ja oman käyttäytymisen perustelun tarpeen suhteessa toisenlaiseen kulttuuriin. Työntekijän täytyy kohdata oma varautuneisuutensa, jotta voi kohdata toisesta kulttuurista tulevan ihmisen. On paljon esteitä, jotka voivat olla työntekijän ja toisesta kulttuurista tulevan ihmisen välillä. Sellaisia voivat olla tiedon puute, ennakkoluulot, etnosentrismi, välinpitämättömyys ja keskustelun puute. Taajamo ja Puukari puhuvatkin maahanmuuttajatyöntekijän kehitystehtävästä, johon kuuluu muun muassa edellä mainittujen esteiden tiedostaminen ja niiden edellytysten löytäminen, joiden avulla ylitetään kulttuurisia rajoja. (Puukari – Taajamo 2007:17) Näiden rajanylitysten edellytyksenä on tieto, kriittisyys, itsetuntemus, pyrkimys tasa-arvoisuuteen ja dialogisuuteen, perspektiivin ottokyky sekä välittäminen (Räsänen 2002).

Ohjausprosessin toimivuuden kannalta on tärkeää, että ohjaaja kykenee kohtaamaan omia kulttuurisia kehitystehtäviään. Maahanmuuttajien kanssa työskentelevällä ohjaajalla ne kytkeytyvät vieraan kohtaamisen ja ammatillisten yhteistyön kehittämisen haasteisiin. Monikulttuurisen tietoisuuden avulla hänen on helpompi tunnistaa kulttuuristen erojen merkityksiä. Ilman sitä toiminta perustuu ohjaajan omiin kulttuuriin oletuksiin ja lähtökohtiin ja se voi muodostaa esteen dialogisen suhteen muodostumiselle. (Puukari – Taajamo 2007:20; Taajamo – Puukari – Lätti 2007:202–203.)

Oma persoonallinen reagoititapa ohjattavaan ei aina ole ohjattavan kannalta suotuisa. Omat aikaisemmat kokemukset, joita saatamme toistaa tiedostamattamme, saattavat ilman reflektointia olla ohjattavan kasvun esteenä. Ojanen peräänkuuluttaa ohjaajan tietoisuutta, jota ei välttämättä saada itsereflektion kautta. Oman persoonan käytöstä on tullut työväline. (Ojanen 2000:18.) Ojanen näkee ohjauksen keskeisimmäksi oppimistavoitteeksi tutkivan työotteen oppimisen. Se on kykyä oppia omista ajattelu- ja toimintatavoista eli oman käyttöteorian kehittämistä, joka mahdollistaa ammatillisen kehittymisen ja muuttumisen. Sitä kutsutaan reflektiiviseksi tutkimiseksi ja työotteeksi, joka tarkoittaa ihmettelyä, pysähtymistä, kohtaamista ja uudelleen orientoitumista.

(Ojanen 2000:27.)

Ohjaajan työn kehittämiseen tarvitaan myös monipuolisia arviointimenetelmiä. Lisäksi tarpeen ohjaajuuden vahvistamisessa on työnohjaus ja mentorointi sekä ohjaajien vertaisohjaus, jotka kaikki tukevat ohjaajien kasvu- ja kehitysprosessia. (Puukari – Lairio – Nissilä 2001:182.)

6.7 Monikulttuurisen ohjauksen kompetenssit

Lairio, Nissilä, Puukari ja Varis (2001) esittävät kirjassaan Suen (Sue – Arredondo – McDavis 1992) monikulttuuristen ohjauskompetenssien (MCC) käsitteellisen rungon. Siinä on keskeisesti eroteltu osa-alueita, joita taitavaan monikulttuuriseen ohjaukseen tarvitaan. Mallissa painotetaan omien uskomusten ja asenteiden tiedostamista. Toiseksi ohjaajan täytyy ymmärtää ja hyväksyä ohjattavan maailmankatsomusta. Hänellä on myös tietoa ohjattavan elämänhistoriasta ja nykytilanteesta. Kolmanneksi tarvitaan tietoa myös ohjausperiaatteiden ja -menetelmien kulttuurisidonnaisuudesta sekä taitoa soveltaa ja kehittää ohjattavan kulttuuristaan sopivia toimintaperiaatteita ja -menetelmiä. Kompetenssimallia on kritisoitu sen vaativuudesta, mutta sen voidaan ajatella olevan ohjaajalle enemmän elämänmittaisen oppimisprosessin suuntaajana kuin vaatimuksena. Mallin kompetensseja voidaan tarkastella myös ohjaajien erilaisten roolien näkökulmasta. (Lairio – Nissilä – Puukari – Varis 2001:146; Taajamo – Puukari – Lähti 2007:205,208.)

Monikulttuuristen ohjauskompetenssien käsitteellisen rungon keskeisiä sisältöjä ovat: 1) Monikulttuurinen tietoisuus (ohjaajan tietoisuus omista oletuksistaan, arvoistaan ja ennakkoluuloistaan), 2) Kulttuurierojen tuntemus (Kulttuurisesti erilaisien ohjattavan maailmankatsomuksen ymmärtäminen) ja 3) Monikulttuuriset ohjauskäytänteet (Sopivien toimintakeinojen kehittäminen). (Lairio – Nissilä – Puukari – Varis 2001:147.)

Toiseen suuntaan taulukossa kompetenssit sisältävät A) Uskomukset ja asenteet, B) Tiedot ja C) Taidot. Kaiken kaikkiaan kompetensseja on yhteensä yhdeksän. (Lairio – Nissilä – Puukari – Varis 2001:147–148.) Kokonaisuudessaan monikulttuuristen ohjauskompetenssien runkoa voi tarkastella liitteessä 3.

7 TUTKIMUSASETELMA

7.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoituksena on tuottaa ja etsiä tietoa itsenäistymisvaiheessa olevien, oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijataustaisten ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten ohjaamisesta tuetussa asumisessa ohjaajan näkökulmasta. Tavoitteenani on ollut selvittää, mitä haasteita ohjaajat kohtaavat ohjaustyössään nuorten tuetussa asumisessa ja mitkä ovat monikulttuurisen ohjauksen tuomat haasteet siinä. Halusin myös tietää, millaisia kehittämis ehdotuksia ohjaajat nostavat esille. Perusteenani aiheen valinnalle on se, että olemassa olevaa tutkimustietoa kyseessä olevasta aiheesta on vähän. Kuitenkin asiakasryhmän kasvaminen viime vuosina on tuonut lisätarpeita kyseessä olevan ryhmän ohjaamiselle.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä ovat ohjaustyön keskeiset haasteet yksintulleiden turvapaikanhakijataustaisten nuorten tuetussa asumisessa?
2. Mitä ovat monikulttuuriseen ohjaukseen liittyvät haasteet edellä mainitussa työssä?
3. Mitä kehittämis ehdotuksia ohjaajilla on ohjaustyöhön liittyen?

7.2 Tutkimusmenetelmä

Olen kiinnostunut tuottamaan tietoa erityisesti yksittäisten toimijoiden, turvapaikanhakijataustaisten nuorten tuetun asumisen ohjaajien työhönsä liittämistä merkitysrakenteista (Metsämuuronen 2006:88). Tavoitteeni on pyrkiä ymmärtämään haastateltavien näkökulmia ohjaustyön haasteisiin. Tästä syystä olen tehnyt haastattelututkimuksen, jonka aineistona toimivat ohjaajien teemahaastattelut.

Aineiston keruumenetelmänä käytin teemahaastattelua. Sen etuna on suora vuorovaikutus tutkittavan kanssa (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 1997:201). Teemahaastattelua voidaan nimittää myös puolistrukturoiduksi haastatteluksi, koska haastattelun aiheet eli teemat ovat etukäteen valittu. Haastateltavat voivat puhua

vapaasti ja haastattelija pyrkii huolehtimaan siitä, että valitut teemat tulevat läpikäydyiksi. (Grönfors 1982:106.) Kysymysten muotoa ei ole tarkasti määritelty ja niiden esittämisjärjestys voi olla vapaa (Hirsjärvi – Hurme 2001:48).

Teemahaastattelu sopii hyvin tiedonhankinnan menetelmäksi tutkimukseeni, koska kysymyksessä on vähän kartoitettu alue, jota halutaan syventää ja selventää suoran kontaktin avulla. Aihe on monitahoinen ja tuottaa vastauksia varmasti moniin suuntiin. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 1997: 201.) Tarkkojen kysymysten sijaan haastattelut etenevät teemojen varassa ja haastateltavat voivat nostaa esille tärkeiksi katsomiaan asioita. Tällöin tutkijan oma näkökulma ei hallitse keskusteluja vaan tutkittavien ääni voi paremmin tulla kuuluviin. (Hirsjärvi – Hurme 2001: 48.)

Hirsjärven ja Hurmeen mukaan haastateltavat pyrkivät ”käsitteellisesti välittämään omaa mielellistä suhdettaan maailmaan”. Haastattelija selvittää haastateltavan näkemyksiä, miten jonkin asian merkitykset rakentuvat. Kysymys on siis yhteisrakentamisesta, jossa haastateltavien vastaukset heijastavat aina myös haastattelijan läsnäoloa ja tapaa kysyä asioita. (Hirsjärvi – Hurme 2001:49.)

7.3 Aineiston keruu

Haastattelin aineistoon seitsemän ohjaajaa, jotka ovat työskennelleet Ehjässä tuetun asumisen ohjaajina kolmella eri paikkakunnalla yksintulleiden pakolaistaustaisten nuorten parissa. Kaksi heistä toimii vastaavina ohjaajina ja loput viisi ohjaajina. Heillä oli työkokemusta kyseessä olevien nuorten ohjauksesta vaihdellen alle vuodesta seitsemään vuoteen. He olivat koulutukseltaan sosionomeja (AMK), nuorisotyönohjaajia tai yhteisöpedagogeja. Ehjä on pitkään toiminut ainoana järjestönä Suomessa, joka on tuottanut tuetun asumisen palvelua kyseessä olevalle ryhmälle, joten mielestäni valinta juuri näiden ohjaajien haastatteluun pyytämiseen oli perusteltua.

Pyysin haastatteluihin ensin luvan järjestön toiminnanjohtajalta ja sen jälkeen sovin haastatteluista ohjaajien kanssa. Osa haastatelluista oli työtovereitani, mutta suurempi osa olivat työntekijöitä, jotka työskentelivät toisella paikkakunnalla. Jokaisen haastateltavan kuitenkin tunsin, osan paremmin ja osaa olin tavannut vasta muutamia kertoja. Yhteisenä kokemuksena meillä kuitenkin oli kokemus tuetun asumisen

ohjaajana toimimisesta. Kaksi haastatelluista oli miehiä, tosin en ole ottanut aineistossa sukupuolta huomioon, koska ajattelin sen olevan näin pienessä aineistossa tarpeetonta. Lisäksi sukupuolen huomioiminen tutkielmassa olisi saattanut lisätä henkilöiden tunnistamista.

Aloitin haastattelut tammikuun 9. päivä 2009. Tammikuussa haastattelin viisi ohjaajaa. Kaksi viimeistä haastattelua suoritin helmikuussa ja maaliskuussa. Olin sopinut haastattelut Ehjän toimistoille Helsinkiin ja Raisioon. Raisioon matkustin Helsingistä sovitusti haastattelemaan kolmea ohjaajaa. Haastattelin ohjaajia kahden kesken toimistohuoneessa. Ympäristöt olivat rauhallisia, tosin muutamissa haastatteluissa tuli keskeytys. Tämä ei kuitenkaan johtanut haastattelun lopettamiseen, vaan pystyimme jatkamaan haastattelua. Aluksi kerroin lyhyesti tutkimukseni tavoitteista. Nauhoitin haastattelut, jotta saisin tarkasti keskustelun muistiin. Sain siihen myös haastateltavien suostumuksen. Osa haastateltavista aluksi jännitti nauhoitusta, mutta lopulta tottuivat siihen. Haastattelut kestivät 23 minuutista 38 minuuttiin. Haastattelutilanteet olivat alun jännityksen jälkeen rentoja, olimme viettäneet aikaa ennen haastatteluja mm. kahvia juoden.

Koin oman roolini haastattelijana mielenkiintoisena, sainhan tietää ohjaajien käsityksiä ja kysellä erilaisia asioita. Toisaalta oma kokemukseni työstä ja työtoveruuteni osan haastateltavien kanssa tuntui ristiriitaiselta, jouduinhan asettumaan tutkijan rooliin, osittain ”tietämättömäksi” ja kyselemään itselleni tutuista aiheista. Uskon kuitenkin, että esiymmärrykseni tutkittavasta aiheesta oli hyödyksi ja auttoi keskittymään keskeisiin asioihin. Pitäydyin tutkijan roolissa olemalla asiallinen ja tehtäväkeskeinen. Hirsjärven – Hurmeen (1991:77) mukaan tutkijan tulisi olla puolueeton ja hänen ei pitäisi esittää mielipiteitä. Pyrinkin siihen ja mielestäni onnistuin siinä. Joskus saatoin tosin kysyä saman kysymyksen uudelleen, kun en saanut ennalta oletamaani vastausta. Tämän ymmärtäessäni siirryin eteenpäin kysymyksissäni. Oma kokemukseni on ollut hyödyksi tutkimukselle. Se on ohjannut näkökulman valintaa ja kysymyksen asettelua. Tutkimuksen yhtenä lähtökohtana on siten ollut oma lähtökohtani tuetun asumisen ohjaajana, toisaalta ohjaustyön tutkijana. Kokemukseni ansiosta uskon pystyneeni kysymään oikeita kysymyksiä ja jättäneeni toisarvoisia kysymyksiä pois. Haastattelut olivat keskustelunomaisia ja ne etenivät teemoittain. Kysyin lisäkysymyksiä haastateltavien esille tuomista asioista. Pyrin olemaan joustava teemojen suhteen, joskus

jokin teema tuli haastattelun aloitteesta jo aiemmin esille, tuolloin jatkoin uuden teeman käsittelyä kysymyksiin ja palasin edelliseen aiheeseen myöhemmin.

Valitsin teemat haastatteluihin kirjallisuuden ja myös oman kokemuksen perusteella. Koin tärkeänä kysyä haastateltavilta yksintulleiden nuorten ohjaukseen liittyvistä erityispiirteistä. Haastattelurungon teemoina minulla oli

1. Yksintulleet turvapaikanhakijataustaiset nuoret ryhmänä ja heidän ohjaus
2. Ammatillisuuden rajat
3. Monikulttuurinen ohjaus
4. Tuetun asumisen prosessit
5. Kehitysehdotukset tuettuun asumiseen

Jokaisen teeman alla minulla oli kysymyksiä, jotka voi katsoa liitteestä 2.

Litteroin nauhoitetun materiaalin kuusi ensimmäistä haastattelua sanatarkasti kevään 2009 aikana. Viimeisen haastattelun litteroin samalla tavalla elokuun 2009 lopussa. Poistin aineistosta henkilöiden ja paikkojen nimet, jotta anonymiteetti säilyisi. Yhteensä äänitettyä aineistoa on 3 tuntia 31 minuuttia. Tallensin jokaisen litteroidun haastattelun omaan tiedostoonsa, rivivälillä yksi. Annoin jokaiselle haastattelulle oman koodin (esim. H1, H2 jne.). Aineistoa kertyi yhteensä 50 sivua, haastattelujen pituuden vaihdellessa viidestä sivusta kymmeneen sivuun.

7.4 Analyysi

Analyysini on ollut aineistolähtöistä. Teemat ovat nousseet aineistosta tutkimustarkoituksen pohjalta, en ole harkinnut niitä etukäteen. Tarkoituksenani ei ole siis ollut aikaisemman tiedon tai teorian testaus uudessa kontekstissa kuten teorialähtöisissä analyysissä. Tarkoituksenani on ollut saada tutkimustietoon perustuvaa ymmärrystä ohjaukseen liittyvistä haasteista aineiston pohjalta. (Tuomi – Sarajärvi 2009:95–97.)

Saatuani kaikki haastattelut litteroitua, luin niitä löytääkseni aineistosta esiin nousevia teemoja. Alleviivasin tekstiä, kun löysin mielestäni tutkimuskysymyksiin liittyvää

tekstiä. Luettuni ja alleviivattuani kaikki haastattelut, löysin niistä teemoja, jotka olivat osittain samoja kuin haastattelussa käyttämäni teemojen kaltaisia ja niihin liittyviä osa-alueita. Lisäksi löysin merkittävältä tuntuvia teemoja. Numeroin jokaisesta haastattelusta löytämäni otteet numeroin. Siirsin haastattelutiedostoista uusiin teematiedostoihin eri teemojen alle liittyvät otteet, jotka olin numeroinut omin koodein. Teemoja oli yhteensä 13.

Aineistosta löytämäni teemat olivat nimeltään 1) pakolaisuuteen liittyvä traumatisoituminen ohjaajien kertomana, 2) psyykkinen kuormittuminen ohjaajan työssä, 3) nuorten juurettomuus ja yksinäisyys, 4) nuorten mielenterveyden tukemiseen liittyvät haasteet, 5) kieleen ja nuoren ymmärtämiseen liittyvät haasteet, 6) erilaisiin arvoihin ja asenteisiin liittyvät haasteet, 7) ”ongelmattomat” kulttuurierot, 8) kulttuurisensitiivisen reflektion vaativuus, 9) tukiprosessi (tuen alkuvaihe, tuen keskivaihe ja tuen loppuvaihe), 10) luottamuksellisuuden luominen tukisuhteessa, 11) työntekijän rooli ja työn rajaaminen, 12) suomalaisen palvelujärjestelmään perehdyttämisen haasteet ja viimeisenä 13) työn kehittämis ehdotuksia. Kaiken kaikkiaan otteita teemoissa oli yhteensä 145.

Tulokset luvussa (luku 8) kuvailen kutakin teemaa lyhyesti esittämällä niistä edustavia tekstiotteita. Olen jaotellut teemat neljän alaluvun alle; ohjauksen haasteisiin, nuoren elämäntilanteeseen liittyviin ilmiöihin, monikulttuurisen ohjauksen haasteisiin sekä työn kehittämis ehdotuksiin.

7.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen eettisyys koostuu lukuisista pienistä ja isommista valinnoista. Tutkijan vastuu alkaa jo tutkimuksen aiheen valinnasta. Olen pyrkinyt toiminnassani eettiseen toimintaan niin tiedon hankinnassa kuin sen käytössä. Olen pyrkinyt noudattamaan ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta, jonka peruskysymyksenä on se, mitä hyötyä tai haittaa tutkittaville on tutkimuksesta ja miten heidän yksityisyytensä ja tutkimuksen luottamuksellisuus turvataan. Tutkimukseni tarkoitus on pyrkiä nostaa esille haastateltavien hiljaista ääntä, jotta heidän ammattitaitonsa voisi hyödyttää muita. Aiheena on ollut ohjaustyö, joka on varsin neutraali tutkimusaihe eikä kuulu arkaluontoisiin aiheisiin. Pyysin ja sain luvan tutkimukseen Ehjän toiminnanjohtajalta

sekä kultakin haastateltavalta. Esitin pyyntöni henkilökohtaisesti. Kaikki suostuivat haastatteluiden nauhoitukseen, vaikka osa saattoi aluksi sitä arastaa. Ennen haastattelua kerroin tutkimuksen tarkoituksesta, vaikkakin tutkimuskysymyksen ja menetelmäni ovat muotoutuneet vielä haastatteluiden jälkeen. Näin ollen tutkimuksen tarkoitus on saattanut jäädä haastateltaville hieman vieraaksi. Tutkimuksen luonne on kuitenkin ollut selvä haastatteluiden alkaessa, sen pyrkimys on ollut luoda uutta tietoa yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden ohjauksesta tuetussa asumisessa. Luottamuksellisuus ja anonymiteetti ovat keskeisiä käsitteitä tietojen käsittelyssä (Eskola – Suoranta 1999:56–57). Olen poistanut aineistosta kaikki henkilön ja paikannimiin liittyvät tiedot, ettei henkilöllisyys paljastuisi. Haastateltavien sukupuolta ei myöskään ole huomioitu, jotta henkilöiden tunnistettavuus ei lisääntyisi.

Olen pohtinut kuinka haastatteluihin vaikuttaa se, että haastateltavat ovat työtovereitani. Siinä on sekä hyviä että huonoja puolia. Toisaalta puhumme “samaa kieltä” ja ymmärrämme näin toisiamme. Esiymmärrykseni aiheesta on saattanut minua rajaamaan aihetta tiettyyn suuntaan, josta on voinut olla myös hyötyä. Huonona puolena voi olla se, että asioita voi pitää itsestään selvänä, kun omaa saman kokemuksen ja tarkentavia kysymyksiä aineistoon voi jäädä sen vuoksi kysymättä. Pyrin kuitenkin olemaan tutkijan roolissa ja pitäytymään omista ennakkooajatuksista haastatteluissa ja niiden tulkinnoissa. Täysin niistä poissulkeminen voi olla mahdotonta.

8 TULOKSET

8.1 Ohjaukseen liittyvät haasteet

Tämän kappaleen aihe on aineistossa merkittävä ja hyvin laajasti käsitelty teema. Olen jakanut sen viiteen eri alakohtaan, joita käsittelen omana ryhmänään. Ensimmäiset kaksi alakohtaa liittyvät ohjaajan omaan jaksamiseen, psyykkiseen kuormittumiseen sekä rooleihin ja työn rajaamiseen liittyvään kuvailuun. Tämän jälkeiset osiot käsittelevät nuoren mielenterveyden tukemiseen liittyviä haasteita sekä tukisuhteeseen liittyviä haasteita, jotka olen jakanut kolmeen tukiprosessin vaiheeseen. Aineistossa painottui erityisesti luottamuksen rakentaminen, jota olen käsitellyt omana alakohtanaan.

8.1.1 Psyykkinen kuormittuminen ohjaajan työssä

Ohjaajat kertovat haastatteluissa työnsä herättävän aika ajoin monenlaisia, negatiivisiakin tuntemuksia ja tunteita. Nuorten ahdistus saattaa herättää ohjaajassa ahdistusta ja avuttomuuden tunteita. Ratkaisujen ja välineiden puuttuminen nuorten tilanteissa luovat voimattomuuden tunteita.

Tietysti joskus tulee se ahdistus, niin ku tietysti ite siinä kestää sen nuorten ahdistuksen ja pystyy ottaa sen ammatillisesti, mutta tulee voimaton olo siitä, että jos ei oo sitä paikkaa mihin jatko-ohjata. (H1.2)

Siis ne on ihan kauheen rankkoja, ei tietenkään jokainen nuori, et on pärjääviäkin nuoria, mut et kyl se herättää niitä tunteita ja jos ei oo sitten itellä välineitä. (H1.6)

No tottahan sitä välillä miettii, että mitä ihmettä mä tässä teen, et ei tästä oo mitään apua. (H2.13)

Haastateltavat kertovat kuitenkin tottuvansa ja oppivansa suhtautumaan ajan kanssa nuorten vaikeisiin tilanteisiin. Nuorten pahan olon ja kiukun vastaanottamiseen oppii olemaan ottamatta henkilökohtaisesti.

No ei ne oo kivoja, ja on ne aika surullisia ja murheellisia ja sit kyl toisaalta myös aika opettavaisia ja ehkä niihin sit, niinku ku niitä kuulee useamman, ni oppii suhtautumaan sillai eri tavalla, et ei nyt joka kerta niinku joudu johonkin tunnekuohun valtaa, et pysyy ite siinä hetkessä rauhallisena vaikka sit myöhemmin niinku omassa työyhteisössä niinku purkais.(H4.5)

No en mä yleensä ajattele et se on niinku semmonen, et ei se oo sinänsä henkilökohtaista, et ihan kuka tahansa sattuis olemaan siinä se aikuinen, ni se paha olo vaan tulee, purkautuu johonkin että, eihän se nyt oo kiva kuunnella. (H6.17)

Ohjaajat kertovat selviytyvänsä raskaista asioista keskustelemalla omassa työryhmässään sekä painottavat työnohjauksen tärkeyttä. Reflektoinnin oppiminen omassa työryhmässä ja omaa sisäistä reflektiota, omien tunteiden työstämistä pidetään myös tärkeänä. Myös nuorten antama positiivinen palaute koetaan edistävän omaa jaksamista.

No kyllä ainakin mun täytyy sanoa ainakin omalta osalta, et siis herättää paljon ja sen takii mä nään kaiken työohjauksen ja sellasen tiimin niinku just sisäisen reflektoinnin hirveen tärkeänä. Et välillä ei ehkä itekkään huomaa siis et on ollu jotenkin hirveen ahdistunut jonkun nuoren jutuista. (H1.6)

No meillä on aika tosi tiivis tää meidän tiimi. Me puhutaan tiimissä tositositosi paljon niistä ja sitte, ja sitte työohjauksessa jonkin verran. (H4.5)

Tavallaan pitää olla niinku aika avoin itelleen tai sitten valmis sitten työskentelee itensä kanssa. (H1.6)

Sitten on kuitenkin jälkeenpäin mukava kuulla sitä positiivista siitä että se oli kuitenkin hyödyksikin vaikka välillä tuntuu ettei tuu mitään. (H2.13)

Nuoret saattavat joskus käyttäytyä ohjaajaa kohtaan asiattomasti. Tällaiseen käytökseen ohjaajat näkevät tärkeänä puuttua. Joskus nuorelle tekisi mieli sanoa kovastikin, mutta rauhallisena pysyminen ohjaustilanteissa nähdään auttavan.

Mut tottakai jos joku syyttää rasistiksi ja tieks mikskä nimittelee, niin silleen voi sit yrittää silleen, et ei niinku saa nimittää ja jotkut asiat ei oo totta, mutta niinku en mä silleen yleensä hirveesti väitä vastaan niinku ehkä semmosiin vaan äärimmäisiin niinku asiattomuuksiin tai johonkin juttuihin niinku vähän yrittää puuttua, mut ei niinku, et se on sitä pahaa oloa, et en mä ajattele et se on niinku henkilökohtainen hyökkäys, niin silleen se auttaa siihen et ei se tunnu niin pahalta ku. (H6.17)

Et jos tulee tosi huonoista oloista ja on vailla jotain, tarvitseva nuori, ni sit se ehkä korvaa sitä sillä ku tulee tänne ku täällä on rahaa ni täällä hänen kuuluu saada iso televisio ja hänen kuuluu saada mitä hän haluaa. Ni sit se niinku tuo haasteet, et tietty sietää sitä, et tekis mieli sanoa, et oo nyt tyytyväinen, et sul on tosi hyvät oltavat täällä. (H5.20)

8.1.2 Työntekijän rooli ja työn rajaaminen

Haastateltavat nostivat esille, että tuetussa asumisessa, jossa tehdään paljon kotikäyntityötä, on vaarana ammatillisuuden rajan hämärtyminen. Ohjaajat osaavat tiedostaa ammatillisen rajan, mutta näkevät nuorilla olevan vaikeuksia ymmärtää työntekijän roolia. Nuoret saattavat ottaa ohjaajan ”liian lähelle”, ikään kuin ystäväkseen. Haastateltavat ajattelevat sen johtuvan siitä, että ohjaajat käyvät nuorten kotona ja heillä ei ole säännöllisiä toimistoajoja. Nuorilla saattaa olla epätietoisuutta

ohjaajien käytettävyydestä eli mitkä ovat ohjaajien tehtävät.

Ehkä se et mennään niinku ihmisten kotiin ja ollaan siellä niiden omalla alueella. Mun mielestä se on ihan sama niinku onks se suomalainen tai minkämaalainen tai että, et se tavallaan hämärtyy se, se niinku se, työntekijän tai se rooli on vaikeampi pitää niinku, et ehkä ihan siellä arjessa, et jos ne nuoret tulee vaan tai asiakkaat niinku ylipäänsä johonkin toimistoon, niin ne hahmottaa enemmän sen, että se on niinku työntekijä ja jos siellä vaan istuu niinku joka päivä niinku kotisohvalla niin voi olla, et meidän nuorilla on se, et niiden on vaikee hahmottaa sitä ettei oo ystävä tai sitä pitää aina muistuttaa, että on ohjaaja ja pitää sitä rajaa niinku. (H6.4)

No ihan ekaks se, et nuoren voi olla tosi vaikee ymmärtää, et mikä, mimmonen ihminen et mitä mä teen ja mitä mä en tee. Hänen on tosi vaikeaa hahmottaa se, et ku tulee vaik laitosympäristöstä tai jostain, et tää ehjän ohjaaja onkin tietyn ajan ja sit se lähtee pois eikä oo välttämättä ketään illalla johonkin aikaan tai viikonloppuna. Ja just se, et jos hän haluaa kyydin just nyt jonkun kaverin luo, et mä en ookaan välttämättä just silloin käytettävissä tai aina paikalla toimistolla kun hän tulee (H5.14)

Haastateltavat pohtivat keinoja, joilla ammatillisuuden rajaa voisi nuorelle korostaa. Työajoista kertominen nähdään yhtenä keinona alleviivata nuorelle, että ohjaaja on työntekijä. Myös kotikäyntien pituutta rajaamalla voi viestittää nuorille ammatillisuutta. Ohjaajan olisi hyvä myös miettiä, missä menee ammatillisen ja kaverin jutustelun raja.

No okei just sellasta mä yritän jos jollain menee sillai tai korostaa että on työntekijä eikä, niinku ohjaaja ja on niinku tietyt työajat, ei oo vaikka viikonloppuna töissä ja tiettyinä aikoina voi soittaa ja näi ja autetaan, mut sitte et se ei oo niinku ihan sama niinku ystävä vaikka onkin ystävällinen tai tai silleen sama. (H6.5)

No sanotaan et rajaaminen ei ookeestaan tuu mitään muuta mieleen et kotikäynnit et sillan tällöin siellä saattaa vierähtää vähä niinku liian kauan aikaa, et tunti on niinku maksimi, tietysti jos sit tekee jotain ruokaa tai jotain tällasta niin siin menee auttamatta ni se tunti et tosiaan ei niinku siinä mitään kahta kolmee tuntii aleta majoilemaan. (H3.10)

Et ite näkee sil tavalla et ei niinku hirveen tarkkaan miettii sitä että mikä on niinku tällasta sellasta niinku niin sanottua kaverijutustelua ja mikä sitt on taas niinku aikuisen kautta niinku ammattilaisen jutustelua, että kyllä siinä tarvii ainakin jonkin verran miettiä. Et se on aika vaikeeta, tai varsinkin jos ajattelee poikiakin jotka imeekin hirveesti ja vaatii huomiota, et kyl siihen töitä tarvii sen eteen tehdä et pysyy säilyttää sen ammattilaisuuden ja sen et et sä oo niinku mikään kaveri et sä oot kuitenkin niinku työssä ja työntekijä. (H3.10)

Haastateltavat kertovat, että nuorille olisi hyvä kertoa heti tuen alussa ohjaajan tehtäviä ja roolia työntekijänä. Mitkä ovat ohjaajan tehtäviä ja missä ohjaaja ei auta. Toisaalta haastateltavat silti halusivat viestittää nuorille, että välittävät heistä, vaikka ovat työntekijöitä eivätkä ystäviä.

Et sitä varsinkin maahanmuuttajanuorten kohdalla, ku he ehkä kielitasoltaan on vielä sillä tasolla, et he ymmärtäis että vaikka selittäis useampaan kertaankin että mitä Ehjän työntekijät ja ohjaajat on. Ni se on mun mielestä yksi isompia haasteita että oikeesti saadaan nuorella selitettyä. (H7.11)

Et sit on varmaan toinen asia, mikä tulee mieleen ni semmonen ystävyys ja ammatillisuuden raja, et ku on töissä ja sit nuoret kokee et on niinku kuitenkin niinku jollain tavalla ystävä heille ja sen niinku ymmärtäminen et kuitenkin et se nuori kokis et mä silti välitän vaik mä oonkin vaan töissä. Et mä oikeasti kuitenkin teenkin ihan sydämellä töitä vaiks mä lähenkin viikonlopuks kotiin ja he ei voi tulla mun mukaan. (H5.10)

8.1.3 Nuorten mielenterveyden tukeminen

Haastateltavat nostavat tärkeimmiksi nuoren mielenterveyden tukemisen välineiksi valmiuden läsnäoloon, kyvyn olla vuorovaikutuksessa ja kuunnella. Tämä vaatii kuitenkin sitä, että ohjaaja kykenee asettumaan nuoren asemaan.

Ni ehkä just yks tärkein ominaisuus on kyky kuunnella tai siihen vuorovaikutukseen. Et sit kyl jokainen tekee sitä omalla persoonallaan oli se persoona mikä tahansa tavallaan että et just se et kyky kuunnella ja asettuu siihen toisen asemaan. (H1.5)

Nuoren tapaaminen ja vieminen harrastustoimintaan nähdään olevan nuoren mielenterveyttä tukevia asioita. Myös nuoren ajatusten ohjaaminen tulevaisuuteen ja sen suunnitteluun auttavat haastateltavien mielestä nuorta ajattelemaan mahdollisuuksia, pois ikävistä asioista.

Noo pystyy sitä tietysti nuorta tapaamalla ja järjestämällä kaikkea yhteistä ja ohjaamalla eri eri tuota mitä nämä nyt on, tällasiin vaikka harrastus toimintaan tai muihin palveluihin että sitä kautta löytää siihen jotakin siihen tilalle. (H2.5)

Haastateltavat esittävät kuitenkin paljon asioita, jotka saattavat tulla tukemisen esteeksi. Nuoren perhetaustasta tai historiasta ja mielenterveyden häiriöistä ei tiedetä etukäteen,

kuten yleensä suomalaisten lastensuojelun laitoksista tulevien nuorten kohdalla. Tällöin ohjaaja ”joutuu” luottamaan nuoren kertomuksiin ja muodostamaan kuvansa nuoren elämästä, joka saattaa muodostua hyvinkin vaillinaiseksi. Tämä vuorostaan voi johtaa siihen, että ohjaaja ei esimerkiksi kykene varomaan nuorelle aroiksi tulleita asioita. Ohjaaja ei myöskään tällöin pysty tukemaan nuorta oikealla tavalla oikeissa asioissa. Tämän vuoksi haastateltavat painottavatkin nuoren kuuntelun tärkeyttä.

No ainakin se, ettei oo perhettä, jonka kanssa keskustella siitä nuoren tilanteesta, eikä oikeastaan tiedä millainen historia nuorella on tai millainen perhetausta. Et joutuu aika paljon sen nuoren omaan tarinaan uskomaan, joka sitten joskus on totta ja sitten joskus taas vähemmän totta.

Miten se, millä tavalla se tuntuu ku sä et tiedä yhtään niinku sen nuoren taustasta, et mitä sieltä voi tulla?

No ei se normaalityössä sillain haittaa, mut et toisaalta ei myöskään silloin osaa varoo sellasii aiheita, mitkä ehkä sit saattaa joillain nuorilla laukasta sitte jotakin, eikä sit ehkä osaa tukea nuorta oikealla tavalla oikeassa kohtaa, ku ei tiedä että mikä sen, sen tavallaan sen ongelman takana piilee, mikä se todellinen ongelma on. (H4.1)

Haastateltavat painottavat myös keskusteluilmapiirin luomista tärkeänä osana nuoren tukemisessa. Tämä vaatii myös nuoren luottamuksen saamista, joten usein hyviä keskusteluja syntyy vasta tuen loppuvaiheilla. Ohjaajan tulisi olla asiallinen ja hänen ei tulisi vähätellä nuorten esille tuomia asioita.

Eri kulttuurien käsitykset mielenterveydestä nostetaan myös esille. Ohjaajan tulee muistaa, että usein nuorten lähtömaissa mielenterveysasioita ei ole olemassa, siten että niistä ei puhuta ja ne voivat olla tabuja. Mielenterveyden häiriöistä kärsiviä leimataan helposti hulluiksi.

Nuorten kanssa on edettävä varovaisesti ja odotettava oikeaa hetkeä, jolloin ehdottaa vaikka ammattiauttajan luokse menemistä. Jatkohoitoon ohjaaminen on yksi tärkeä osa nuoren mielenterveyden tukemista, koska haastateltavat eivät mielestään omaa tarpeeksi psykiatrista osaamista ja eivätkä he ole terapeutteja.

No ensinnäkin mun mielestä ennen kuin edes ohjaa niitä mihinkään ni pitäis saada semmosta keskustelun ilmapiiiriä. Että et he tulee kulttuureista jossa ei välttämättä no ensinnäkin mielenterveysongelmia ei ole olemassa tai jos sä

oot hullu niin ni se on niinku negatiivinen asia. Niin ensin pitää tota saada niinku semmosta keskustelun ilmapiiriä et ensinnäkin me ohjaajat ollaan henkilöitä, joille nuoret voi jutella luottamuksella. Me toimitaan asiallisesti heitä kohtaan, me ei naureta heidän jutuille, me ei vähätellä heidän juttuja. (H7.3)

Puhuuko ne niinku helposti siitä asioista?

Ei, se on yleensä sitten vasta niinku myöhemmässä vaiheessa tukisuhdetta. Sit ku se on semmonen, aika syväkin luottamus täytyy olla. (H4.3)

Ja sit just tarvittais sellasta niinku se jatkohoito jos niinku se oma psykiatrinen osaaminen ei riitäkään tietenkään niin sitte yrittää ohjata vaikka jonnekin terapiaan. (H1.4)

Jatkohoitoon ohjaaminen nähdään kuitenkin ongelmallisena. Kun luottamus nuoreen on saatu ja ammattiauttajalle menoa ehdotettu, nuorella saattaa olla suuri kynnys psykiatrin luokse menemisessä.

Joittenkin poikien osalta se on aika paljon just sitä, et ne avautuu et kaikki on huonosti, et sitäsitäsitätätätätätätätäsitätätä ja sit pitäis varata lääkäri ja pitäis miettiä et miten niistä selviäis ja ku varataan lääkäriaikaa, ni sinne ei halutakaan mennä ja tällasta vatvomista. (H3.22)

No tosi usein niistä selviää vaan kuuntelemalla ja sitte ku se on vähän niinku rauhoittunut se nuori, ni sit kysyy jos hän haluais mennä puhumaan siitä jollekin, jonkun auttajan kanssa. Toiset haluaa ja toiset ei. (H4.3)

Haasteellisten nuorten kohtaamisessa haastateltavat toivat esille tapaamisten ennakkoinnin tärkeyden. Jos nuori oireilee, on tapaamisia hyvä suunnitella etukäteen ja valmistella niitä esimerkiksi keskustelemalla siitä omassa työryhmässä. Oirehtivan nuoren odottamaton ja ennakoimaton reagointi asioihin vaatii ohjaajalta valppautta ja ymmärrystä huomata, mikä nuorelle tapaamisessa juuri silloin on tärkeää.

Tietysti se että ite on niinku valmistautunut niihin tapaamisiin silleen niinku ehkä miettimällä niitä etukäteen, et jos tietää et nuori on kauheen vaativa, ni ei vaan mene niihin tapaamisiin silleen niinku muutta mutkitta, vaan on jo niinku varautunut, et nyt saattaa olla joku aihe, josta toinen kiihtyy. Et sellanen niinku ennakointi ja sit tietysti jos työnohjaus ja tiimin sisäinen puhuminen niinku ja keskustelu ja tietyst sellanen, et jos on oikein oirehtiva tuntuu just et toiset niinku ei tiedä että miten reagoi, niin tietyst ehkä sellanen, että on jo sellases valmiudessa ja on tavallaan jotenkin erityisesti läsnä tai sillee, just niinku valppaana ettei vaan niinku mee sillai, et nyt hoidetaan vaan

nää hommat tästä, vaan kattoo että onko se nuori valmiiks jo tosi pahalla tuulella. Jos se on kauheen oirehtiva niin ei siinä ole mitään järkeä, et tässä on kymmenen asian lista joka on pakko hoitaa tänään. Ehkä sellanen ennakointi, siihen se niinku kiteytyy, et miettii sitä niinku sitä etukäteen omaohjaajana ja tietysti tiimin kanssa. (H1.15)

Haastateltavat painottavat erityisesti oman työryhmän tukea ja työnohjausta haasteellisten ja oirehtivien nuorten kohtaamisten valmistautumisen tueksi. Nuorilla on kokemuksia, joista ohjaajilla ei ole omaa kokemusta lainkaan. Se tuo kohtaamisiin oman haasteensa. Ohjaajalla saattaa olla vaikeuksia tietää miten reagoida nuoren kokemaan, ehkä traagiseen asiaan. Vuorovaikutuksen kautta ohjaajille nousee monia tunteita, joita on tärkeää osata käsitellä oman jaksamisenkin vuoksi.

No minkälaisii on sun mielestä ollut haasteellisimpia tilanteita näitten nuorten kanssa? Mikä on tuonut sellasta vaikeutta?

No ehkä semmoset mis nuori alkaa kertoa siitä omasta historiastaan ja niistä pahoista asioistaan mitä on tapahtunut, niistä kamalista asioista ja niistä tunteista, ni se on aika vaikee. Ku ei ite oo niinku elänyt semmosta ja eikä oikeastaan tiedä sotaoloista, et ni miten siihen niinku osais parhaiten reagoida. (H4.2)

Tietysti ehkä sit sellanen, et kun ne nuoret herättää, tai no ainakin mussa, ni paljon sellasii tunteita, et jos on paljon sellasii rankempii nuoria, ni sit kyky käsitellä niitä juttuja, mitä siitä vuorovaikutuksesta sit nousee. (H1.5)

8.1.4 Tukiprosessin vaiheet

Tuen alkuvaiheessa haastateltavat painottivat siirtymävaiheen luomista sujuvaksi laitoksesta, perheryhmäkodista tai vastaanottokeskuksesta Ehjään. Nuorelle tulisi hyvissä ajoin kertoa Ehjän tuetusta asumisesta ja mitä se tarkoittaa. Se auttaisi nuorta valmistautumaan henkisesti uutta varten. Olisi myös ihanteellista, mikäli nuoren mahdolliset hoitokontaktit ja muut palvelut saataisiin selville ennen kuntaan muuttoa.

No toinen vaihe siinä on semmonen siirtymävaihe tuolta niinkun ryhmäkodista kuntaan, et sen saisi mahdollisimman sujuvaks, et nuorilla olis mahdollisimman paljon ennakkoon tietoo, joka hälventäis myös kaikkia pelkoja. Ja sitte toisaalta että kun nuori muuttaa kuntaan, ni asia ois jotenkin jo selvillä ja pitkällä ja mielenterveyspalvelut jatkuis tai hoitokontaktit jatkuu et kaikki ois semmosta sujuvaa et ei ois semmonen kamala, syvä rotko kun muuttaa ryhmäkodista kotiin. (H7.12)

Haastateltavat kertoivat tuen alussa olevan tärkeää, että ohjaaja antaisi aikaa uudelle nuorelle, jotta oppisi tuntemaan nuoren yksilölliset piirteet. Ohjaajan tulisi olla rauhallinen ja asiallinen erityisesti haasteellisten nuorten kanssa.

Että mitä enemmän on tullut kokemusta niin ehkä se että nyt on yrittänyt ottaa semmosen että jos tulee uus nuori niin sitte niinku aika kauan niinku ite tai niinku vähä silleen niinku seuraa niin ku pidempään, niinku sitä ennenkuin lähtee välttämättä vaikka kauheen nopeasti just sanoo, et et ehkä nytkin kiinnittäisin siihen tuen alkuvaiheeseen enemmän huomiota, että täytyy ottaa ne nuoren yksilölliset erot ja sit tietysti sellanen asiallinen käytös. (H1.14)

Haastateltavat kertovat, että käytännön asiat muutossa sujuvat usein mutkattomasti, mutta erityisesti haastateltavat painottivat ohjaajien vastuuta kertoa nuorille tuen luonteesta. Tämä vaikuttaa heidän mielestään nuoren tukeen sitoutumiseen ja kiinnittymiseen. Nuorelle olisi hyvä kertoa, mitä häneltä odotetaan. Ohjaajan on kerrottava nuorelle tuen tavoitteellisuudesta ja määräaikaaisuudesta. Nuorille on kerrottava, että tapaamisiin sitoudutaan ja tapaamisten peruminen on tehtävä ajoissa. Myös kotikäynneistä on puhuttava, että se kuuluu tukeen.

Päällimmäisenä on se, kyl ne muutot menee aina ku ne nuoret aina haluaa muuttaa et se on aina sellanen käytäntö ja se on aina helppo muuttaa vaan tavarat sisään, mut sit se semmonen ehkä tukeen sitoutuminen, et miten se lähtee käyntiin ja tavallaan kiinnittykö se nuori siihen tukeen. Ja ei se oo vaan, että osaako se nuori kiinnittyä siihen tukeen. Ollaan just työyhteisössä mietitty, että meidänkin pitää osata ottaa tuoda oikeita juttuja esille siit tuesta niinku alkuvaiheessa. (H1.17)

Kyl se on just ohjaajan vastuulla että on tavallaan sit tuoda nuorelle se, et eihän nuori voi millään tietää vaikka, että meillä on puhelintuki tai että meidän tuki on tavoitteellista. Ettei tavallaan oletta siltä nuorelta tai et hoida vaan niinku kamoja sisään ja sit sopia, että tavataan vaikka parin päivän päästä ja hoidetaan asumistuet. Vaan enemmän sitä, että mitä tää tuki on ja sit tuoda sitä tuen määräaikaaisuutta, ett se on kyl unohtunut iteltään sen painottaminen, et ei tää ikuisesti jatku (H1.18)

Nuoren on vaikea aluksi ymmärtää tuetun asumisen ohjaajan roolia, mitä ohjaaja tekee ja missä asioissa häneltä voi pyytää apua. Nuoret ovat asuneet aiemmin laitoksissa ja vertaavat kokemuksiaan ohjaajista laitoksen ohjaajien työkuvaan. Tämä saattaa aiheuttaa nuorissa hämmennystä ja ehkä pettymystäkin, jos ohjaaja ei auta niin kuin nuori on kuvitellut. Toisaalta, nuoren täytyy myös itse oppia ilmaisemaan omia tarpeitaan.

No ihan ekaks se et nuoren voi olla tosi vaikee ymmärtää et mikä, mimmonen ihminen et mitä mä teen ja mitä mä en tee. Hänen on tosi vaikeaa hahmottaa se et ku tulee vaik laitosympäristöstä tai jostain et tää ehjän ohjaaja onkin tietyn ajan ja sit se lähtee pois eikä oo välttämättä ketään illalla johonkin aikaan tai viikonloppuna. Ja just se et jos hän haluaa kyydin just nyt jonkun kaverin luo et mä en ookaan välttämättä just silloin käytettävissä tai aina paikalla toimistolla kun hän tulee. (H5.14)

Et siinä et jos sais sen nuoren ymmärtämään et mis et autan melkein missä vaan melkein mutta, et se lähtee kuitenkin aika paljon siitä et se nuorikin on vastaanottavainen ja itte ilmaisee, että mitä hän tarvii ja et olis aikaa, aikaa sit tuolla heihin tutustua heihin ja et se nuori oppis ymmärtämään et mikä tää Ehjä on ja tää tukisysteemi. (H5.14)

Tuen alkuvaiheessa haastateltavat näkevät luottamuksen ja yhteyden löytymisen tärkeänä tavoitteena. Sen ajatellaan syntyvän pikku hiljaa käytännön tekemisen kautta. Nuori saattaa purkaa omaa pettymystään muuttovaiheessa ohjaajaan, jos hänellä on ollut korkeat odotukset esimerkiksi omasta asunnosta.

Mut tietysti semmonen luottamuksen syntyminen ja sellasen yhteyden löytäminen. Että ollaan pyritty siihen, että aluksi niin hoitetaan meillä käytännön asioita, et siitä tulee nuorelle se luottamus, että me osataan jo jotain ja ehkä me pystytään, ehkä pystytään auttamaankin jotain sitä siinä sitten pikkuhiljaa lähdetty eteenpäin (H2.15)

Tietty ku se nuori tulee, ni se nuori saattaa olla jotain virheellistä tietoa, että mitä se elämä esimerkiksi alkaa olemaan sit ku muuttaa yksin. Et tosi moni luulee, että se kämppä on kalustettu ja rahaa tulee ja elämä on helppoa ja, ja sit ku tuleeki ehkä semmosta, et asiat ei ehkä meekkää ihan niin, niin hyvin ku miten se nuori on ehkä ajatellut, ni se purkautuu usein tietenkin ohjaajalle, kun on turhautunut. (H5.4)

Tuen keskivaiheessa haastateltavat näkevät nuoren vastuuttamisen erityisen tärkeänä. Jokaisen nuoren tavoitteena on itsenäiseen elämään siirtyminen. Nuori saattaa antaa asioiden hoidon täysin ohjaajalle ja ajatella, että tämä on hänen asioistaan vastuussa, jollei ohjaaja tietoisesti siirrä vastuuta nuorelle.

No siin keskivaiheessa et kun nuori on jo jonkin aikaa ollut tuessa ni tota siinä on sen nuoren vastuuttaminen et tota et ei niinku ite kyl ohjaajat helposti sortuu siihen että tekee liikaa sitten nuoren puolesta (H1.19)

Et aika yleistä on se että just jossain vaihees voi tulla just koulunkäynti niinku ongelmia mut ja näin mut kyl mä suurimpana näen sen et lähteekö nuori niinku siihen itsenäistymiseen et ku siihen kuuluu tai tavallaan ylipäättänsä oli ne asiat sitten ihan mitä tahansa, joilla laskuvaikeuksia tai koulunkäyntiongelmia tai joillain päihdeongelmaa, mutta tavallaan et tavallaan et mitä se nuori ite ajattelee, et ajatteleeko se nuori että hän on ite vastuussa vai onks se et ohjaaja on niinku aina vastuussa. (H1.20)

Nuoren itsenäisyyteen siirtymisessä auttavat välineinä tukisuhteessa tavoitteiden asettaminen. Haastateltavat nostivat esille tuen tavoitteellisuuden tärkeyden ja painottivat erityisesti nuorelle sopivien ja saavutettavissa olevien, kehityksen mukaisten tavoitteiden asettamista, jotka ovat riittävän konkreettisia jotta nuorikin ne ymmärtää ja sisäistää. Lisäksi tuen onnistumisen kannalta haasteena on tavoitteiden saavuttaminen. Tuen edetessä ja luottamuksen synnyttyä, eräs haastateltava puhui myös abstrakteista tavoitteista, joiden avulla nuori voi asettaa tavoitteita omalle käyttäytymiselleen.

No kyllähän siis haaste on mun mielestä ensinnäkin kun tukisuunnitelmaa tehdään, niin tehdään tavoitteet, joiden pitäis olla tän työn ydin. Ja haaste on tehdä ensinnäkin realistisia tavoitteita, tehdä niitä ensinnäkin nuoren kanssa, että nuori allekirjoittaa ja ymmärtää ne. Ja toinen haaste sit niihin liittyen on sitten saavuttaa niitä tavoitteita, jos aattelis et se on tän työn ydin, niin kyllähän se sosiaalityössä aina on. (H7.13)

Ja sitte jos suhde on hyvä, työntekijä ohjaaja välillä ja on kestänyt jo jonkin aikaa, ni parhaassa tapauksessa siihen voidaan laittaa jo vähän semmosia, ikään kuin käytännöllisiä, mutta hieman abstrakteja tavoitteita jotain, että esimerkiksi no tää on keksitty esimerkki, mutta esimerkiksi että vaikka suutuessani osaan hillitä enkä heittele tavaroita. Silloin pitää olla jo nuoreen aika hyvä suhde, että voidaan tommosta tavoitetta jo keksiä. (H7.13)

Useat haastateltavat tuovat esille nuorten verkostojen löytymisen tärkeyden. Sosiaaliset suhteet ystäviin, harrastusten löytäminen, koulu- ja palveluverkostot kaikki auttavat nuorta tulevaisuudessa Ehjän tuen jälkeen. Tulevaisuuden suunnitelmista puhumista pidettiin myös tärkeänä.

No jotenkin löytäis sen oman sosiaalisen ja sen palveluverkoston tääl mis alueella ne elelee. Et jos yhtäkkiä ei olis ehjää, et se ei ois niinku meistä riippuvainen se heidän pärjääminen yhtään vaan he tietää itse ja on ne välineet mistä saa apua mihinkin. Et he tuntee ja osaa mennä terveyskeskukseen, osaa hätänumeron ja osaa mennä kouluun ja hakea töitä ja tehdä ansioluettelon. (H5.16)

Se tietysti et ois jonkunnäkösii suunnitelmia niinku elämänvarrelle, et se

tietysti riippuu et missä vaiheessa ne on, et onko ne opiskelujen loppuvaiheessa vai alkuvaiheessa kun tuki on puolivaiheessa vai onks ne menossa jo työelämään tai mitä tahansa. Et aika paljon just sitä tulevaa jatkoa, sitä toisella tuntuu olevan työkaluja sit niinku pärjätä sen tuen loppumisen jälkeenkin. (H3.23)

Erään haastateltavan mukaan nuorten odotukset saattavat olla liiankin suuria ohjaajia kohtaan. Nuorten on vaikea hahmottaa ohjaajan roolia ja hänen käytettävyyttään.

No siihen voi tulla tietysti monenlaisia, yks on ehkä se et nuoret ei oikein tai ne ottaa helposti meidän ehkä liiankin lähelle, ei meillä mitään isoja siis ongelmia ollut, mutta huomaa sen, että meidän pitäis olla vähän aina käytettävissä, no sit vähän mössähdetään, että no mikset sä nyt vastannut puhelimeen tai mikset sä nyt oo toimistossa ku mä täällä odotan, et siinä pitää olla aika tarkka et se on se, et me ollaan niinku työntekijöitä (H2.16)

Toi käytettävyys ehkä, ei ne nyt sillai meitä siihen henkilökohtaiseen elämäänsä vedä mukaan, mut kyllähän siellä se tietty raja pysyy mut kuitenkin me ollaan vähän niitä nuoria lähempänä kuin jotku sosiaalityöntekijät tai muut työntekijät että, ne ei niinku, yhdellä on niinku tosi vaikee ymmärtää, et meilläkin on oma koti, se ei niinku ei sitä tahdo käsittää sitä, et se ajattelee et toimisto on meidän koti, et me nukutaan siellä ja muut nuoret nukkuu siellä. (H2.16)

Muutammat haastatelluista mainitsivat tukisuhteista, jotka eivät olleet jostain syystä toimineet. Joskus omaohjaajan vaihtaminen voi olla hyvä vaihtoehto, jos se auttaa tukisuhteen jatkumista. Tukeen sitoutumattomille nuorille on hyvä teroittaa tapaamisten tärkeyttä ja muistuttaa, että tukisuhdetta ei jatketa, mikäli nuorta ei nähdä kuukauteen pyrkimyksistä huolimatta.

Yks ohjattava nuori ei halunnu niinku tehdä yhteistyötä, et se oli vähän sellanen aika vaikeeki paikka, et miten sitä olis sitä oli lähtenyt purkamaan ja rakentamaan. Mut sitten me sovittiin työryhmän kesken että ”ohjaajan nimi” ottaa hänet ku hän tuntee sen pojan, nyt se ihan hyvin se yhteistyö sujunut. (H3.7)

Sit se on vissiin niinku yksi kuukausi jos ei saa yhteyttä ni sit se tuki sit vaan niinko lopetetaan. Et kyllä tietysti yritetään saada paikalle se asiakas ja tehdä selväks et hän on omalta osaltaan myös sitoutunut tähän Ehjän tukeen ja niin pois päin et hänen täytyy pitää yhteyttä ja vastata puhelimeen ja olla valmis ottamaan vastaan kotikäynneille et muuten sitä tukee ei voi antaa. (H3.8)

Tuen loppuvaihe voi olla nuorelle hyvin hämmentävää, koska nuori voi kokea tuen päättämisen hylkäämiseenä. Sen vuoksi tuki voikin pitkittyä, vaikka nuorta tavataan jo harvemmin. Toisaalta tuki voi pitkittyä myös asunnon saamisen vaikeuden vuoksi. Haastateltavat arvioivat, että mitä pidempi tukisuhde on ollut, sitä vaikeampana he kokivat tuen päättämisen. Haastateltavat kertoivat, että tuen loppumisesta olisi aloitettava puhumaan jo hyvissä ajoin, jotta se ei tule nuorelle yllätyksenä. Nuorta rohkaistaan antamalla hänelle palautetta osaamisestaan. Nuorta aktivoidaan edelleen hoitamaan omia asioitaan itsenäisesti, mutta toisaalta muistutetaan, että tuen jälkeenkin voi ottaa yhteyttä, jos on siihen tarvetta.

No se on hirveen vaikee arvioida et milloin se nuori on niinku valmis, koska tuettavaa löytyy aina, tai jotain semmosia aihealueita et se nuori vois olla vaik kymmenen vuotta tuessa ja silti vois olla viel paljon asioita mitkä omasta mielestä ei oo vielä niinku pitää. Et missä kohdassa niinku luottaa et se nuori ei lopeta koulua tai ei lakkaa maksamasta laskuja. Et hän sit itsenäisesti osaa ja jos ei osaa, ni osaa ainakin kysyä. (H5.17)

No ehkä se, että aletaan sitä nuorta jo hyvissä ajoin valmistelevaan ja korostetaan sitä, et sun tuki loppuu sen takia et sä oikeasti pärjät niin hyvin, sulla menee hyvin ja sä osaat hoitaa asioita. Koska vaikka kuinka niitä korostaa, ni silti heistä tuntuu et heidät hylätään ja tekään ette halua olla heidän kanssaan ja. (H4.18)

Et kyl se lähtövaihe on kans sit sellanen joka niinku helposti lähtee niinku pitkittymään. Et se pitkittyy ja sitte että joskus se on jopa sillee että nuori on valmis lähtee ja Ehjän mielestä se ois ok, et se on valmis lähtee mut tavallaan et se voi joskus olla semmonne ulkopuolinen syy et vaik joku kaupungin asuntojono ei vedä. (H1.22)

8.1.5 Luottamuksellisuuden luominen tukisuhteessa

Haastateltavat pitivät luottamuksellisen tukisuhteen luomista ohjaajan tukisuhteen lähtökohtana. Yksi haastateltava puhui dialogisuuden tärkeydestä tukisuhteessa. Tähän liittyen haastateltavat puhuivat paljon uskalluksesta vuorovaikutukseen. He luettelivat paljon ominaisuuksia, joita ohjaajalla tulisi olla, jotta tukisuhteesta tulisi luottamuksellinen.

Ensinnäkin haastateltavat painottivat, että luottamus syntyy pikku hiljaa ja eri tavoin eri nuorten kanssa. Ohjaajan on kuitenkin luotava nuorelle mahdollisuuden keskustella, luomalla tilanteita, joissa nuoren on helppo puhua henkilökohtaisista asioistaan.

Kaiken lähtökohta on se sellanen, sellanen niinku dialogisuus, ei se oo menetelmä, mut sellanen lähtökohta tai siellä et halutaan luoda sellanen luottamuksellinen vuorovaikutussuhde. (H1.23)

Ehkä henkilökohtaisesti mä ajattelen et semmonen, et pystyy luomaan niinku luottamusta, et ne nuoret niinku, syntyy luottamussuhde, ja sitte miten niinku tavallaan silleen, ei kaikkien tarvi kertoo kaikkee mahdollista. Mutta että luodaan semmosia niinku tai pystyy luomaan niinku rentoja tilanteita ja rauhallisia tilanteita, että nuoret pystyy kertomaan niinku tarvittaessa kertomaan niinku jostain henkilökohtaisista asioista. Se on niinku ehkä mulle semmonen henkilökohtainen tavoite. (H6.6)

Haastateltavien mielestä ohjaajalla tulisi olla aito kiinnostus nuoren asioihin. Hänen tulisi olla empatiakykyinen ja kärsivällinen. Ohjaajan tulisi välittää nuorelle tunne, että hänet hyväksytään ja häntä kuunnellaan. Ohjaajan olisi hyvä viettää aikaa nuoren kanssa, jota kautta hän oppii tuntemaan nuorta ja hänen vahvuuksiaan ja heikkouksiaan. Läsnaoloa pidettiin myös yhtenä keinona luoda luottamusta.

Läsnaolon ja kuuntelun avulla ohjaaja oppii tuntemaan nuorta. Hän oppii tietämään milloin nuori ehkä valehtelee. Ohjaajien mukaan on syytä olla myös rohkeutta sanoa nuorelle, että epäilee tämän valehtelevan. Aroista asioista ei pidä säikähtää puhua, ellei nuori sitä estä. Ohjaajan on uskallettava kysyä ”tyhmiä” kysymyksiä.

Sanotaan että näitten nuorten kanssa pitää olla kärsivällinen ja sit pitää omata aika hyvää kuuntelutaitoa ja empatiakykyä kuitenkin et niistä pitää kuitenkin aina olla kiinnostunut että mitä ne juttelee et se on mun mielestä niinku tärkeä. (H3.9)

Tavallaa kuulee semmosia asioita, mitä nuoret ei ehkä suoraan sano. Ja sit taas, jos tulee ihan höpöhöpöjuttua, ni sanoo, et toi ei oo totta. Et musta tuntuu, et nyt sä et puhu totta. Et ainakin meidän nuorten kanssa se on auttanu, et voi niinku sanoo myös, et musta tuntuu et nyt sä et puhu totta. (H4.7)

Hyvä ohjaaja – on, niinku lähtee niinku kohtaamaan sen, se et ihan ensimmäiseksi kohtaa sen nuoren niinku ihan aidosti ja on kiinnostunut ja eikä lähde niinku ylhäältä päin, et minä olen ohjaaja ja tiedän miten ne asiat hoidetaan. Vaan niinku yhdessä sen nuoren kanssa et mitä se nuori toivoo, et oikeesti et se nuori kokee et hänet kuullaan ja nähdään ja hyväksytään sellasena kun hän on. Et on tavallaan niinku kärsivällinen, et tavallaan kohdata se nuori kaikkine juttuineen ja sit uskallusta jotenkin kysyy, kysyy tosi tyhmiäkin kysymyksiä suoraan. Et jos ei ohjaaja niinku kehtaa tai halua tai uskalla sit kysyä, et ni kuka sitte. (H5.6)

Luottamusta nuoreen kasvattavat myös käytännön asioissa auttaminen erityisesti tukisuhteen alussa. Nuoren auttaminen aktiivisesti parantaa tukisuhdetta myös tuen myöhemmissä vaiheissa.

Että ollaan pyritty siihen että aluksi niin hoidetaan meillä käytännön asioita, et siitä tulee nuorelle se luottamus, että me osataan jo jotain ja ehkä me pystytään ehkä pystytään auttamaan jotain sitä siinä sitten pikkuhiljaa lähdetty eteenpäin. (H2.15)

Siinä mielessä juuri se aktiivisuus että ohjata sitte aktiivisesti nuorta ja tarttua toimeen, no ehkä paras sana on toimeen tarttuminen, että tarttua toimeen, että tekee jotain sen nuoren asian eteen. (H7.5)

Joskus nuoreen ei saa luotua luottamuksellista suhdetta. Nuori voi loukkaantua ohjaajaan jostain pienestäkin asiasta. Haasteltavat pitävätkin lupauksista kiinni pitämistä tärkeänä nuorten kanssa. Nuori voi kuitenkin joskus kiinnittää huomion johonkin ohjaajasta toissijaiseen asiaan ja tukisuhde ei silloin toimikaan. Yksi tällainen asia voi olla erään ohjaajan mukaan esimerkiksi ohjaajan sukupuoli.

Näähän loukkaantuu hirveen helposti, et se voi olla ku, ku tulee tukeen ja sopii jotain juttuja ja sit ku sä et pystykään tulemaan paikalle just sovittuun aikaan ni saattaa olla et siinä on kuukauden mökömökö. Ja voi olla että se kaatuu jopa ihan semmoseen pieneen seikkaan se koko tukijuttu. (H3.21)

Haastateltavien mielestä ohjaajalla täytyy olla valmiutta keskustella vaikeistakin asioista. Tämä vaatii ohjaajalta omaa, sisäistä reflektiota, jotta kykenee käsittelemään nuoren haasteellisia asioita ja myös omia vaikeita tuntemuksia. Eräs haastateltavista pitää tärkeänä sensitiivisyyttä nuorten kohtaamisessa. Ohjaajan tulisi aistia nuoren tuntemuksia ja olla herkkänä tämän lähettämiin viesteihin. Ohjaajan tulisi viestiä nuorelle, että nuori voi aina tulla puhumaan ohjaajan kanssa vaikeista asioista.

No se on mun mielestä ihan ykkösjuttu tää valmius keskusteluun, että jos tässä työssä olis semmonen työntekijä joka ei olis sinut itte omien asioiden kanssa omassa elämässä tai olis jotain vaikeita isoja aiheita, ni voi olla että olis ehkä vaikeeta keskustella näistä traumaattisista isoista asioista nuorten kanssa että. Mun mielestä on hyvä viestittää nuorille aina että hyvä työntekijä viestittää aina niin että mulle voit aina tulla jutteleen. (H7.5)

Että panostaa siihen että yrittää aistia ja kattella, ihan niinku nuoren fiiliksiä,

ilmapiiriä kotona ja ihan niinku ilmeitäki, että miten eri asioita se nuori kohtaa. Se on niinku sensitiivisyys on mun mielestä se paras sana joka kuvaa sitä, niinku aistia sitä mitä sillä nuorella on. (H7.4)

8.2 Nuoren elämäntilanteeseen liittyvät ilmiöt

Tässä kappaleessa käsittelen ohjaajien näkemyksiä nuorten elämäntilanteesta yksintulleina ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Aineistossa haastateltavat tuovat paljon esille nuorten taustaa ja heidän kokemuksiaan omassa lähtömaassaan. Perheen poissaolo ja ero vanhemmista koetaan vaikuttavan nuoren tilanteeseen suuresti. Ohjaajien painottavat, että nuoret kokevat yksinäisyyttä erityisen paljon ja kertovat sen vaikuttavan myös ohjaustilanteisiin ja tukisuhteeseen olennaisesti. Nuorten kokemukset ovat usein ohjaajalle täysin vieraita.

No ehkä siinä on eniten sitä on niin vaikea ymmärtää sitä tilannetta ensinnäkin näin suomalaisesta näkökulmasta, että mitä kaikkea on jättänyt sinne kotimaahansa, mikä se on se yksinäisyys ja muu, että et se niinku tukeminen on joskus aika vaikeaa niinku (H2.1)

No just tota tietysti se, että suurin osa on niinku menettänyt vanhempansa tai sitten vanhemmat on sitten toisella puolella maailmaa, niin kyll just se sellanen tietynlainen juurettomuus siis niis nuorissa siis just itsessään, et tavallaan, et sellanen on niin suuret haasteet niillä nuorilla et löytää sitä omaa identiteettiä, et et kyl tää työ vaatii just sellasta psykososiaalista tukea. (H1.3)

Ohjaajat kertovat nuorten yksinäisyyden tuottavan monia haasteita myös arjen asumiseen. Nuoret ovat yleensä tottuneet asumaan yhteisöllisissä kulttuureissa ja isoissa yhteisöissä. Osa nuorista on asunut myös vastaanottokeskuksessa laitospäiväkodissä ympäristössä jo pitempään. Arjen taidot ovat tietenkin yksilöllisiä, mutta yksinäisyys tuottaa useille hankaluuksia arjen sujumiseen. Aikuiskontaktien puute aiheuttaa myös sen, että nuori ei voi mennä kysymään neuvoa aikuisilta hädän hetkellä.

No onhan siinä semmonen, ettei oo enää niinku ympärivuorokautista apua ja tukea saatavilla, et joutuu selviytymään yksin, tekemään omat ruuat, kukaan ei kato perään et onko pyykit pesty ja tiskit tiskattu. Et ja tietysti kun me mennään (nuorten kotiin), me kysytään näistä asioista, mut kukaan ei tuu sanomaan sulle, et nyt - on aika pestä pyykkiä! Et se näkyy sitte, et nyt sun vaatteet haisee, pese ne. Ja yksinäisyys on monelle semmonen, semmonen aika vaikee että ku monet tulee aika yhteisöllisistä kulttuureista ja sitte vielä asunut tollasissa niinku laitospäiväkodissä ympäristössä, ni se et onkin siellä omas kotona, ni on oikeesti yksin. (H4.15)

Hmm, no ainakin ne on niin ku yksintulleita eli ilman vanhempia ja ei välttämättä ketään silleen aikuisia elämässä, et jollain voi olla sukulaisia tai jotain muita, mutta et silleen ne on aika yksin ja ilman aikuisten tukea eikä niillä oo mitään sellasta kotia tai paikkaa mihin ne voi mennä niinku hädän hetkellä niinku hakee apua et silleen ainakin se tulee mieleen et on niinku semmonen (H6.1)

Haastateltavat kertovat yksinäisyyden vaikuttavan nuoren hyvinvointiin monella tapaa. Nuori saattaa eristäytyä kotiin ja hänen on yhä vaikeampaa lähteä oman ikäisten kanssa vapaa-ajan viettoon. Nuori saattaa jäädä ikävöimään ja murehtimaan kaukana olevia omaisiaan. Perheenyhdistämishakemuksen päätöksen odottaminen ahdistaa ja pelottaa.

No ehkä että se on niin yksinäinen se nuori ja se huoli ja ikävä on niin suuri ja se näkyy siinä nuoren hyvinvoinnissa tietysti.

No miten se näkyy?

No se voi näkyä ylä- ja alamäkinä siinä omassa jaksamisessa ja voi olla vähä masentunut ja psyykkisiä ongelmia muuten, no yksinäisyytenä ja semmosena yksinäisyytenä ja vähän eristäytynytki jotku ja sitä vaan murehtii niitä perheenjäseniä (H2.4)

Ensinnäkin yks suurimmista haasteista on toi verkoston löytäminen niille nuorille, koska ne on niitä yksintulleita. Varsinkin sit, no somalikulttuuri on aika semmonen tiivis et siitä voi löytää heiltä omatkin yhteisötkin, mut riippuu vähän yksilöstäkin ja taustastakin, että joskus nää on vähän yksinäisiä, ihan oikeastikin. Silloinkin kun on ihan näennäisesti tota niinkun yhteisöä olemassa ympärillä, ne voi olla että he ei ehkä halua niin syvään sinne mennä tai halua kertoa asioistaan siellä niin että se ois tukeva yhteisö, et ne on aika yksin. Että juuri toi verkostoituminen on yksi iso asia. (H7.1)

Mielenterveyteen liittyvät ongelmat ja psyykkinen oirehtiminen ovat ohjaajien mielestä yleisiä, vaikkakaan ei alati jatkuvia. Nuoret eivät silti mielellään mene puhumaan vaikeuksista terapiaan. Asiat saattavat kärjistyä, jos nuorella on esimerkiksi päihteiden väärinkäyttöä.

No kyllä mä ajattelen et se on, kaikilla on varmaan jossain vaiheessa ainakin lievää masennusta tai jotain tällaista näin. Et toiset käsittelee sitä erilalla ja näyttää aika iloisilta ja hyvinvoivilta mut kyllä heilläkin on siten aina välillä huonompiakin kausia. Et kyllä mun mielestä näillä taustoilla mitä näillä nuorilla on, niin mun mielestä olis outoa ja ihmeellistä jos ei niillä kaikilla ei edes joskus olis jotain mielenterveyden niinku oirehdintaa mielenterveys

puolella. (H7.2)

Monet ketkä tarvis ehkä enemmän terapiaa ni ne ei sit sinne mee välttämättä ja tulee yllättäviä ja vaarallisiakin tilanteita ja monilla on hurjat taustat ja sit saattaa olla jotain päihteiden käyttöä tai muuta väkivaltasuutta tai psykoottisuutta mitä vaan. (H5.21)

Ohjaajat puhuvat myös nuorten traumaattisuudesta ja sen näkymisestä psyykkisenä oirehdintana. Ohjaajat tuovat esille auttamisen vaikeuden ja välineiden puuttumisen. Ohjaajat eivät ole terapeutteja ja näkevät kuuntelun ja käytännön tukemisen olevan keino auttaa nuorta.

Et se just näkyy sitten se traumaattisuus sellasena psyykkisenä oirehdintana niissä nuorissa niin et se tulee just käytännön työssä esiin. Et jos näkee että jollain nuorella on niinku paha olla ja näin ja sit tuntuu että sit tuntuu että jos itellä ei ole välttämättä välineitä auttaa ja just se että on niinku vaikea löytää sellasta jatko-ohjauspaikkaa. (H1.1)

No varmaan luoda sen semmosen turvallisuuden tunteen mitä nyt pystyy luomaan, et ku nuori on nyt tässä et mitä hänellä on hyvin ja mitä hänellä on nyt niinku olemassa apua ja tukea tässä et hän ei ole yksin et hänellä ei ole sillai hätää et vaiks sillä nuorella on tosi paha olla ni ni jollain tavalla ohjata johonkin saamaan apuu enemmänkin ja sitte tukee siinä arkipäivän selviytymisessä jollain tavalla ettei se mee liian syvälle niihin traumoihin mut kuunnellaan mut sit kuitenkin samaan aikaan kun nuori puhuu niin tehdään jotakin ruokaa tai mennään johonkin et se pysyy siinä arjessa et jaksaa mennä kouluun et ei liikaa lähde niinku mukaan siihen ja itkemään ja murehtimaan et sit se nuori vaan menee hirveen syvälle et mä ainakin koitan toiminnallisuudella ja sillä nyt ollaan kuitenkin täällä ja nyt on koulua ja nyt on asiat näin ni pitämällä sen niinku jotenkin. (H5.22)

8.3 Monikulttuuriseen ohjaukseen liittyvät haasteet

8.3.1 Kieleen ja nuoren ymmärtämiseen liittyvät haasteet

Haastateltavat kertovat, että kieli ei ole tärkeintä nuorten kanssa kommunikoinnissa, vaikka nostivatkin kielen ja kielestä nousevat väärinymmärrykset haasteiksi. Haastateltavat kertoivat selkokielen auttavan kommunikoinnissa, mutta painottivat havainnollistamista monin eri tavoin tärkeänä osana kommunikointia. Vaikeaa sanaa voi nuorelle selventää piirtämällä, kuvakortein tai konkreettisesti käytännössä näyttämällä.

Niin no kielest ehkä tulee mieleen se että sitä en oo ite kokenu niin hirveen

suurena ongelmana koska siihen auttaa jotenkin niin selkeesti se sellanen selkokielen puhuminen ja jotenkin siis se on vaan ne tilanteet kyl selvii niinku kielellisesti (H1.7)

No ehkä sen pitää enemmän olla semmosta käytännöllistä, että se ei niinku sen kielen kautta ei voi sitä työtä pelkästään tehdä tai auttaa sitä nuorta tai mitä vain, että siinä tuloo se käytäntö hyvin läheisesti ja siinä pitää sitten niitä luovia keinoja ja mitä ne on (H2.3)

No sen kanssa tulee sitten ne piirrokset ja jollakin on jopa kuvakorttia ollaan hankkimassa, kun ei oo yhtään sitä suomen kieltä, et sitä kommunikaatio sitte niitten avulla. Et se on vaan niinku eri tasolla, mut en mä nyt sitä kuitenkin ongelmana, aina saadaan asiat selvitettyä kuitenkin. Et vaatii aikaa paljon enemmän aikaa kuin suomalaasen kanssa ja pinnaa ja kaikkea muutakin (H2.3)

Haastateltavat kertoivat, että keskusteluun tarvitsee enemmän aikaa, koska keskustelun joutuu välillä keskeyttämään selventääkseen jotakin sanaa tai väärinkäsitystä. Mikäli huomaa, että nuori ei ole ymmärtänyt, täytyy selventää omaa viestiä tai mikäli ohjaaja ei ymmärrä nuorta, on hänenkin oikeaa viestiä selvitettävä.

Haastateltavat kertoivat yhtenä syynä väärinkäsityksiin olevan myös nonverbaaliset viestit: katseet ja eleet. Toisaalta nonverbaalinen viestistä koettiin myös hyvin tärkeänä osana viestintää yhteisen kielen puuttuessa. Katseella, eleillä ja läsnäololla saattaa viestittää nuorelle välittämistä ja ymmärtämistä.

Joku saattaa ymmärtää omast elekielestä väärin jonkun että niin eleen, että ite sanoo mielestään aika sanoo suomalaisen tyyliin, sanoin mielestäni asiallisesti ja rauhallisesti, ja sitte toinen niinku tulistuu. (H1.13)

Kommunikaatiossa on niin paljon muutakin kun se kieli, että se on katse, se voi olla kosketus tai mikä tällänen pieni ele, millä sä tuot itseäs ymmärretyks tai oot läsnä siinä, et jotenkin ei se kommunikaatio tai se puhe oo siinä se tärkein, vaan se syntyy jostain muusta. (H2.11)

Yhtenä ohjaussuhteen haasteena haastateltavat nostivat eri kielestä ja kulttuurista johtuvat erilaiset käsitteet ja käsitykset esimerkiksi sosiaalipalvelujärjestelmästä. Nuorelle on selitettävä isoja, vaikeaselkoisiakin kokonaisuuksia suomalaisesta yhteiskunnasta. Toisaalta alhaisen kielitaidon vuoksi keskustelut eivät aina voi olla kovin syvällisiä. Nuori voi olla puhumatta tai avautumatta keskusteluun muidenkin syiden vuoksi kuin kielitaidon, esimerkiksi kulttuurieroista johtuvan

kohteliaisuuskäsityksen vuoksi.

Heidän omassa kulttuurissa ei välttämättä edes ole sellasia asioita mitä on Suomessa, niinku Suomen yhteiskunta järjestelmässä. Et vaikka mä katsoisin sanakirjasta, mitä mä sanon heille, ni he ei silti välttämättä ymmärrä et mitä mä tarkoitan. (H4.9)

Sit kielitaito on yks iso haaste, ku ei välttämättä oo yhteistä tai siis hirveen syvää pääse ihan puhumaan (H5.2)

Jotkut ei oo varmaan tottunut puhumaan omista asioista et saa niinku nuoren puhumaan, et monel on sillä tasolla et kiitos hyvää, ei kiitos. Et on semmonen jonkinmoinen suojamuuri tai semmonen kohteliaisuusjuttu (H5.13)

8.3.2 Erilaiset arvot ja asenteet

Haastateltavat kertoivat erilaisen arvo- ja ajattelumaailman olevan ohjaustyössä koko ajan taustalla. Siihen törmää välillä ohjaustyössä, jolloin niistä olisi hyvä keskustella nuorten kanssa. Nuorille on hyvä kertoa suomalaisista tavoista, vertailla ja keskustella maiden erilaisista tavoista. Haastateltavat kertoivat eniten keskusteluun nousevan naisten ja miesten tasa-arvon ja sukupuolirooleihin liittyviä kysymyksiä.

Mun mielestä on tärkeitä, et että me ollaan niinku suomalaisia työntekijöitä. Et ku nuorilla ei välttämättä oo sitten opettajien ja sosiaalityöntekijöiden lisäksi mitään muita suomalaisii kontaktei, jotka kertoo, et miten suomalaiset elää ja mitä suomalaiset ajattelee ja, et ne on semmosia niinku hyviä suomalaisia malleja, joilta voi kysyä että miksi suomalaiset tekee näin tai miksi suomalaiset ajattelee tietyllä tavalla. (H4.13)

No ihan ekana tulee mieleen naisen ja miehen rooli et se on aika. Ite on niin jotenkin elänyt niin ja ajatellut että on niin tasavertaista naisen ja miehen välinen suhde. Et varmaan sit just näillä nuorilla on just se tietynlainen ero sit siinä niinku ymmärtää, et naisena mä voin tehdä semmosia asioita mitä heidän kulttuurissa nainen ei, ei ottais puheeks tai ei tekis niin, niinku avoimesti senkin tehnyt niin ja sit sen voi sanoa ääneen, et tuntuks susta kiusalliselta, kun mä oon nainen ja mä tuun hoitaan sun näitä terveysasioita. (H5.9)

Lisäksi esille nousi erilainen aikakäsitys, johon osa haastateltavista kertoi vahvan mielipiteensä. Täsmällisyyden katsottiin olevan Suomessa luovuttamattoman arvon, jota ilman nuorten katsottiin olevan vaikeaa kotoutua suomalaiseen yhteiskuntaan.

Tottakai lähtökohta on se, et halua kunnioittaa toisen ihmisen uskomuksia ja

arvoja ja kulttuureja, mut et sitten, jos on joku sellanen tavallaan luovuttamaton juttu niinku meidän kulttuurissa, mitä mä nyt sanoisin tai et on just järkevää opettaa, et suomalainen kulttuuri on täsmällinen, ni sellanen tietyl tavalla, et siinä ei oo mitää järkeä, että ymmärrän sinua, että olet just jostain leväperäisemmästä kulttuurista, mut et ku tavallaan täällä ei pärjää. (H1.9)

Muita erilaisia tapoja tai arvoihin liittyviä kysymyksiä haastateltavat kertoivat muun muassa yksilöä kunnioittavan ja yhteisöllisen kulttuurin välillä, asumiseen ja seurusteluun liittyvät tavat ja kohtaamisessa silmiinkatsomisen.

Suomalainen yhteiskunta on aika tasa-arvoinen ja tietyllä tavalla niinku yksilökunnioittava, et on ne, semmosta ehkä yrittänyt joskus nuorille, että joskus voi ajatella itseäänkin. (H4.13)

Tommonen kunnioitus heillä on niinku kuitenkin, et vaikka ne täällä yksin on, et ne pitää hirveesti yhteyttä kotimaahan. Et heillä, ulkomaalaisilla on ehkä jopa parempi yhteisöllisyys kuin suomalaisilla, jos aattelee perhettä tai sukua ylipäättänsä niin. (H3.13)

Ja mä sit sanoin muutaman kerran, kun tähän tuli joku kaveri ja kätteli mut, katto ihan toisaalle. Sanoin vaan, et Suomessa katsotaan silmiin, ku kätellään, et se on hyvä tapa, et pitää katsoa, ni sit mä vaan kuulin jälkeen päin et ilmeisesti jossain kulttuurissa ei oo sitä tapaa. (H3.11)

Sitten ehkä sitä, ainakin poikien kohalla aattelee, että hämmentävä tilanne, että täällä seksuaalisuus on paljon vapaampaa, tytöt kulkee kesällä vähissä pukeissa. No tähän tuntuu jo joltain eräältä paratiisilta, ni ku ei oo syntynyt tähän kulttuuriin, ni ei voi tietää niitä kirjoittamattomia sääntöjä tästä kulttuurista ja eikä tiedä oikeestaan niitä rajoja, että miten pitkälle voi mennä ja mitä voi tehdä ja ja että mun mielestä suomalaiset ihan hyvin ymmärtää sen, että esimerkiksi ihminen ei ole esine, vaikka ihmisellä on seksuaalisuus ja se näyttää sitä ulospäin, ni se ei oo esine, et voi olla jossain tällöisissä asioissa on maahanmuuttajanuorten on vaikea hahmottaa että missä menee mikäkin raja. (H7.10)

Haastateltavat pitivät tärkeänä, että ohjaajalla on avoimuutta toisenlaisia kulttuureja kohtaan ja halu kunnioittaa toisen kulttuuria. He olivat sitä mieltä, että kulttuuria ei saa käyttää tekosyynä nuorten keksimisiin eri asioihin, esimerkiksi huonoon käytökseen.

Ni siin vaatii niinku sit sitä tietynlaista avoimuutta tietyl tavalla hyväksyy sen toisen kulttuurin, mut toisaalta sit ei tässä ohjaustyös sillai väärällä tavalla niinku liian kulttuurisensitiivinen tai sillee, et ei tietenkään pidä hyväksyy, et niinku sitä kulttuuria käytetään tekosyynä sitte vaikka johonkin juttuihin. Niin

tai ei varmaan usein käytetä, joskus voidaan käyttää sitä, että tää kuuluu kulttuuriin tai vaikka joku huonokäytös, vaik ei kuulukaan. (H1.8)

Esille tuli myös haasteet suhtautua nuorten muilta maahanmuuttajilta kuulemiin perättömiin uskomuksiin, joihin nuoret sokeasti uskovat. Nämä voivat olla nuorille tunteen tasolla hyvin vahvoja tuntemuksia, jotka ohjaavat heidän toimintaansa. Ohjaajalla voi olla työtä myös nuoren asenteen muuttamisessa esimerkiksi työn saamisessa.

Joskus tässä taistellaan tuulimyllyjä vastaan tällasia uskomuksia ja legendoja vastaan. Et jotain vaik, no ihan käytännön esimerkki, että jos sinä asut ("paikkakunta") ni se on huono, että Ulkomaalaisvirasto päättää silloin, että perheen yhdistämistä ei voi toteuttaa. Et on, et voi olla yhteisössä tällainen käsitys, että se riippuu siitä kaupungista, että missä sä oot, et ne tekee kaupungin perusteella päätökset, et saatko sä. Ja ne on niinku semmosia vahvoja uskomuksia ja legendoja, joilla ei ole mitään faktapohjaa, mut ne on ehkä tunteen tasolla vahvoina ihmisissä, et niitä vastaan voi olla ehkä vaikea taistella sillai, että yrittää selittää, että ei se niinku oikeasti oo niin. (H7.6)

Nyt ollaan paljon puhuttu koulutuksesta ja työllistymisestä, et tuntuu, että monella nuorella on jo semmonen asenne, että emmä kuitenkaan saa työtä, niinku, et haluanko mä opiskella monta vuotta, kun sitten mä oon työtön (H2.19)

8.3.3 Ongelmattomat kulttuurierot

Aineistosta löytyi joitakin ongelmattomiksi määriteltyjä tapoja huomioida ja oppia erilaisten kulttuurien piirteitä ja tapoja. Eri uskontojen juhlapyhät ja tapahtumien huomioiminen tuntui olevan vaivatonta haastateltavien mielestä. Myös nuorten huivin käyttöön suhtauduttiin ongelmattomasti.

Mun mielestä on just hirveen helppo täs ohjaustyössä huomioida niinku ramadan tai tällaset, että tottakai niinku kunnioittaa ja vaik ostaa nuorelle jotain iid lahjoja, et se on just ihan helppoa, et eihän se ole niinku meiltä mitään pois tai se, et joku pitää jotain huivia tai tietenkään mitkään tällaset oo niinku mikään ongelma. (H1.10)

No kaikki kulttuuriset tuotteet joulut sun muut, niitä tuodaan esiin ja niistä kerrotaan, mutta niitä muokataan (H2.9)

Haastateltavat kertoivat myös ottavansa huomioon nuorille tärkeät ja kulttuuriin

kuuluvat tapahtumat toimintaa suunniteltaessa.

Sanotaanko nyt tällasia päiviä, jotain rukouspäiviä, jos ollaan niinko suunniteltu jotain siks päiväks ja soittaaki, et ilmoittaaki, et en voi tulla, kun tänään on rukouspäivä, et täytyy mennä rukoilemaan, niin siinä tapauksessa siirretään pois, et hän saa mennä rukoilemaan, koska se on hänelle tärkeää ja se kuuluu hänen kulttuuriin. Nää on ehkä tällasii konkreettisimpia tapahtumia, joita tapahtuu viikottain. (H3.14)

8.3.4 Kulttuurisensitiivisen reflektion vaativuus

Haastateltavat kertoivat toimivansa ohjaustyössä usein tiedostamattaan suomalaiseen tyyliin. Suomalaisen yhteiskunnan ja suomalaiset tavat nähdään olevan itselleen niin itsestään selviä asioita, että monet asiat ikään kuin huomaamatta tehdään suomalaisten arvojen perusteella. Toisaalta haastateltavat kertoivat työntekijöiden oman taustan ja kokemusten vaikuttavan omaan työntekoon ja sen pohtimiseen. Myös oman työyhteisön tavat ja suomalaisen järjestön arvojen uskottiin vaikuttavan omaan työhön. Kuitenkin haastateltavat olivat sitä mieltä, että olisi hyvä enemmän tiedostaa omien kulttuuristen arvojen vaikutusta omaan toimintaan. Haastateltavat näkivät myös tärkeänä keskustella nuorten kanssa suomalaisen ja nuorten kulttuurin erilaisista tavoista.

Kyllähän se siinä tietenkin näkyy koska suomalaisia ollaan ja Suomen yhteiskunnassa eletään aika monessa asiassa, mutta tota emmä nyt tiedä, kyllä sitä nyt tietysti, ne on semmosia asioita, joita ei itte tiedosta, että niinku niitä tapoja, joita itte tiedostaa, et tietää että toinen on ehkä eri mieltä niitä pyrkii sitten vähän vähemmän. (H2.8)

No riippuu varmaan ihmisestä niinku millainen tausta on itellä niinku, mut et jos se on ihan työntekijänä, et on asunut aina paljon suomessa, on aika suomalaiset arvot, ni kyllä siinä niinku silleen vaikuttaa tahtomattaankin. Ja sit työyhteisötkin on niinku ja se järjestökin on niinku suomalainen ja suomalaiset arvot niinku, et kyl se niinku vaikuttaa, mut en mä osaa niinku eritellä, että miten. (H6.11)

Ja mun mielestä se on tosi tärkeätä niinku tiedostaa se, et se nuori on niinku eri kulttuurista ja puhuu niistä, niinku ihmetellä ääneen, et et niin et miten teillä et ku, et tuntuuks susta millasesta mun mielestä ku tääl Suomessa on nyt näin ja kun se nuori ymmärtää et ne on tehtävä täällä esimerkiksi jotkut tietyt asiat, kun on laki ja säännöt ja on, asiat vain toimii tietyllä tavalla näin. Mut sit kuitenkin antaa sille nuorelle se ymmärrys, et kyl mä ymmärrän, et hänelle se voi olla tosi vaikea hyväksyy ja ymmärtää ja et minkä takii, et se vaan on niin. Ja sit samalla yritän olla ja ollaankin kiinnostuneita, et miten se nuoren niinku, et miten heidän kulttuurissa, et semmosta vuorovaikutusta et

niin. (H5.8)

Eräs haastateltava oli sitä mieltä, että maahanmuuttajatyössä olevalla tulee ennen kaikkea olla kiinnostus ja motivaatio maahanmuuttajatyötä kohtaan. Kaikista kulttuureista ei voi tietää kaikkea, mutta kiinnostus kulttuurin vaikutuksesta ihmisiin ja omaan toimintaan täytyy olla. Haastateltavien mielestä on tärkeämpää kohdata asiakas yksilönä kuin oman kulttuurinsa edustajana. Tämän vuoksi haastateltavat nostivat asiakkaan kuulemisen tärkeäksi asiaksi. Kaikkea käyttäytymistä ei voida selittää kulttuurilla, jota myös eräs haastateltava painotti.

Pitääks sun mielestä tässä työssä tietää eri kulttuureista paljon ennen kuin tulee tähän työhön vai miten sä näet sen asian?

No ehkä jotain on hyvä tietää, vähintäänkin jotain omasta kulttuurista et pystyy niinku näkee niitä kulttuuripiirteitä tai miten siinä niinku miten kulttuuri muovaa ihmistä. Et se ois hyvä, et on niinku kiinnostunut edes sellaisesta. Et eihän kaikkea voi tietää, niin ei, ei silleen mistään kirjasta voi lukea, että kaikki jonkunmaalaiset on jonkunlaisia, mutta enemmän mä ajattelen, et se kiinnostunut tai motivaatio siitä, kyl se on tärkeämpää kuin se, et jotenkin, et tietää jostain kauheesti. Et mun mielestä se on vaan paha, et jos on hirveen luutuneet käsitykset siitä, että jonkunmaalaiset on jonkunlaisia, et ei se ikinä mee niin, et jokainen on kuitenkin yksilö. (H6.10)

Kulttuurillakin on sitte helppo perustella jotain asioita, vaikka ei se aina oo niin että jotkut asiat on ihan kulttuurista huolimatta niinkun hyvää maalaisjärkee eikä pidä mennä siihen niinku fuulaan, että luulee, että joku, että joku, jota selitetään kulttuurilla, että kaikkee ei tarvi selittää kulttuurilla eikä tarvi niellä kaikkea, jota selitetään kulttuurilla. (H7.8)

Erään haastateltavan mielestä ohjaaja on nuorelle ikään kuin kulttuurinen peili, jota vasten hän voi peilata omaa kulttuuriaan. Hän ajattelee, että pienet yhteentörmäykset asiakkaan ja työntekijän välillä voivat olla myönteisiä, koska tällöin molemmat joutuvat pohtimaan omaa toimintaansa ja parhaassa tapauksessa johtavat avarampaan näkemykseen.

Joskus mä sanon niinku sillon kun tehdään maahanmuuttajien kanssa töitä, että kulttuurinen peili on myös sit ohjaaja, että toisaalta voi se nuori tai asiakas peilata omaa kulttuuriansa meidän kautta ja myöskin me ollaan sellainen niinku suomalaisen kulttuurin peili, että se tutustuu suomalaiseen kulttuuriin hyvin pitkälti ohjaajan kautta, jos ei oo muita suomalaisia kontakteja. (H7.8)

Toisaalta mä en nää negatiivisinä semmosiakaan tilanteita, että tällasia kevyitä kulttuurien yhteentörmäyksiä saa tässä työssä mun mielestä tulla. Et ei sillä oo väliä vaik vaikka nyt jotain pieniä, siis en nyt halua mitään isoja konflikteja, mutta että sehän on sekä työntekijänä suomalaisen kulttuurin edustajana että nuori maahanmuuttajan, toisen kulttuurin edustajana, niin semmoset pienet yhteentörmäyksethän aiheuttaa sen yleensä, että molemmat osapuolet miettii ja ajattelee sitä omaa näkökulmaa. (H7.8)

Haastateltavat kertoivat nuoren käytökseen puuttumisen olevan tärkeää, kun nuoren käytös on vastoin Suomen lakia ja normeja. Keskustelun tärkeyttä painotettiin. Nuorelle on hyvä kertoa, kuinka Suomessa toimitaan, jotta siitä ei koidu nuorelle ongelmia. Toisaalta eräs haastateltava esitti kysymyksen, voiko nuorta vaatia toimimaan suomalaisella tavalla, jos hänellä on täysin erilainen näkemys tai toimintatapa?

Sitten jos on jotain epäsovivaa käytöstä, ni puututaan siihen ja sanotaan että Suomessa ei tehdä näin, ja sit nuori voi kertoa että hänen maassaan tehdään näin ja sitte sitä siitä niinku keskustellaan minkä takia hän näkee asian näin ja minkä takia me nähdään asia näin ja miten hänen ois hyvä tehdä, jotta hän voisi Suomessa ilman ongelmia asumaan. (H4.12)

Ehkä sit voi jos toinen toimii ihan eri tavalla, kysy et onks teidän kulttuurissa toimintatapa tämä. Et noi on vähän niinku kinkkisiä juttuja silleen voiksä sit ruveta sanomaan et et sä noin voi tehdä kun sä asut Suomessa et nyt sun pitää toimia näi et sä et voi toimia enää niinku kotimaassa. Riippuu tietysti että mitä tehdään. (H3.12)

8.3.5 Suomalaiseen palvelujärjestelmään perehdyttäminen

Haastateltavien mielestä suomalainen palvelujärjestelmä on yksintulleille nuorille vaikeaselkoinen. Palvelut ovat hajaantuneet eri virastoihin ja niiden erot tuottavat nuorille vaikeuksia. Viranomaiskieli ja lomakkeet koetaan vaikeiksi. Nuorten taloudellinen tukijärjestelmä on jakaantunut monelle taholle, sosiaalitoimeen, Kelaan ja työ- ja elinkeinotoimistoon (entinen työvoimatoimisto).

Kyl se näitten meidän nuorten kannalta meidän palvelujärjestelmä on aika vaikea mun mielestä, et ei se tietenkään niinku mulle suomalaisena henkilönä, joka osaa ottaa asioista selvää, ei ongelma. Meidän palvelujärjestelmässä on paljon palveluita ja ne löytää tuolta, jos on aktiivinen ja osaa suomea, mutta kyl tää on mun mielestä hirveen vaikeaselkoinen ja tavallaan se kieli vaikka, joka on lomakkeissa. (H1.16)

Palvelut on ihan jotenkin ehkä hajallaan, että on niinku vaikee vaikka

hahmottaa, et Kela on eri ja sosiaalityöntekijä on eri. (H1.16)

Haastateltavat kertoivat, että nuorten lähtömaissa ei ole samanlaisia tukijärjestelmiä, joten nuorten kielessäkään ei ole samoja käsitteitä. Tällöin ohjaajan täytyy selittää nuorelle uusia käsitteitä, esimerkiksi piirtämisen ja asioiden kertaamisen koettiin olevan hyödyllisiä.

Ne sanat on niin uusia käsitteitä, että ku ei oo vastaavaa niinku edes niiden omalla äidinkielellä, et vähän sellanen sekametelisoppa, et se on sama tuleeko se soksasta, työkkäristä tai kelasta. (H2.14)

Eräs haastateltava kertoi nuorten löytävän nopeasti oman etnisen ryhmänsä, joten heidän on ehkä vaikeampi päästä sisälle myöhemmin suomalaisten nuorten ryhmiin. Kanssakäymisen suomalaisten nuorten kanssa koettiin olevan hyödyksi nuorille. Sitä kautta yksintulleiden nuorten ajateltiin tutustuvan suomalaisten tapoihin.

Kyllähän he oman kulttuurin nuoret löytää toisensa aika nopeesti ja muodostaa siit niitä yhteisöjä, et kyl sekin on varmaan osa ongelmaa, et perehtyminen on niin vaikeeta, koska ne kuitenkin sit löytää ne oman maalaisensa ja oman kulttuurin nuoret ja sit he niinku on ryhmässä, et siinä ei niinko, et sil tavalla ne pysty soluttautumaan niinku tähän suomalaisten nuorten kanssa ja olis tekemisissä suomalaisten kanssa. Ni se perehtyminen olis helpompaa ja tietäis miten suomalaiset toimii tai miten Suomessa niinku ollaan. (H3.17)

Yksi haastateltavista kertoi, että monilla nuorilla ei ole käsitystä suomalaisesta tai opiskelijoiden elintasosta ja tai se voi olla väärä, televisiosta saatuihin mielikuviin perustuva. Tämä saattaa aiheuttaa sen, että nuoren odotukset omasta elintasostakin ovat vääristyneitä.

No osittain ei ja ehkä sellaset, mistä eniten tulee ongelmaa niillä nuorilla ei oo käsitystä siitä, mikä on semmonen normaali tai keskiverto suomalainen niinku emmä nyt tiä tapa elää tai siis asumisesta niinku, et millasta asuntoa voi nuori henkilö vaatia tai missä niinku vaiks suomalaiset opiskelijat millasissa asunnoissa, että miten ne asuu et jotenkin se kuva on niin vääristynyt. (H6.13)

8.4 Tuetun asumisen toiminnan kehittämis ehdotuksia

Kysyessäni Ehjän tuetun asumisen kehittämis ehdotuksia, vastaukset koskivat

ohjaustyön kehittämistä eri menetelmin sekä Ehjän vanhojen nuorten selviytymiseen liittyviä kehitysehdotuksia. Eräs ohjaaja esitti ehdotuksen, joka koski nuorten työllistymisen parantumista. Hän koki, että ohjaustyössä kyllä etsitään nuorten kanssa työtä, mutta usein se jää kuitenkin taka-alalle muiden, akuutimpien asioiden jalkoihin. Hän ehdottikin työelämäyhteyksien luomista esimerkiksi erillisen projektin avulla, jolloin nuorten työnhakemiseen voitaisiin panostaa tehokkaammin.

Sellasten työelämäyhteyksien niinku luominen, et tavallaan jotenkin niinku napakammin tai jonain erillisenä projektina, et tokihan me tuetaan nuorten koulunkäyntiä ja etitään kesätöitä, mut se on ehkä sellaista satunnaista ja vähän niinku nuoresta riippuvaa. Et siihenhän se kuitenkin se Ehjänkin tuki tähtää (H1.24)

Eräs haastateltava kertoi huolensa siitä, että joidenkin nuorten kanssa keskitytään selvittämään vain tiettyyn aihepiiriin liittyviä asioita ja muut elämänpiiriin liittyvät asiat saattavat jäädä vähemmälle huomiolle. Hän ehdotti kehittämään eri elämän alueista koostuvan tavoitteellisen keskustelurungon, joka on jaettu aihealueittain. Tämä auttaisi ohjaajaa käymään läpi eri asioita monipuolisesti oman nuorensa kanssa kotouttamisen edistämiseksi.

Mut itellä olis niinku semmonen runko, et mitkä et helposti muuten jää joku aihealue täysin jonkun nuoren kans puhumatta, mut jonkun toisen nuoren kanssa se ehkä nousee enemmän pintaan. Tavallaan kaikki sais sen perusrunko tai semmosen pohjan, et ollaan puhuttu, niinku vaik nyt no työnhaku ja no mitä niitä nyt on, vaik kuinka paljon rahankäyttöä ja muut. Et se vaan, et helposti jonkun kanssa korostuu joku ongelma ja siihen tehdään hirveesti töitä ja sit koetaan et asiat on hyvin. Ja sit ku tuki loppuu, ni tulee ilmi, ettei me olla muistettu puhua yhtä jostai- jostai en mä nyt keksi mitää hyvää esimerkkiä, mut jostain asiasta. (H5.18)

Yksi haastateltava ehdotti menetelmien ja arviointitapojen kehittämistä nuorten ohjauksessa. Yksi tällainen voisi olla muun muassa nuoren mielenterveysongelmien kartoittamiseen liittyvä arviointimenetelmä.

Erilaisten tota menetelmien ja arviointitapojen kehittämistä, että tällä hetkellä luotetaan, niinku pitääkin pääosin luottaa siihen työntekijän intuitioon. Mut et mitä enemmän meillä on työkaluja esimerkiksi nuoren mielenterveysongelmien kartoittamisessa, niin sitähan paremmalla pohjalla me ollaan auttaa sitä nuorta. (H7.15)

Eräs haastateltava nosti esille yhteisöllisyyden kehittämisen ja tukemisen ohjaustyössä. Voisi miettiä tapoja, millä tavoin yhteisöllisyys lisääntyisi Ehjän nuorten keskuudessa. Tällaiset tavat voivat olla hyvin konkreettisia, esimerkiksi keittiö toimistossa tukisi muun muassa yhteistä ruoanlaittoa toimistolla.

Et ehkä joskus toivois, että meidän toimipisteessä olis keittiö, että vois tehdä ruokaa vähän eri tavalla, ku nyt tehdään ruokaa nuorten kotona ja se on aina vähän riipuvainen siitä, että millasia ruuanlaittovälineitä nuorilla on ja kuka haluaa ottaa meidän kotiinsa ja niinku tekemään ruokaa. Et kyllähän me yhden nuoren kanssa aina voi tehdä, mut olis kivaa et siinä ois kaks tai kolme nuorta, et tehtäis tavallaan niinku yhdessä. (H4.20)

Loput ehdotuksista koskivat Ehjän entisiä asiakkaita. Eräs haastateltava ehdotti eräänlaisen palvelupisteen perustamista nuorille, josta voisi saada apua virallisiin paperiasioihin tuen jälkeenkin. Toinen ehdotus oli tutkimus Ehjän tuen vaikuttavuudesta eli tutkittaisiin sitä, miten Ehjän tuki on ollut hyödyllistä Ehjän entisille asiakkaille. Ehjän nuorilta kysytään palautetta tuen päättyessä, mutta eräs haastateltavista kertoi, että palaute on aina varauksetta positiivista. Hän kuitenkin toivoi, että joku ulkopuolinen taho kysyisi palautetta, jotta nuorilta saisi monipuolisempaa palautetta, jotta tukea voitaisiin kehittää yhä edelleen saadun monipuolisemman palautteen perusteella.

Ehkä joku semmonen pikku pikkupiste, et jos meillä ei oo just sillä hetkellä aikaa, ni he tietää et tuolta mä saan ainakin tän paperiasian hoidettua. Tai joku semmonen joku kerhotila (H4.21)

Et mitä niinku sitte Ehjän vanhoille nuorille niinku kuuluu, et jotka on vaikka joskus viis vuotta sitten lähtenyt Ehjän tuesta. Ni sellanen ois mielenkiintoista tehdä semmonen niinku vaikuttavuustutkimus. (H1.25)

Et ois sellasta kehittämistä niiltä nuorilta ihan rehellistä, et ne ei pelkäis, et tuki loppuu, et jos he sanoo jotain et vai oisko se joku ulkopuolinen tutkija, joka tulis kysymään nuorilta, että et mikä on hyvää, mikä huonoa. Toivooks he enemmän kotikäyntejä vai vähemmän kotikäyntejä. Tuntuu, et ei sitä rehellistä, et nuoret ei uskalla, halua sanoa. Et kaikki on hyvää ja kaikki käy. Tai sitten on ei kiitos kaikelle. (H5.19)

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöni tehtävänä oli selvittää tuetun asumisen ohjaustyön haasteita sekä

monikulttuurisen ohjaamisen haasteita. Lisäksi tarkoituksena oli löytää ohjaustyön kehittämisehdotuksia. Seuraavassa on tutkimuksen tulokset ja olen jakanut ne alaluvuittain tutkimuskysymysten mukaan.

9.1 Ohjaustyön haasteet

Ohjaustyön haasteet nousivat esiin useiden teemojen kautta. Aineistosta voi löytää juuri yksin tulleiden nuorten ohjaamiseen liittyviä haasteita ja niitä tuottavia seikkoja. Tällaisia ovat muun muassa *hankaluus ymmärtää nuorten taustaa ja sen merkitystä sekä nuorten kokema yksinäisyyden vaikutus ohjaajan työhön*. Ohjattavalla, joka on voinut kokea monia menetyksiä, on kokemuksia, joita ohjaajan on ainakin aluksi vaikeaa ja haasteellista tavoittaa. Nuorten taustat voivat aiheuttaa ohjaajalle yllätyksiä ja ohjaaja saa harvoin tietää uuden omaohjattavan nuoren kokemusmaailmasta mitään etukäteen (vrt. suomalaiset lastensuojeluasiakkaat). Tällaisia yllätyksiä haastateltavien mukaan voivat olla traumaattiset kokemukset ja mielenterveysongelmat muutamia mainitakseni. Helander – Mikkosen tekemä tutkimus tukee myös tätä lisäten nuorten mahdollisiksi ongelmiksi vielä unettomuuden, keskittymisvaikeudet painajaiset, syömishäiriöt ja aggressiivisuuden. (2002:106)

Nuoren kokema yksinäisyys luo ohjaajalle paineen toimia nuoren verkostona ja luoda niitä hänelle. Nuoren yksinäisyys ja mahdollinen eristäytyminen luovat ohjaajalle painetta olla nuoren tavoitettavissa. Nuoren vaikeus ymmärtää ohjaajan työn rajoja luo ohjaajalle myös oman työn rajaamisen haasteita. Useimmat nuoret tulevat yhteisöllisistä kulttuureista ja Suomen yksilöllisyyttä vaaliva kulttuuri voi asettaa heille odotuksia, jotka ovat heille vielä vieraita. Heidän voi olla vaikeaa ymmärtää ohjaajan työntekijän roolia ja sen asettamia rajoituksia.

Nuorten taustojen epäselvyys ja yksinäisyyden kokemukset vaativat ohjaajalta hyviä vuorovaikutustaitoja. Haastateltavien esiin nostama nuorten kuunteleminen ja keskustelun ilmapiirin luominen ovatkin tärkeitä osia ohjaussuhteen onnistumisessa. Dialogisuuden taidot voivat auttaa *luottamuksellisen tukisuhteen luomisessa*. Aineiston pohjalta ohjaajan ja ohjattavan välinen luottamuksellinen tukisuhde onkin tärkeimpiä edellytyksiä tuen onnistumiselle. Myös Koistinen toteaa, että kanssakäyminen pakolaistaustaisten nuorten kanssa siirtyy helposti minä-sinä -tasolle. Hänen mukaan

suostuminen tällaiseen vuorovaikutteisuuteen auttaa luottamuksellisen dialogin syntymisessä. Sen avulla ohjaaja saa tietoa nuoren tilanteesta ja kokemuksista ja näin voi auttaa ja tukea nuorta sen perusteella paremmin. Koistinen muistuttaa myös, että aina luottamuksellista dialogisuutta ei synny. (2007:137)

Kolmanneksi aineistosta ilmenee, että nuorten *mielenterveyden ongelmat* tuottavat tuetun asumisen ohjaukseen *työn perusristiriidan*. Toisaalta ohjaajat kokevat, että he eivät ole mielenterveyden ammattilaisia, mutta toisaalta he tiedostavat, että nuorten mielenterveyden tukeminen on tuetun asumisen ohjaustyön arkipäivää yksintulleiden nuorten parissa. Nuorten ohjaaminen jatkohoitoon koettiin ongelmallisena, joko nuorten haluttomuudesta tai jatkohoitopaikkojen vähyydestä johtuen. Ohjaajat kertovat useiden nuorten olevan traumatisoituneita, mutta eivät lähde avaamaan haastatteluissa sen käsitettä enempää. Tuetun asumisen ohjaukseen kaivataankin mielestäni menetelmiä ja välineitä mielenterveyden tukemiseen.

Neljänneksi ohjaajat pitävät työtiiminsä ja työnohjouksen tukea erittäin tärkeänä. *Työryhmän keskustelun ja reflektion oppimista* pidetään erityisen tärkeinä tukevin tekijöinä omalle jaksamiselle ja työssä onnistumiselle. Omien tunteiden työstämisen ja oman *sisäisen reflektion oppimisen* nähdään myös olevan merkityksellisiä. Työnohjouksen nähdään auttavan haasteellisten tai oirehtivien nuorten kohtaamisessa ja tapaamisiin valmistautumisessa, koska ohjaajat kertovat joskus omien keinojen ja välineiden puuttuvan niissä tilanteissa. Samaa mieltä ovat myös Puukari, Lairio ja Nissilä, joiden mukaan refleктоiva työote sekä arvioinnin sisällyttäminen kuuluvat keskeisinä osina ohjausprofession. Työnohjaus, mentorointi sekä ohjaajien vertaisohjaus vahvistavat ohjaajuutta ja tukevat ohjaajien kasvu- ja kehitysprosessia. (Puukari – Lairio – Nissilä 2001:182.)

Viidenneksi tukiprosessin kolmen vaiheen haasteet liittyvät alkuvaiheessa nuoren tutustumisen kautta luottamuksen saamiseen sekä ohjaajan roolin ja tehtävistä kertomiseen. Keskivaiheessa haasteena on nuoren vastuuttaminen ja itsenäisyyteen saattaminen, tukemisen tavoitteellisuuden säilyttäminen sekä nuoren verkostojen löytäminen. Loppuvaihe pitkittyy helposti, joten tuen päättämisestä on aloitettava puhumaan ajoissa, jotta nuori ymmärtää tuen olevan määräaikaista.

Osa ohjaamisen haasteista nousee normaaliin itsenäistymiseen kuuluvista haasteista. Nuoren itsenäistyminen on aina yksilöllinen kokemus ja nuoret kokevat muutokset eri tavoin.

9.2 Monikulttuuriseen ohjaukseen liittyvät haasteet

Aineistosta ilmenee haasteita, jotka johtuvat monikulttuurisesta työkentästä. Ensimmäiseksi monikulttuurisessa ohjauksessa ohjaaja ja ohjattava omaavat eri kulttuuritaustan. Usein heillä on myös eri äidinkieli. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella ohjaajat kertoivat, että yhteisen kielen puhuminen ei ole tärkeintä nuorten kanssa kommunikoinnissa vaan näkivät nonverbaalisen viestinnän korvaavan kielitaidon vajausta. Tätä tulkintaa tukee myös Koistinen (2007:137), jonka mukaan yhteisen kielen puuttuminen herkistää ohjaustilanteet ei-kielelliselle viestinnälle. Kulttuurin riittävää tuntemusta sekä kulttuuritekijöiden vaikutusta kommunikaatioon ei kuitenkaan sovi unohtaa, eleiden ja ei-kielellisen viestinnän merkitykset vaihtelevat eri kulttuureissa. (Koistinen 2007:137; Lairio – Nissilä – Puukari – Varis 2001:137.) Aineistossa kommunikaation tärkeinä välineinä pidettiin selkokielen käyttöä ja havainnollistamista eri tavoin. Väärinkäsityksiä pidettiin kuitenkin haasteina, joiden läpikäymiseen tarvitaan enemmän aikaa. Niissä täytyy varmistaa, että ohjaajan oma ja nuoren viesti on ymmärretty oikein.

Haastateltavat pitivät suurempana haasteena ohjaajan ja ohjattavan erilaisia käsitteitä esimerkiksi yhteiskuntajärjestelmistä. Väärinkäsityksiä sattuu, koska nuorilla ei aina ole käsitystä suomalaisesta järjestelmästä. Tämä tuo ohjaajalle lisähaasteen, koska hänen on varmistettava, että nuori on ymmärtänyt ja selvennettävä hänelle laajemmin asioita kuin yleensä saman kulttuurin ohjattavalle. Yhteisöllisissä kulttuureissa hahmotetaan elämää eri tavoin kuin yksilöllisissä kulttuureissa. Niiden auttamisjärjestelmät liittyvät perheen ja suvun tukeen. Siinä yksilöt hahmottavat itseään suhteessa muuhun yhteisöön.

Kahden eri kulttuuritaustan omaavan henkilön kohtaamiset nostavat esiin erilaisia arvoja, joiden ilmenemisen kohtaa arkisissa tilanteissa. Monikulttuurinen ohjaus edellyttää *monikulttuurista tietoisuutta*, joka merkitsee sitä, että ohjaaja on tietoinen omista toimintatavoistaan, arvoistaan ja normeistaan ja on käsitellyt niiden vaikutusta toimintaansa. Myös niihin liittyvien tunteiden, kuten pelon ja syyllisyyden

käsitleminen kuuluu monikulttuurisen ohjauksen tietoisuuteen. Se on haasteellista, koska kulttuurinen erilaisuus voi tuottaa ohjaajassa myös rasismien kaltaisia tunteita, joiden tiedostaminen ja työstäminen ovat myös erityisen tärkeää. (Sue – Sue 1999:227–228; Lairio – Nissilä – Puukari – Varis 2001:149.) Haastateltavat kertovat omien kulttuuristen arvojen pohtimisen olevan vaikeaa, koska usein ne ovat tiedostamattomia ja itselleen ikään kuin itsestään selviä. Silti haastateltavat näkevät kulttuuritaustan reflektoinnin olevan tärkeää.

Arvojen ja eettisten kysymysten merkitys on suuri ohjaajalle sekä ohjattavalle. Niitä tarvitaan oman toiminnan suunnan määrittämisessä sekä moniin ihmistä ja elämänalueita koskeviin kysymyksiin. Ohjaajan työn ongelmatilanteissa ohjausalan eettiset ohjeistot voivat antaa suuntaviivoja vaikeisiin kysymyksiin. (Puukari – Lairio – Nissilä 2001:183) Yhteinen ristiriitatilanteiden pohtiminen ja arviointi lisää ammatissa jaksamista, joka välittyy positiivisesti myös ohjaussuhteeseen. Yhteinen pohdinta voi lisätä taitoa tunnistaa ja määritellä työhön liittyviä eettisiä ongelmatilanteita, ohjattavan ja ohjaajan vastuuta sekä asiantuntijaroolien rajoja. (Onnismaa 2007:112.) Haastateltavat näyttivät olevan arvojensa pohdinnassa kuitenkin melko omassa varassa. Suomalaisen kulttuurin nähtiin olevan normina työssä, mutta haastateltavat nostivat tärkeänä nuoren lähtömaan kulttuurin kunnioittamisen.

Erityisesti haastateltavat painottivat kuitenkin *asiakkaan kohtaamista yksilönä* eli monikulttuurisen ohjaamisen *universaalia* näkökulmaa. Tämän vuoksi haastateltavat pitivät tärkeänä asiakkaan kuulemista ja hänen oman tarinan ymmärtämistä enemmän kuin asiakkaan pitämistä oman kulttuurinsa edustajana. Merja Aniksen (2008) tutkimus tukee tätä tulosta ja hän toteaa, että ihmisillä on myös muita puolia kuin esimerkiksi maahanmuuttajuus. Sosiaalityössä tulisi pyrkiä olemaan herkkä ja avoin ihmisten erilaisille ominaisuuksille. Asiakkaiden erojen tiedostaminen on lähtökohtana hänen kuulemistaan paremmin. (Anis 2008:91.)

Aineistosta löytyi muutamia haastateltavien mielestä ongelmattomia kulttuurieroja ja tapoja tukea nuorten omaa kulttuuria. Ne ovat luonteeltaan positiivisia ja niiden ei koeta tuottavan arvoristiriitaa. Tällaisia ovat muun muassa juhlien ja juhlapyhien viettäminen ja niihin tutustuminen, uskontoon liittyvät rukouspäivät, lahjojen antaminen ja tyttöjen ja naisten huivin käyttäminen. Tällaiset kulttuurierot ja -tavat otetaan huomioon myös

toimintaa suunnitellessa. Ohjaajat kokivat huomioimisen olevan tuttua ja kuuluvan maahanmuuttajatyöhön luonnollisena osana.

Suomalaiseen palvelujärjestelmään perehdyttämisen haasteiksi ohjaajat katsoivat palveluiden hajaantuneisuuden sekä vaikeaselkoisen viranomaiskielen. Lisäksi ohjattavalta puuttuu usein palvelujärjestelmän käsitteet omalla kielellään, joka lisää ohjaajan tehtävää selittää nuorelle palvelujärjestelmän käsitteitä. Ohjaajan tulisikin oppia selkokielen käyttöä sekä hahmottaa ohjattavalle selkokielellä eri menetelmin suomalaisen yhteiskunnan rakenteita.

9.3 Tuetun asumisen kehittämisehdotukset

Tuetun asumisen kehittämisehdotukset olivat aineiston suppein osio, mutta liittyvät silti kiinteästi ohjaustyön haasteisiin ja niihin vastaamiseen. Haastateltavien esiin tuomat kehittämisehdotukset liittyivät ohjaajan hyvin laaja-alaisen ohjaustyön selkeyttämiseen eri menetelmin ja keinoin. Tällaisia olivat nuoren elämään vaikuttavat asiat, joita ohjaajan tulisi tukea, mutta hänellä ei välttämättä ole siihen riittävästi aikaa, resursseja tai keinoja. Ohjaajilla ei välttämättä ole ammattitaitoa auttaa nuorta mahdollisissa mielenterveyden ongelmissa. Nuoren työnhakemiseen liittyvät haasteet ovat muun muassa asioita, joihin ohjaajalla ei välttämättä ole riittävästi resursseja tai siihen tarvittaisiin selkeästi enemmän aikaa. Haastateltavat ehdottivat välineitä, jotka helpottaisivat ohjaajan työtä. Eräs haastateltava ehdotti arviointimenetelmän kehittämistä mielenterveyden ongelmien kartoittamiseen. Myös nuorten työllistymisen paranemisesta kantoi eräs haastateltava huolta ja ehdotti työnhakemiseen panostamista esimerkiksi projektin avulla.

Ohjaustyön sisällön kehittämistä koskeva ehdotus liittyi tukisuhteen aikana nuoren elämää koskeviin eri aihealueista käytäviin ohjauskeskusteluihin. Haastateltava piti tärkeänä sitä, että kaikki Ehjän tuessa olevat nuoret saisivat samansisältöisen ohjeistuksen elämästä Suomessa. Hän kertoi, että usein tuki saattaa painottua eri nuorten kohdalla vain tiettyihin, akuutteihin asioihin ja osa tärkeistäkin asioista saattaa jäädä kertomatta, koska tuki painottuu nuoren tiettyyn haasteeseen. Haastateltava kuitenkin näki tärkeänä, että kaikilla olisi oikeus monipuoliseen tukeen ja ohjeistukseen. Hän ehdotti eräänlaista keskustelurunkoa, jossa olisi listattu tuen aikana käytävät keskustelun

ja perehdyttämisen aiheet.

Ehdotus yhteisöllisyyden kehittämisestä ohjaustyössä nousee varmasti haastateltavan kokemuksesta nuorten yksinäisyydestä ja sen lievittämisestä yhteisöllisin keinoin. Pieneltä vaikuttavat seikat ohjaustyössä tai esimerkiksi toimiston varustuksessa, kuten keittiö, jonka kautta voidaan tehdä yhdessä ruokaa, saattavat vaikuttaa suuresti nuoren elämänlaatuun myöhemmin. Yhteisöllisyyden tukeminen lisää nuorten mahdollisuuksia löytää ystäviä, saada verkostoja Ehjän tuen jälkeen ja lievittää yksinäisyyttä sekä vähentää myös nuorten riippuvuutta ohjaajasta. Sen avulla voidaan nuorille luoda yhteyksiä myös suomalaisiin, jotka auttavat nuoria kotoutumisessa.

Eräs haastateltava esittää huolensa Ehjän entisistä asiakkaista ja heidän selviytymistään. Hän koki, että olisi hyvä olla jokin palvelupiste nuorille, johon ohjata nuoria palveluohjaukseen. Ehjän tuen vaikuttavuudesta olisi hyvä tehdä myös tutkimusta. Myös nuorten palautteen antamisesta tuen jälkeen voisi kehittää, koska osa haastateltavista koki sen olevan varauksetta aina positiivista ja epäili, että nuoret eivät uskalla antaa rehellistä palautetta.

10 POHDINTA

Opinnäytteeni aiheen näkökulma oli etsiä haasteita, jotka ovat työntekijän kannalta erityisiä itsenäistyvien, yksintulleiden nuorten tuetussa asumisessa. Tuetun asumisen ohjaus työtehtävänä ja aiheena on moninainen, sisältäähän se uuteen asiakasryhmään liittyvää tietoa, monikulttuuriseen ohjaamiseen ja kohtaamiseen liittyviä haasteita, pakolaisuuteen liittyviä ilmiöiden tuntemusta sekä nuoruuteen liittyviä haasteita. Jaoin tutkimuskysymykset ohjauksen kannalta kahteen näkökulmaan, ohjaustyön yleisiin haasteisiin sekä ohjaustyön monikulttuurisiin haasteisiin. Näin tämän erittäin tärkeänä, koska tuettu asuminen ja täysikäisten nuorten ohjaus tuo omat haasteensa, joita on tarpeellista tarkastella erikseen. Lisäksi ohjaajan ja ohjattavan erilainen kulttuurinen tausta tuo väistämättä omat haasteet, jotka ovat keskeisiä tässä työssä ja tämän vuoksi näin hyväksi tarkastella sitä omana aiheenaan. Jakaminen edellä mainittuihin alueisiin toi omanlaista tietoa, jota ilman aiheen rajausta tässä tutkimuksessa ei ehkä olisi ilmennyt. Mielenkiintoista olisi ollut käyttää monikulttuuristen ohjauskompetenssien

käsitteellistä runkoa ainakin osittain analysoinnin välineenä, mutta resurssien puutteiden vuoksi jouduin jättämään mahdollisuuden käyttämättä.

Ohjauksen tärkeimpänä haasteena näen tämän aineiston pohjalta nuoren luottamuksen saamisen, jonka avulla ohjaaja kykenee pääsemään sisälle nuoren taustasta nousevaan problematiikkaan. Tämän avulla ohjaaja kykenee tietoisemmin ohjaamaan nuorta ottaen huomioon nuoren tilanteen. Luottamuksen saaminen edellyttää dialogisuuden taitoja. Nuoren tilanteen ja taustan ymmärtämiseksi ohjaajalla tulisi olla keskusteluyhteys niin oman työryhmänsä kuin nuoren verkoston kanssa. Reflektio omassa työryhmässä nousee tärkeään osaan, jotta ohjaaja voisi käsitellä ja pohtia omia havaintojaan ohjaustyöstä.

Toinen varmasti suuri ohjaustyöhön vaikuttava haaste on nuoren yksinäisyyden kokemus ja ero perheestä. Näkemykseni mukaan tällä on vaikutuksia ohjaustyöhön eri tasoilla. Ensinnäkin se luo ohjaajalle paineen olla tavoitettavissa ja auttaa nuoren verkoston luomisessa. Toiseksi ohjaajan on kyettävä rajaamaan työtään ja kertoa nuorelle omasta työnkuvastaan. Ohjaajan on kyettävä refleктоimaan tunnetason paineita, joita nuoren tukisuhde hänelle voi luoda. Jälleen oman työryhmän tuki on tärkeää reflektoinnissa.

Ohjaustyön haltuun ottaminen vaatii uudelta ohjaajalta moneen alueeseen tutustumista ja haltuunottamista. Ohjauskompetenssien kehittäminen tulisi olla sekä yksilöllinen että yhteisöllinen haaste työpaikalla. Uuden työntekijän perehdyttäminen sekä ohjaustyön kehittäminen edellyttää henkilöstön mahdollisuutta saada täydennyskoulutusta. Monikulttuurisen ohjauksen kehittäminen vaatii johdon antamaa tukea ja resursseja (Launikari – Puukari – Lairio 2007:194). On hyvä silti muistaa, että monikulttuurisen ohjausosaamisen kehittäminen on pitkälinen prosessi, jossa tarvitaan niin yksilöitä, työyhteisöjä sekä alueellisen ja valtakunnallisen tason aktiivista toimintaa (Taajamo – Puukari – Lähti 2007: 202).

Monikulttuurinen työ luo usein tilanteita, joissa ohjaajan tulee pohtia ja tehdä eettisiä valintoja. Tutkimuksen aikana olen huomannut, että ohjaajat tarvitsevat tukea arvojen ja ammattieettiseen pohdintaan. Ohjaajilla tulisi olla mahdollisuuksia reflektoida työhön liittyviä haasteitaan. Ohjaajan perehdyttämiseen tulisi myös varata resursseja.

Työyhteisön hiljaisen ammattitaidon työstäminen ja hyödyntäminen voi luoda yhteisesti sovittuja käytäntöjä ja sisältöjä eri kokonaisuuksista, joiden kautta uudet ohjaajat voivat perehtyä laajasti ohjaustyöhön. Tällaisia kokonaisuuksia voisi olla esimerkiksi ohjaustyön tavoitteet ja menetelmät, monikulttuurinen ohjaus, selkokielen käyttäminen, pakolaistaustaisen nuoren kotoutuminen, yhteistyökumppaneiden listaaminen ja monikulttuurisen ohjaustyön eettinen ja arvojen pohdinta.

Monikulttuurinen ohjaus teemana nostaa mieleeni kysymyksen, joka koskee työntekijän tietämystä asiakkaiden kulttuureista. Täytyykö ohjaajan olla ammattilainen erilaisten kulttuurien ymmärtämisessä vai riittääkö yleinen kiinnostus erilaisuutta kohtaan? Tämän tutkimuksen aineiston pohjalta kiinnostus tai motivaatio riittää, koska useiden kulttuurien sisäistäminen on lähes mahdotonta yksittäiselle työntekijälle. Työntekijän kiinnostus erilaista asiakasta kohtaan ja kohtaaminen avoimesti yksilönä lisäävät ammatillista tietämystä erilaisista kulttuureista. Toisaalta yleistäminen ei myöskään ole hyväksi. Erilaisten ihmisten kohtaaminen vaatii mielestäni asennetta, joka hyväksyy erilaisuutta ja on valmis yhdessä pohtimaan miten asian itse näkee ja kuulemaan asiakkaan näkemyksiä. Tiukka pitäytyminen omiin näkemyksiin voi haitata asiakassuhteen kehittymistä.

Aiemmin tässä kappaleessa olen pohtinut ohjaustyön kehittämistä työntekijän näkökulmasta, mutta haluaisin lopuksi pohtia vielä sen kehittämistä yksin tulleen nuoren elämäntilanteen parantamiseksi. Tuetun asumisen ohjaajien haastattelujen perusteella ja oman työkokemuksen pohjalta näkisin tärkeänä tuetun asumisen työn kehittämistä siihen suuntaan, jossa etsitään eri menetelmiä nuoren mielenterveyttä tukevia käytäntöjä sekä työllistymistä helpottavia käytäntöjä. Ohjaajan työ tukee nuoren mielenterveyttä, mutta olisi hyvä saada tietoa siitä, millaiset käytännöt tukevat nuorta paremmin, mikäli nuoren tilanne on kriisiytynyt.

Tämän päivän työllisyystilanne vaikuttaa myös yksin tulleiden nuorten kesätyö- ja työharjoittelumahdollisuuksiin. Millaisilla menetelmillä ohjaajat voivat paremmin tukea nuorten työllistymistä ja työkokemuksen karttumista? Ohjaajien kiireinen työtilanne voi olla työmahdollisuuksien esteenä. Resursointi työelämän yhteyksien luomiseen voisi helpottaa tilannetta. Nämä voisivat myös olla tulevien opinnäytteiden aiheita.

Opinnäytetyön työstäminen on ollut minulle henkilökohtaisesti pitkälinen ja haasteellinen prosessi. Tutkimuksen aihe ja kysymykset ovat tarkentuneet prosessinomaisesti teoriaan syventyessäni sekä aineistoa läpikäydessäni. Työn ohella syventyminen pohtimaan ja kirjoittamaan on ollut haasteellista, koska aihe on ollut hyvin lähellä omaa arkipäivän työtä. Toisaalta opinnäytetyön aihe on noussut mieleen myös keskellä arkipäivän haasteita. Aihe on ollut mielenkiintoinen ja syventänyt omaa tietoisuuttani ohjauksesta sekä monikulttuurisesta ohjauksesta. Toivon siitä olevan hyötyä niille ohjaajille, jotka aloittavat työtään yksin tulleiden parissa sekä muille asiasta kiinnostuneille.

Suomeen vuosina 1991–2009 ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijalapset
(Maahanmuuttovirasto 2010)

VUOSI	Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat	Kaikki turvapaikanhakijat
1991	160	2137
1992	151	3634
1993	169	2023
1994	112	839
1995	107	854
1996	88	711
1997	105	973
1998	135	1272
1999	127	3106
2000	72*	3170
2001	30*	1651
2002	74	3443
2003	110	3221
2004	140	3861
2005	218	3574
2006	108	2324
2007	98	1505
2008	706	4035
2009	557	5988

*Tilastossa saattaa olla puutteita. Erot voivat olla 2-3 henkilöä.

TEEMAT JA HAASTATTELUKYSYMYKSET

1. Yksintulleiden pakolaistaustaisten nuoret ryhmänä

- Miten nuoren tilanne ilman perhettä vaikuttaa hänen tilanteeseensa?
- Mitä haasteita yksintulleiden nuorten ohjauksessa on?
- Miten toimit niissä?
- Käytätkö jotain menetelmiä?
- Mitä ominaisuuksia koet tärkeinä ohjaajalle näissä tilanteissa?
- Minkälaisena koet hyvät ohjauksen?
- Minkälaisia tavoitteita asetat nuorten ohjaamisessa?

2. Ammatillisuuden rajat

- Minkälaisia ammatillisia rajoja pidät itselläsi?
- Miten rajaat työtäsi?
- Missä tilanteissa on vaikeaa rajata työtä?
- Minkälainen rooli työntekijällä on?

3. Monikulttuurinen ohjaus

- Miten huomioit asiakkaan eri kulttuurin työssäsi vai huomioitko?
- Vaikuttaako oma kulttuuri työhösi? Miten?
- Minkälaisia ”arvokonflikteja” voi tulla ohjaustyössä vastaan?
- Millaisia väärinymmärryksiä voi tulla nuorten kohtaamisessa?
- Voiko väärinymmärryksiä ennaltaehkäistä?
- Miten kielivaikeudet näkyvät työssäsi?
- Minkälaisia kokemuksia sinulla on nuorten perehdyttämisestä suomalaisen yhteiskuntaan?

4. Tuettu asuminen

- Nuoren tuen alkuvaihe
 - Minkälaisia haasteita on nuoren ohjaamisessa tuen alkuvaiheessa?
 - Miten toimit niissä?
- Aktiivinen tukivaihe

- Minkälaisia haasteita on nuoren ohjaamisessa tuen aktiivisessa vaiheessa?
- Miten toimit niissä?
- Tuen päättyminen
 - Minkälaisia haasteita on nuoren ohjaamisessa tuen päättymisen vaiheessa?

5. Kehitysehdotukset tuettuun asumiseen

- Miten kehittäisit tuettua asumista?

Taulukko Monikulttuuristen ohjauskompetenssien käsitteellinen runko
(Sue-Arredondo-McDavis 1992:484-486 mukaillen)

	1. Monikulttuurinen tietoisuus	2. Kulttuurierojen tuntemus	3. Monikulttuuriset ohjauskäytänteet
	Ohjaajan tietoisuus omista oletuksistaan, arvoistaan ja ennakkoluuloistaan	Kulttuurisesti erilaisen ohjattavan maailmankatsomuksen ymmärtäminen	Sopivien toimintakeinojen kehittäminen
A. Uskomukset ja asenteet	1. Ohjaaja on tietoinen omasta kulttuuristaan ja kunnioittaa erilaisuutta	1. Ohjaaja on tietoinen toisen kulttuurin edustajiin kohdistamista negatiivisista tunnereaktioista, jotka saattavat olla vahingollisia ohjattavalle ja on valmis vertailemaan omia ja ohjattavansa uskomuksia ja asenteita	1. Ohjaaja kunnioittaa ohjattavan uskonnollisia uskomuksia ja arvoja
	2. Ohjaaja on tietoinen kulttuurinsa ja henkilökohtaisestaustansa vaikutuksesta psykologisiin prosesseihin	2. Ohjaaja on tietoinen ennakkokäsityksistään ja stereotyyppioistaan, joita hänellä saattaa olla vähemmistöryhmiä kohtaan	2. Ohjaaja kunnioittaa vähemmistöryhmälle luontaisia auttamistapoja ja sen sisäistä auttamisverkostoa
	3. Ohjaaja tunnistaa valmiuksi-ensa ja asiantuntemuksensa rajat		3. Ohjaaja arvostaa kaksikielisyyttä eikä näe toista kieltä esteenä ohjaukselle
	4. Ohjaaja tulee toimeen itsensä ja ohjattavan välisten rodullisten ja etnisten sekä kulttuurin ja uskomusten erojen kanssa		
B. Tiedot	1. Ohjaajalla on erityistä tietoa omasta kulttuuristaan ja sen vaikutuksesta ohjausprosessiin ja hänen käsityksiinsä normaalista ja epänormaalista	1. Ohjaajalla on erityistä tietoa juuri siitä kulttuurista, josta ohjattava tulee	1. Ohjaajalla on tietoa siitä, kuinka erilaisesta ohjauskäytännöstä sopivat kulttuurisesti erilaiselle ohjattavalle
	2. Ohjaajalla on tietoa ja ymmärrystä siitä, kuinka sorto, rasismi, diskriminaatio ja stereotyyppivaikutukset häneen ihmisenä jätynä vaikuttavat	2. Ohjaaja ymmärtää, kuinka etninen tausta ja kulttuuri saattaa vaikuttaa ohjattavan persoonallisuuden kehitykseen, psyykkisiin häiriöihin, uravalintaan, avunetsintään sekä ohjausmenetelmien sopivuuteen	2. Ohjaajalla on tietoa institutionaalisista esteistä, jotka estävät vähemmistöjä käyttämästä erilaisia tukipalveluita
	3. Ohjaajalla on tietoa siitä, kuinka hän sosiaalisesti vaikuttaa ohjattavaansa. Hän tuntee kommunikaatiotapojeneroja ja niiden vaikutuksia vähemmistöryhmän ohjattaviin	3. Ohjaajalla on tietoa sosiopoliittisista vaikutuksista, jotka koskettavat rodullisia ja etnisiä vähemmistöjä. Esimerkiksi kokemuksen pakolaisuudesta ja rasismista ovat usein vaikeita ja voivat vaikuttaa ohjausprosessiin	3. Ohjaaja tuntee arviointimenetelmien rajoitukset ja ottaa huomioon ohjattavankulttuurin ja kielen erityispiirteet tulkinnassa
			4. Ohjaajalla on tietoa vähemmistöryhmän perheiden rakenteesta, hierarkiasta, arvoista ja uskomuksista sekä vähemmistöyhteisön piirteistä ja voimavaroista
			5. Ohjaaja on tietoinen sosiaalisella ja yhteisöllisellä tasollai menevästä syrjinnästä, joka voi vaikuttaa vähemmistöryhmän psyykkiseen hyvinvointiin

C. Taidot	1. Ohjaaja hyödyntää koulutusta ja konsultaatiota kyetäkseen paremmin ja tehokkaammin ohjaamaan erilaisista kulttuureista tulevia ohjattavia	1. Ohjaaja tutustuu alan uusimpiin tutkimuksiin ja etsii aktiivisesti kokemuksia, jotka rikastuttavat hänen tietojaan, ymmärrystään ja monikulttuurisia taitojaan	1. Ohjaaja osaa käyttää moni-puolisia verbaalisia ja non-verbaalisia auttamiskäytänteitä ja ottaa huomioon niiden kulttuuri sidonnaisuuden toimenpiteitä valitessaan
	2. Ohjaaja pyrkii ymmärtämään itseään kulttuurinsa ja rotunsa jäsenenä sekä kehittämään itselleen ei-rasistista identiteettiä	2. Ohjaaja on yhteydessä vähemmistöryhmien jäseniin myös ohjaustyön ulkopuolella	2. Ohjaaja käyttää ohjattavan tueksi interventioita auttaen häntä näkemään, milloin ongelmat johtuvat toisten ennakkoluuloista ja rasismista eivätkä ohjattavasta
			3. Ohjaaja ei epäile kysyä neuvoa vähemmistöryhmän perinteisiltä parantajilta tai uskonnollisilta johtajilta, mikäli se on avuksi ohjauksessa
			4. Ohjaaja käyttää ohjattavan toivomaa kieltä ja hankkii tarvittaessa tulkin tai ohjaa hänet pätevän kaksikielisen ohjaajan luo
			5. Ohjaaja tuntee hyvin erilaisia testejä ja arviointimenetelmiä sekä niiden kulttuurisia rajoituksia
			6. Ohjaajan tulee välttää ennakkoluuloja ja ohjattavaa syrjiviä toimenpiteitä ja toimia aktiivisesti niiden poistamiseksi
			7. Ohjaaja auttaa ohjattavaa määrittämään ohjaustilanteeseen liittyviä päämääriä, odotuksia ja laillisia oikeuksia sekä antaa tietoa omista lähetymistavoistaan

LÄHTEET

- Alitolppa-Niitamo, Anne. 2002: The Generation In-Between: Somali Youth and Schooling in Metropolian Helsinki. *Intercultural Education* 13 (3), 275–290.
- Alitolppa-Niitamo, Anne. 2003. Teoksessa: Harinen, Päivi (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 38.
- Alitolppa-Niitamo, Anne 2001: Liminalities: Expanding and Constraining the Options of Somali Youth in the Helsinki Metropolian Area. Teoksessa: *Yearbook of Population research in Finland. XXXVII 2001*. The Population research institute. Helsinki. 126–147
- Almqvist, Kjerstin 1997: *Refugee Children. Effects of organized violence and forced migration on young children's psychological health and development*. Department of psychology. Göteborg University. Sweden. Kompendiet. Göteborg
- Anis, Merja 2008: *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat*. Väestön tutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008. Väestöliitto. Helsinki. Verkkodokumentti.
<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/35938/diss2008Anis.pdf?sequence=1> Luettu 28.5.2010
- Ayotte, Wendy 2000: *Separated Children Coming to Western Europe: Why they travel and how they arrive*. London: Save the children Fund. BDP – Book Development and Production. Penzance.
- Brewis, Kielo 2008: *Stress in the Multi-ethnic Customer Contacts of the Finnish Civil Cervants. Developing Critical Pragmatic Intercultural Professionals*. University of Jyväskylä. Jyväskylä University Printing House. Jyväskylä.
- Camino, Linda A. 1994: *Refugee Adolescents and Their Changing Identities*. Teoksessa Camino, Linda A. – Krulfeld, Ruth M. (toim.) *Reconstructing Lives, Recapturing Meaning. Refugee Identity, Gender and Culture Change*. Basel. Gordon and Breach Publishers.
- Charpentier, Sabine 2005: *Torture and war survivors – Some considerations on counselling and therapy*. Teoksessa: Launikari, Mika – Puukari, Sauli. (Toim.) *Multicultural guidance and counselling. Theoretical Foundations and Best Practices in Europe*. Institute for educational research. University of Jyväskylä. Centre for International Mobility CIMO. 329 – 346. Verkkodokumentti.
<http://www.cimo.fi/dman/Document.phx/~public/Julkaisut+ja+tilastot/English/multiculturalguidanceandcounselling.pdf>
- D'Ardenne, P. – Mahtani, A. 1992: *Transcultural Counselling in Action*. Sage. Great Britain.
- Edustajana turvapaikkamenettelyssä. Opas alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalle. Maahanmuuttovirasto. Pakolaisneuvonta ry. ERF. AT- Julkaisutoimisto Oy. Helsinki. 2010. Verkkodokumentti. Viitattu 6.2.2010
<http://www.migri.fi/download.asp?id=edustajan+opas;1878;{38FADDA7-E932->

Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry. 2010. Ehjä ry:n jäsenjärjestöt. Viitattu 7.3.2010.
<http://www.ehja.fi/jasenjarjesto.htm>

Eskola, Jari – Suoranta, Juha 1999: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere. Vastapaino.

Forsander, Annika – Ekholm, Elina – Hautaniemi, Petri – et al. (toim.) 2001: Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Palmenia-kustannus. Helsinki.

Hannikainen, Katri – Kärkkäinen, Sirkka-Liisa 1997: Nuorten syrjäytyminen ja asunnottomuuden riskit nyky-Suomessa. Aiheita 26/1997. Helsinki: Stakes.

Heinonen, Jussi. 1997: Tukiasuminen. Sininauhaliitto. Gummerus Kirjapaino Oy: Helsinki.

Helander, Reetta – Mikkonen, Anna 2002: Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöliitto Väestötutkimuslaitos. Katsauksia E13/2002. Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 1991: Teemahaastattelu. Yliopistopaino. Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 1997: Tutki ja kirjoita. Tammerpaino oy. Tampere

Hoikkala, Tommi – Sell, Anna (toim.) 2007: Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76. Hakapaino Oy. Helsinki.

Honkasalo, Veronika – Souto, Anne-Mari 2007: Teoksessa Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76. Hakapaino Oy. Helsinki.

Kniivilä, Sonja – Lindblom- Yläne, Sari – Mäntynen, Anne 2007: Tiede ja teksti. Tehoa ja taitoa tutkielman kirjoittamiseen. WSOY Oppimateriaalit Oy.

Koistinen, Sari 2007: Dialogin mahdollisuudet yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumisen tukena. Teoksessa: Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2007. 8. vuosikerta. Suomen sosiaalipedagoginenseura ry. Kopijyvä. Kuopio. s. 131–149.

Koivumäki, Kai 2007: Prologi. Teoksessa Taajamo, Matti – Puukari, Sauli (toim.) Monikulttuurisuus ja moniammatillisuus ohjaus- ja neuvontatyössä. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Kopihyvä Oy. Jyväskylä.

Krulfeld, Ruth M. 1994: You Can't Go Home Again: Personal Experiences of Marginalization, Liminality and Metamorphosis in Long- term Local Fieldwork on Refugees. Teoksessa Jeffery L. MacDonald – Zaharlick, Amy. (Eds.) Selected Papers on Refugee Issues: III. American Anthropological Association. 169–185.

- Laine, Markus – Bamberg, Jarkko – Jokinen, Pekka: Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa Laine, Markus – Bamberg, Jarkko – Jokinen, Pekka (Toim.) 2007: Tapaustutkimuksen taito. Yliopistopaino. Helsinki.
- Lairio, Marjatta – Leino, Leila 2007: Moninaisuutta arvostava ohjaus – Näkökulmia opinto-ohjaajan työhön ja koulutukseen. Teoksessa: Taajamo, Matti – Puukari, Sauli (toim.) Monikulttuurisuus ja moniammatillisuus ohjaus- ja neuvontatyössä. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Kopijyvä Oy. Jyväskylä.
- Lairio, Marjatta – Nissilä, Pia – Puukari, Sauli – Varis, Eija 2001: Opinto-ohjaajat monikulttuurisuuden ja maahanmuuttajien tukijoina. Teoksessa: Lairio, M. – Puukari, S. (Toim.) Muutoksista mahdollisuuksiin. Ohjauksen uutta identiteettiä etsimässä. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. s.131–162.
- Lairio, Marjatta – Puukari, Sauli (toim.) 2001: Muutoksista mahdollisuuksiin. Ohjauksen uutta identiteettiä etsimässä. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopistopaino.
- Lairio, M. – Puukari, S. – Nissilä, P. 2001: Ohjauksen teoreettinen perusta. Teoksessa Lairio, M. – Puukari, S. (Toim.) Muutoksista mahdollisuuksiin. Ohjauksen uutta identiteettiä etsimässä. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. s. 46–67.
- Lairio, Marjatta – Puukari, Sauli (Toim.) 2003: Ohjauksen uudet orientaatiot. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä.
- Lastensuojelun Keskusliitto (2001). Lapsen etu ilman huoltajaa tulleiden lasten vastaanotossa. Separated Children in Europe Programme – ohjelman toimintasuositukset. Suom. Hanna Talasniemi. (Engl. Alkuteos Separated Children in Europe - Programme. Statement of Good practise, 1999). Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Launikari, M. – Puukari, S. (Eds.) 2005: Multicultural guidance and counselling. Theoretical Foundations and Best Practices in Europe. Centre for International Mobility CIMO and Institute for Educational Research. Institute for educational research. University of Jyväskylä. Kirjapaino Oma Oy. Jyväskylä. Verkkodokumentti. <http://www.cimo.fi/dman/Document.phx/~public/Julkaisut+ja+tilastot/English/multiculturalguidanceandcounselling.pdf> Luettu 7.2.2008.
- Launikari, Mika – Puukari, Sauli – Lairio, Marjatta: Maahanmuuttajien ohjauspalveluiden kehittäminen. Teoksessa: Kasurinen, Helena – Launikari, Mika (Toim.) 2007: CHANCES – Opinto-ohjauksen kehittäminen nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Opetushallitus. Erweko Painotuote Oy. Helsinki.
- Lepola, Outi: Johdanto. Teoksessa: Lepola, Outi (Toim.) 2002: Koto-maana Suomi. Kertomuksia maahanmuutosta 1999-2001. Työministeriö. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Lepola, Outi 2000: Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 787. Hakapaino Oy. Helsinki.

- Liebkind, Karmela – Jasinskaja- Lahti, Inga: Nuorten maahanmuuttajien hyvinvointiin vaikuttavat tekijät. Teoksessa: Liebkind, Karmela (Toim.) 2000: Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Gaudeamus.Helsinki.
- Liebkind, Karmela: Monikulttuurisuus on tulevaisuutta. Teoksessa: Liebkind, Karmela (Toim.) 2000: Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Gaudeamus.Helsinki.
- Maahanmuuttovirasto 2010A: Turvapaikka- ja pakolaistilastot. Verkkodokumentti. Viitattu 23.3.2010. <http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?article=3127>
- Maahanmuuttovirasto 2010B: Virasto. Maahanmuuttoasiat Suomessa. Verkkodokumentti. Viitattu 29.5.2010. [http://www.migri.fi/netcomm/content.asp? Path=8,2470,2481](http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?Path=8,2470,2481)
- Maahanmuuttovirasto 2010C: Pakolaiset ja turvapaikanhakijat. Verkkodokumentti. Viitattu 29.5.2010. <http://www.migri.fi/netcomm/content.asp? article=3911>
- Maahanmuuttovirasto 2008A: Verkkodokumentti. Sanasto. Viitattu 9.2.2008 <http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=2761>
- Maahanmuuttovirasto 2008: Verkkodokumentti. Viitattu 9.2.2008. <http://migri.fi/download.asp?id=Turvapaikka+tilastoanalyysi;1262;{BDAF2C98-F0A0-4897-98F7-F9694E37725B}> (Analyysissa käytetyt vuotta 2007 koskevat tilastoluvut ovat alustavia. Tilastot vahvistetaan maaliskuussa 2008.)
- Maahanmuuttovirasto 2008: Verkkodokumentti. Viitattu 30.8.2008. <http://www.migri.fi/download.asp?id=tupa+tilastoanalyysi+2008;1370;{026CD4EB-1BD4-42F3-9652-551162081D0F}>
- Malkki, Liisa H. 1995: Purity and Exile. Violence, Memory and National Cosmology Among Hutu Refugees in Tanzania. Chicago: The University of Chicago Press
- Metsämuuronen, Jari: Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Metsämuuronen, Jari (Toim.) 2006: Tutki ja kirjoita. Gummerus Kirjapaino oy. Jyväskylä.
- Metsänen, Riitta 2000: Monikulttuurinen ohjaus: Onnismaa, J. – Pasanen,H. – Spangar, T. (Toim.) 2000: Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Ohjauksen toimintakentät. PS-Kustannus. Porvoo.
- Mäkinen, Sirpa – Teinilä, Leena 2008: Nutukka - Nuoret turvapaikanhakijat kansanopistossa 2006-2008. Nuoren oikeus kieleen ja kulttuuriin. ERF. Euroopan pakolaisrahaston osittain tukema hanke.
- Niemelä, Martti. 2002. Tukea matkalla aikuisuuteen. Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry. Specialvårsorganisationernas förbund EHJÄ rf. 20 vuotta. Juhlajulkaisu. (Toim.) Voutilainen, Marjut. Suomen Graafiset Palvelut Oy.
- Nissilä, Pia – Lairio, Marjatta 2005: Multicultural counselling competencies – Training implications for diversity – sensitive counselling. (s.203–216) Teoksessa: Launikari, Mika – Puukari, Sauli (Eds.) 2005: Multicultural guidance and counselling.

Theoretical Foundations and Best Practices in Europe. Centre for International Mobility CIMO and Institute for Educational Research. Institute for educational research. University of Jyväskylä. Kirjapaino Oma Oy. Jyväskylä. Verkkodokumentti. Viitattu 30.5.2010

<http://www.cimo.fi/dman/Document.phx/~public/>

Julkaisut+ja+tilastot /English/multiculturalguidanceandcounselling.pdf

Nykänen, Seija – Karjalainen, Merja – Vuorinen, Raimo – Pöyliö, Lea 2007: Ohjauksen alueellisen verkoston kehittäminen – Poikkihallinnollinen ja moniammatillinen yhteistyö voimavarana. Tutkimuselosteita 34. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Erweko Painotuote Oy. Helsinki.

Ojanen, Sinikka 2000: Ohjauksesta oivallukseen. Ohjaustieteen kehittelyä. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia. Palmenia kustannus. Oppimismateriaaleja 99. Saarijärven Offset Oy.

Onnismaa, Jussi 2007: Ohjaus- ja neuvontatyö. Aikaa, huomiota ja kunnioitusta. Gaudeamus. Hakapaino Oy. Helsinki.

Parsons, Annika 2010: Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevilla päätöksillä. Vähemmistövaltuutettu. Helsinki. Painoyhtymä Oy. Porvoo.

Peavy, R. Vance 1999: Sosiodynaaminen ohjaus. Konstruktivistinen näkökulma 21. vuosisadan ohjaustyöhön. Psykologien kustannus Oy. Helsinki.

Puukari, Sauli 2003: Yksilöllisyys ja yhteisöllisyys monikulttuurisessa ohjauksessa. Teoksessa: Lairio, Marjatta – Puukari, Sauli. (Toim.) Ohjauksen uudet orientaatiot. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä.

Puukari, Sauli – Lairio, Marjatta – Nissilä, Pia 2001: Ohjauksen tulevaisuuden näkymiä. Teoksessa: Lairio, M. – Puukari, S. (Toim.) Muutoksista mahdollisuuksiin. Ohjauksen uutta identiteettiä etsimässä. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. s. 181–200.

Puukari, Sauli – Taajamo, Matti: Kulttuurinen kehitystehtävä monikulttuurisen ohjauksen lähtökohtien hahmottamisessa. Teoksessa: Taajamo, Matti – Puukari, Sauli 2007 (Toim.) Monikulttuurisuus ja moniammatillisuus ohjaus- ja neuvontatyössä. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuselosteita 36. Jyväskylän yliopisto. Kopijyvä Oy.

Richman, Naomi 1998: In the Midst of the Whirlwind. A manual for helping refugee children. City and Hackney Community. Save the Children. Trentham Books Limited. England.

Räsänen, R. 2002: Arvot, opettajuus ja opettajankoulutus valtavirran ja ristiaallokossa. Teoksessa Räsänen, R. – Jokikokko, K. – Järvelä, M-L., – Lamminmäki- Kärkkäinen (Toim.) Interkulttuurinen opettajankoulutus. Utopiasta todellisuudeksi toimintatutkimuksen avulla. Acta Universitatis Ouluensis. Scientiae Resum Socialium E 55, 15–30.

Räty, Minttu 2002: Maahanmuuttaja asiakkaana. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Tammer-

Paino Oy. Tampere.

Sisäasiainministeriö. OHJE SMDno/2009/2369. Ohje kotouttamislain 5 luvussa tarkoitettujen edustajan tehtävistä sekä edustajan palkkion ja kulujen korvaamisen perusteista. 1.7.2009

Sue, D.W. – Arredondo, P. – McDavis, R.J. 1992. Multicultural Counselling Competencies and Standards. A call to the profession. Journal of Counselling and Development. 70 484-486 Copyright: American Counseling Association.

Sue, D. W – Sue, D. 1990. Counseling the culturally different. Theory & Practice. New York: Wiley.

Sue, Derald Wing – Sue, David 1999: Counselling the Culturally Different. Theory and practice. Third edition. John Wiley & Sons, Inc.

Sourander, Andre 1998: Behavior problems and traumatic events of unaccompanied refugee children. Child Abuse Neglect. s. 719–727.

Sourander, Andre 2007: Turvapaikkaa hakevien pakolaislasten ja -nuorten mielenterveys. Duodecim. 2007;123(4): s. 479–85

Taajamo, Matti – Puukari, Sauli – Lähti, Mervi 2007: Monikulttuurisen ohjausosaamisen syventäminen. Teoksessa: Kasurinen, Helena – Launikari, Mika (Toim.) CHANCES – Opinto-ohjauksen kehittäminen nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Opetushallitus. ESR. Kirjapaino Erweko Painotuote Oy. Helsinki.

Toivikko, Kristiina 2008: Nuorten tuetun asumisen toiminta. Laatukäsikirja. Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Gummerus Kirjapaino oy. Jyväskylä.

Vainio-Mattila, Marjatta 2004: NUMA-ryhmä nuorelle maahanmuuttajalle lähtöalusta suomalaiseseen koulumaailmaan. Teoksessa: Kasurinen, Helena (Toim.) Ohjausta opintoihin ja elämään – opintojen ohjaus oppilaitoksessa. Opetushallitus. Vammalan kirjapaino oy. Vammala.

Väisänen, Leena – Karttunen, Marja-Liisa: Traumaattiset kriisit ja niiden hoito. Teoksessa: Mäyränpää, Mikko (Toim.) Therapia.Fennica.fi. Kandidaattikustannus Oy. Verkkodokumentti. Viitattu 15.2.2010. http://therapiafennica.fi/wiki/index.php?title=Traumaattiset_kriisit_ja_niiden_hoito

Williamson, Louise: Unaccompanied- but not unsupported. Teoksessa: Rutter, Jill – Jones, Crispin (Eds) 1998: Refugee education. Mapping the field. Trentham Books limited. England.

LAIT JA ASETUKSET

Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan sosiaalinen perussopimus

EU:n perusoikeuskirja

Euroopan neuvoston ihmiskauppaa koskeva yleissopimus

Hallintolaki (6.6.2003/434)

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus

Laki maahanmuuttajien kotoutumisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (4.9.1999/493 ja muutos 2002/118)

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417)

Pakolaisen oikeusasemaa koskeva vuoden 1951 yleissopimus (Geneven pakolaissopimus). SopS 77/1968

Perusopetuslaki (21.8.1998/628)

Perustuslaki (11.6.1999/731)

Sosiaalihuoltolaki ja -asetus (L 710/1982)

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus

Ulkomaalaislaki (30.4.2004/301)

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista

YK:n yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus